

JIŘÍ STANISLAV GUTH-JARKOVSKÝ

LÉMANSKÉ SILHOUETTY¹

OBSAH

Geneva, Lausanne a Vevey

Z lémanského zákoutí: Montreux a Chillón

Dvě léta z mládí egyptského vládce

Přes Col de Balme do údolí Chamonixského

Tři dny v horách Jurských

Kousek Savojska z ptačí perspektivy

¹ Převzato z: GUTH-JARKOVSKÝ, J. S., *Lémanské silhouetty*, Praha 1893 (redakčně upraveno).

Geneva, Lausanne a Vevey

Bernské Alpy zmizely v dálce...

Vzduch byl čistý, jasný, bílá temena vysokých vrchů ostře odrazela se od modré oblohy, na které nebylo ani mráčku... Teplý zářijový den chýlil se v odpoledne.

Na jihovýchodě, po levici, vyhlížely hory simmenthalské a freiburgské, po pravé straně mírné svahy, buď zalesněné nebo s jasně zelenými lučinami a porozsetými domky. Co chvíli viděti bylo stádo bravu, jehož veliké zvonce doznívaly do vagonu i přes hukot uhánějícího vlaku. Na celém kraji jako by dřímala poesie...

Jsme v Chexbres. Dráha pojednou zatáčí v pravo a vlak projíždí dlouhým tunelem. Laskavý spoucestovník, bodrý rodák z vaadtského kraje, upozorňuje, že na levo bude pěkná vyhlídka.

Vyjíždíme z tunelu – a zdá se nám, že jsme na počátku ráje. Těžko popisovati. – Po tunelu de la Nerte na dráze z Arles do Marsilie, když asi pět anebo šest minut jsme byli v temnotách, také jako rázem otevřelo se před námi moře Středozevní v plné kráse. Tenkrát také chýlilo se k večeru a slunce obráželo se v tiché hladině nesmírných vod; dojem velkolepý, – ale daleko ne tak půvabný jako první pohled odtud na tenhle světa kraj. Vidíte pod sebou celý východní cíp jezera genevského a na západ velikou jeho část, se všemi jej obklopujícími horami. Ty hory nedostávaly se tenkrát zálivu marseillskému. Alpy savojské a valiské, Col de Jaman, Dent du Midi – mezi tím hluboké údolí a ústí rhônské, vrcholky hor pokryty věčným sněhem anebo pustý a prázdný, po jich stráních stopy lavin, dole, na jejich úpatí a při pobřeží, na sta domků mezi zelenými vinicemi a pastvinami o něco výše... V dáli probleskují půvabné hory jurské.

A to všecko kolem těch tichých, hlubokých vod. Nedovedu říci, v jak krásných, překrásných barvách stáपělo se večerní slunce. Na západě bylo moře zlata; zde, na východním konci, jezero bylo modré jako to nebe nad ním, a klidné, tiché... V zrcadle jeho shlíželi se všichni ti velikáni, rozestavení kolem.

Kdyby bylo šlo po našem, byl by tady vlak zastavil a posečkal. Ale rychlík uháněl dále, na Švýcarský vlak ještě dosti rychle, – a půvabný obrázek sešel sice z očí, ale ne z mysli. Pořád a pořád na paměť mi vystupoval, až vrátil jsem se k němu, a pak zas a zase mne k sobě vábil a já neodolal...

V Lausanne vystoupili jsme a sjeli lanovou drahou do přístaviště Ouchy, odkudž nás parník donesl přímo k prvnímu cíli, do Genevy. Zatím nezastavíme se jinde, z Genevy bude času dosti porozhlédnouti se po březích jezera lémanského.

Všecka jezera Švýcarská jsou buď zelená nebo zelenavě modrá, jenom jezero genevské čili lémanské je čistě modré, azurové. Příčinu toho prý ještě nevyzkoumali. Pokud vím, zanáší se tím problémem genevský professor Sorret. Ať už příčina jakákoli, – překrásné jsou ty modré vlny, i když ostrý vítr hřebeny jim stříbí.

S paluby parníku, zařízeného dosti pohodlně, ale přece ne tak, jako parníky na jezeře vierwaldstaedtském, Lausanne rozkošně se nese. Jako hnízdo salanganní, přilepené na srázné stěně. Domy, jakoby stály jeden na druhém, malebně seskupeny jsouce kolem staroslavné kathedrály.

O něco dále od Lausannu jezero genevské, Lacus Lemanus starých Římanů a francouzský lac Léman, mezi Morgemi a Amphionem je nejširší, 13 kilometrů, a také v těch asi místech je nejhlubší, 334 metry. Vody jeho jsou jasny jako křišťál a poblíže břehů dno na mnoho metrů lze rozeznati.

Plavba na této západní části jezera neposkytovala takových krás, jako mnohé jiné jezero alpské: na straně levé Alpy, kupící se jako veliké schody k nebeské báni, však méně pittoreskní, než zvykli jsme je vídati jinde, břehy pravé pak mírně vystupující až k horám jurským, které těšily by se větší pozornosti, kdyby neměly v Chamonix mocného konkurenta. – Ale brzo naskytne se vzácné divadlo. Na jihu, mezi zářezem dvou skalných vrchů objevil se jasně a ostře bílý vrchol Mont-Blanku, který odrážel se v klidné hladině vodní jako Narcis dívaje se do studánky. Nejvyšší hora evropská! Vzdoval náramně dlouho lidské všetečnosti, teprve před sto lety první šlépěj poskvřnila panenské jeho témě. Teď musí snášet podobné zneuctění v letní saisoně bezmála každý den několikrát.

Pohled na celý řetěz Mont-Blanku zůstává s několika málo přestávkami, když vyhlídku zakrývají blízké kopce, až na konec naší pouti. – Byl již zpola soumrak, když blížili jsme se Genevě. Starý protestantský Řím už jen jako silhouetta kreslil se v temném purpuru zapadlého

slunce. Vábny obraz. Nonchalantně rozkládá se na obou březích Rhôny, která divoce své proudy žene z jezera. S jedné strany obě hory salèvské, velká a menší, »notre Salève«, jak říkají Genevané, třeba jim z něho nepatřil ani kousek; ležíť již oba, Grand i Petit, na území departementu savojského. Ale Genevu bez tohoto skalnatého pozadí nelze si mysliti. Zrovna k malému Salèvu celý ten alpský řetěz na pohled se pojí a s nábřeží je nejkrásnější na to vyhlídka. Když dávno slunce zapadlo, bílé vrcholky září ještě růžovým zlatem na temnající se obloze; jen vrcholky – úpatí až do polou halí se v šedou páru. Znenáhla slabě červená barva nabývá silnějších odstínů a přechází z jemného karmínu až skoro do krvava. A dole už je temno... Pak zvolna Alpy zhasínají, až zmizí i poslední jejich stín. – Alpenglühen.

V přístavu genevském kotví několik parníků a po jezeře prohánějí se lehké čluny rybářské s třírohými bílými plachtami »latinskými«, jako ptáci bouřliváci. Štíhlé labutě a méně štíhlé kachny plovou bez překážky na jasných vodách a kupí se okolo ostrůvku Rousseauova, malého jako dlaň, ale porostlého houštinou vysokých stromů, kde je městská rada živí. Labutě byly zde nasazeny r. 1838; od těch čas zdivočely skoro docela.

Nevíte, na čem dříve má spočinouti vaše oko, zdali na tom mohutném pozadí alpských velikánů či na hladině jezerní nebo posléz na skupině čistých domů podél obou nábřeží.

Minulost Genevy je bohatá a pestrá dost a Genevané na ni jsou pyšni. Již Caesar na začátku první knihy svých komentářů de bello gallico o ní se zmiňuje. Bránil odtud Helvetům přístup do Gallie, pobořil za tou příčinou most, který spojoval město s pravým břehem rhônským, a zřídil zde vojenskou stanici. Vystavěl prý také na ostrově při výtoku Rhôny věž, nesoucí dlouho ještě jeho jméno. – Geneva přivtělena byla panství římskému a s ním vnikli tam i římsí páni bozi. Chrám Apollinův býval na místě, kde teď je katedrála, skálu pak či veliký kámen, vystupující nedaleko levého břehu z jezera, nyní ve přístavišti proti nábřeží des Eaux-Vives, zasvětili rybáři bohu Neptunovi. Začátkem předešlého věku byly nalezeny nedaleko tohoto oltáře pohanského dvě malé měděné sekerky a nůž, kterým zabíjela se obětní zvířata. Teď jmenuje se kámen prostě Pierre de Niton. Pět věků Geneva zůstávala v rukou římských. Roku 443 stala se hlavním městem království burgundského, a tehda již se zde ujalo křesťanství. Roku 534 zmocnili se Genevy Frankové a podrželi ji až do konce IX. věku, kdy vévodila opět druhému království burgundskému, jehož poslední panovník Rudolf III. svou korunu králi Konrádovi odkázal 1032. Tento dal se zde korunovati za krále burgundského téhož roku od Herberta, biskupa milánského.

Od těch čas feudalové-biskupové genevští pořád se škorpili s císařskými hrabaty a hrabaty (později vévody) savojskými o nadvládu. Kapitola dosti neutěšená a zdouhavá v dějinách Genevy. – Z těchto sporů však občané měli jen prospěch: duobus litigantibus vždycky tertius gaudet a dovedli různých dobytí svobod ku prospěchu a volnému, samostatnému rozvoji města. Biskup Adhémar Fabri slavnostně jim potvrdil roku 1387 novou organizaci města, které teď samo vykonávalo spravedlnost a vedlo správu policejní. Duchovní pastýř asi dobře věděl, proč to činí, jinak by mu byly ovečky šmahem k Savojským přeběhli.

Ale konečně v tom zápase páni biskupové přece jen podlehli a stolec jejich stal se v XV. věku pouze pramenem hojných příjmů vévodské rodiny. – Jho savojské však Genevanům nesvědčilo. Příklad Švýcarů pro svobodu je nadchl a r. 1526 uzavřeli smlouvu se svobodným Friburgem a Bernem, jichž pomocí nezávislost svoji chtěli uhájiti. Savojsťtí páni všelijak hleděli svou moc udržeti a krutě pronásledovali nepoddajnou obec genevskou: apoštol svobody, François Bonivard, šest let úpěl v temných sklepeních vězení chillonského, Pécolat v mučírně jazyk si překousl a vplivl jej ve tvář svým katanům, a Berthelier, veden jsa na popraviště na náměstí ostrovní a přemlouván jsa, aby žádal o milost vévodu, odpověděl: »O smilování prosí jen zločinci, ne však lidé počestní. Ať vévoda sám modlí se k Bohu za odpuštění, nebo on mne vraždí!« A položil hlavu na špalek.

Proti takovým hrdinům a duchu pro svobodu tak nadšenému tyranové ničeho nesvedli. – Po příkladě Bernských obec genevská přijala oficielně roku 1535 reformaci a zhostila se nadvlády. Poslední biskup, Pierre de la Beaume, opustil Genevu roku téhož, aby nevrátil se více, a republika byla prohlášena.

Od té chvíle Geneva nebyla již obcí, nýbrž státem, a pracovala neustále o upevnění samostatnosti se strany jedné a reformace se strany druhé. Obé se jí podařilo.

Po hlasateli nové víry Farelovi přišel r. 1536 do Genevy Kalvín. Přísné jeho mravy a zásady, veliká výmluvnost a stkvělé schopnosti získaly mu nesmírného vlivu nejen u spoluobčanů genevských, nýbrž daleko za meze malého tohoto kraje, ve kterém žil. Působením jeho Geneva stala se městem evropským a protestantům tím, čím katolíkům bylo sídlo nástupců svatého Petra. – Kalvín nebyl však jen reformátorem, nýbrž činností svou zasahoval i do veškerého ústrojí celé republiky, kterou na pevný postavil základ. Staral se stejně o veřejné školství, založil akademii, od nedávná universitu, a vypracoval zákonník občanský dle vlastních svých přísných zásad, jímž hleděl zameziti velikou nádheru tehda panující.

Vévodové savojské ztracené posice již nenabýli. Poslední pokus stal se v noci 12. prosince 1602. Savojské slezli po žebřících zdi městské chtějíce přepadnouti obyvatele ničeho netušící. Tito však zpozorovali nepěkné to konání ještě v čas a jako Římané na Kapitolu odehnali šťastně dotěrné dobyvatele. Místo klassické husy zaujímá při této události duchapřítomný nějaký bubeník. Do dnes Geneva slaví toto vítězství národní slavností zvanou »Escalade« (od slova escalader, slézti) každoročně 12. prosince. Ale proč při té slavnosti dětské maskární průvody zaujímají první místo, nikdo mi nedovedl vysvětliti, třeba že sám conseil municipal uděluje zvláštní ceny nejlepším maskám.

Věk XVII. a XVIII. v dějinách našeho města klidně plynul. Geneva stala se útočištěm pronásledovaných protestantů ze zemí sousedních, obchod pak a průmysl stále rostl a se zveleboval. – V bouřných letech na konci minulého věku, – kdy také některé spisy rodáka genevského, Rousseaua (Emile a Contrat sociál) na rozkaz magistrátu byly veřejně spáleny, – Geneva přivtělena byla ku Francii a za Napoleona stala se hlavním městem departementu lémanského. Ale 31. prosince r. 1813 někteří vlastenci prohlásili republiku znova, kongress vídeňský potvrdil samostatnost, rozšířil její území a Geneva přistoupila ku spolku Švýcarskému. Deska na radnici městské hlásá potomstvu tento dobrý skutek; vděčná republika zavěšuje každoročně v den svatého Sylvestra pod tento památník obrovský věnec z čerstvých květin a nelze pochybovati, že také občané vínem a absinthem svých předků vzpomínají; zabijí tím dvě mouchy jednou ranou: svatého Sylvestra a vděčnost. Konstituce z r. 1845 přeměněna byla nejdříve r. 1842 a pak definitivně r. 1847 duchem veskrze demokratickým, čehož zásluhu má slovatný Genevan James Fazy.

Kanton genevský je co do rozlohy předposledním mezi kantony švýcarskými: obnáší 279,4 čtverečných kilometrů; co do počtu obyvatelstva je dvanáctým: čítáť kolem 103 000 duší, z nichž na město připadá něco přes 70 000.

Geneva rozkládá se na obou březích Rhôny, při jejím výtoku z jezera, ale těžisko veškerého života je na břehu levém, ve starém městě, kde má svoje sídlo vláda a úřady městské. Tam je také universita, všechny hlavní školy a obchody. Obě části rozšiřují se značně od času sbourání hradeb, což stalo se asi před 35 lety. – Geneva je město bohaté a mezi obyvatelstvem čítá se více než sto milionářů. Dřívější puritanismus a upjatost karvínská ustupují znenáhla modernímu, volnému a luxuriosnímu duchu, ale jednoduchost dřívější dosud na mnoha místech se jeví, jak v životě společenském, tak i jinde. Zábavních místností, tingl-tanglů větších německých měst a podobných nedělních zábav Genevan zná poměrně velmi málo.

Jenom za vlažných, letních večerů rozproudí se v městě veselejší ruch: jdeš po ulici a veselá hudba nějaká zavede tě ku velké některé kavárně na levém nábřeží. Stolky na chodníku obsazeny jsou slabě, za to na nábřeží plno je obecnstva, které platívá raději patama než mincí bernou, a před kavárnou, pod rozepjatou markýzou potulný nějaký pěvec ve fraku a pomocnice jeho také v úboru salonním ze všech sil ruší noční klid jezera lémanského. Křičí z plných plic, nebo hrají na piano a drnkají na kytaru.

Monumentálních, bohatých staveb je v Genevě pořádku, – snad jediné divadlo na Place-Neuve, a to imponuje pouze svojí façadou; sic také pěkným, ba nádherným vnitřkem. Ostatní, jako Bâtiment électoral, universita, konservatoř a jiné vynikají jednoduchým slohem; pěkné Kasino na Quai de Pâquis dosud není dostavěno. – Asi před 26 lety oslavovali 300letou ročníci úmrtí Kalvínova. Na památku toho vystavěli sál, řečený reformační, ale věru Kalvína důstojný, – nemůžet' býti jednodušším ani z venčí ani uvnitř. Je to budova dosti veliká, však bez oken (světlo padá s hůry) a prosta všech okras. Také uvnitř největší prostota. Jinak sál, ve kterém odbývají se koncerty a přednášky, účelu svému dobře vyhovuje, jsa velmi prostorný a výtečně akustický. Stavitele by, myslím, zajímala vzdušná a lehká konstrukce střechy.

Karel II., vévoda brunšvický, vyšívaný z vlastní země, trávil v Genevě poslední léta svého žití a odkázal po své smrti (1873) městu celé svoje jmění, asi 20 milionů franků. Za to vyžádal si skromný ten muž pomník, mausoleum, podle vzoru známé veronské arche degli Scaligeri na vhodném nějakém místě. Místo bylo nalezeno, velmi vhodné, na nábřeží proti Alpám, pomník vděčně s velkým nákladem a v podrobnostech uměle a krásné vystaven, jenom celek tvoří dojem nepěkný. Gothický ten náhrobek z bílého a červeného mramoru, nahoře s malou sochou vévody na koni vypadá spíše jako chef-d'oeuvre dovedného cukráře. – S darovanými 20 miliony obec pěkně si pomohla: vystavěla veliké kasárny, v nichž ostatně celý rok vojáka neuvidíš, leda na podzim několik dělostřelců, kteří mají myšlenky spíše všude jinde nežli u děl; pak divadlo, několik pohodlných silnic a ještě hodně jí zbývá.

Za bohatství svoje většina genevských milionářů děkuje vzkvétajícímu obchodu a průmyslu, zvláště zlatnickému a klenotnickému. – Historicky prý lze prokázati, že již v V. a VI. věku razily se v Genevě zlaté peníze a penězorazci nebyli tenkrát než zlatníci. Tito utvořili v XV. věku s klenotníky zvláštní cech sv. Eliáše, který pak jakožto État des orfèvres en or et en argent byl nově organisován r. 1566. Později různé školy, zejména kreslířská, podporovaly rozvoj tohoto odvětví průmyslového, jehož zvláštností jsou malby emailové – genevská specialita. Veškeré výrobky vynikají jemným vkusem, krásnou úpravou a nejsou příliš drahé.

Veliké clo na tyto předměty bylo příčinou, že podloudnictví přes hranice francouzské znamenitě se vyvinulo. Jak nepokrytě a raffinovaně bylo prováděno, o tom svědčí tato historka. Vrchní ředitel francouzské pohraniční stráže hrabě X slýchal často vyprávěti o dovednosti, jakou bývají klamáni hraniční strážníci, i umínil si, nedůvěřuje svým podřízeným, sám se přesvědčiti, zdali to všechno je pravda. Přišel tedy sám do Genevy a koupil v nejčelnějším závodě za třicet tisíc franků různých klenotů s tou podmínkou, budou-li mu za jistou náhradu dodány beze cla, totiž podloudně do jeho bytu v Paříži. Majitel závodu zvyklý jsa podobné obchody, přijal podmínku bez odkladu a vyprosil si pouze písemnou poukázku na 5% kupní ceny jako náhradu za dopravu a místo mnohem vyššího cla, s podpisem kupujícího. Týž usmívaje se vzal péro a podepsal: Hrabě X, vrchní ředitel francouzské pohraniční stráže. Klenotník podíval se na podpis a pravil ukláněje se: »Pane řediteli, předměty, které jste ráčil ode mne koupiti, budou zároveň s vámi v Paříži.« Hrabě X, sotva že se naobědval, poslal pro poštovní vůz a odejel hodinu po uzavřeném obchodě. Na hranici, u Bellegarde, představil se strážníkům, kteří přišli prohlížet vůz, vypravoval náčelníku stráže, co se mu v Genevě přihodilo, nařizoval největší bdělost na celé pohraniční čáře a slíbil zvláštní odměnu 50 luisdorů tomu, kdo na toto drzé podloudnictví případně. Po tři dni a noci prý žádný strážník oka nezamhouřil.

Zatím hrabě X přijel do Paříže a po krátkém přivítání své rodiny a malém oddechu odešel do svého pokoje, chtěje se převléci. Na stolku spatřil úhlednou krabici, na níž na stříbrném štítku bylo napsáno jeho jméno a titul. Otevřel ji a k nemalému úžasu svému spatřil v ní klenoty, koupené v Genevě. – Klenotník srozuměl se totiž se sluhou hôtelu, v němž hrabě bydlil a ten pomáhaje sluhům pořádati věci jejich pána, vstrčil nepozorovaně krabici do kufru. – Vrchní ředitel francouzské pohraniční stráže byl takto prvním podloudníkem zemským.

Hodinářství genevské snad po celém světě svojí výborností je proslaveno. Na výstavě pařížské r. 1878 všech 48 vystavovatelů-hodinářů genevských bylo cenami vyznamenáno. – Řemeslo to zavedl zde Charles Cousin r. 1587. V letech dvacátých tohoto věku založena byla škola hodinářská, teď ve správě městské. Průmysl tento neustále se zdokonaluje, podporován jsa mimo jiné čilým obchodem a různými odbornými listy zde vycházejícími. Ze Genevy vyšly první remontoirky a mnohé jiné pěkné novoty v hodinářství.

Malířství na emailu, o němž svrchu jsme již zmínku učinili, na vyšší stupeň povznesli hlavně Theodor Turquet z Mayernu a Jean Petitot. První z nich, tělesní lékař Jindřicha IV., krále francouzského, a Jakuba I. i Karla I., králů anglických, dovedný chemik, nalezl způsob

vhodného míchání barev a imitací barev olejových. Své vynálezy sdělil s krajanem Petitotem, který také ze Genevy do Anglie přišel a vynálezy Turquetovy zdokonalil. Nejznamenitější jeho dílo je podobizna hraběnky Southamptonové dle Van Dyka. – Emaily moderní starým se vyrovnají a stejně jsou hledány.

Hrací stroje a krabice jsou také specialitou genevskou, neb aspoň vyrábějí se zde v dokonalosti nadobyčejné. Fabrikanti velmi rádi otevírají cizincům svoje salony, kde vyloženy jsou vybrané orchestriony a hrací stroje. Slyšeli jsme jich několik (v ceně 500 – 1000 fr.) hrát kusy z různých oper, úryvky ze skladeb orchestrálních atd., ale veškero naše očekávání daleko bylo předstiženo. Není to jednotvárný drnkot obyčejných strojů, při nichž turecká muzika hlavní hraje roli, nýbrž skutečný hudební požitek. Různými přístroji možno docílití různé barvitosti zvuků tak, že zdá se nám, že slyšíme celý sbor se vši jeho rozmanitostí, jenom že jemněji, jako z veliké dálky. Také piano a forte, crescendo a decrescendo možno dle vůle řídit.

Čilému obchodu je na překážku jenom blízkost hranic francouzských, jimiž malý kanton se tří čtvrtin jest obklopen a, jak již řečeno, vysoké clo.

Znamenitou pomocí pro průmysl genevský jest vodní síla divokých vln rhônských. Už ode dávna bývala síla ta využitkována. První stroj za tím účelem byl prý seřízen již r. 1620 a v posledních letech sestrojeno více než 130 motorů hydraulických. Roku 1877 ustavila se zvláštní společnost, která chtěla vymoci sobě výhradní právo na užití hybné síly vodní; tomu se město opřelo a také po dlouhých bojích samo dostalo od státu privilej. Chopilo se pak věci se vši energií, ustanovivši užití veškeré vodní hybné síly Rhôny sestrojením 20 turbin o 4200 koňských silách a zároveň seříditi kanalisaci a regulovati niveau jezera lémanského. Tato poslední práce měla konečně rozřešiti starý spor mezi oběma kantony, genevským a vaadtským, který neustále si stěžoval, že občasně zaplavení jezerních břehů zavinují práce, kterými v Genevě zabraňuje se volnému odtoku Rhôny. – První část, forces motrices, byla ukončena 16. května 1886; vodní síla hybná roznáší se po celém městě, ano po celém kantonu rozsáhlým potrubím, o kterém dosud se pracuje, tak jako jinde plyn. Tím dostane se všem řemeslníkům, kteří toho potřebují, síly stálé, dobré a laciné, nebo ročně platí se za jednu koňskou sílu (denně 10 hodin) 120 fr.

Vůbec pokroky moderní našly zde velikého rozšíření. Tak na př. telefon tuším nikde jinde není tak v užívání jako zde. Každý jen trochu čelnější závod ve městě i na venkově, v kantonu, má svůj telefon, spojený se stanicí ústřední, odkudž umožňuje a prostředkuje se

spojení dle přání žadatelova. Ročně platí se pouze 120 – 150 fr. (v Paříži tuším 500 – 600 franků), takže i mnozí soukromníci do svých domů a bytů telefon zavádějí jen pro pohodlí svoje a svých panen kuchařek.

Co Genevu činí nejzajímavější, jest její život veřejný a politický. Na ulici už jako by začínal francouzský jih, i s těmi hromádkami smetí před každým domem, jež smítají a nakládají líní metaři až v pozdních hodinách dopoledních, jako v Avignonu, Marsilii nebo v Toulonu. Ale ostatek, je pravda, Geneva dbá čistoty. Kavárny v létě, jak již víme, vystěhují se na chodník, jež někdy zaberou skoro celý. Za malými stolky sedí prostý dělník v modré blůze nebo sedlák z kraje a posilňuje se svým absintem anebo sorbetem, právě tak jako první občan domácí nebo cizí princ, kterých se tady zdržuje po celý rok dosti. – Snad tou nenuceností vzniká někdy něco, co v naší kastovnícky roztržiděné společnosti nazvali bychom nedostatkem šetrnosti, ne-li docela nezdvořilostí. Ale musí zde člověk žít delší čas, aby to poznal a také ocenil; přelétavému turistovi ovšem mnohé ujde. – Co politického ruchu se týče, zdá se vám, jako byste byli v antických městech řeckých anebo římských, kde záležitosti obecní volně se přetřásaly, kritisovaly, kde lid sám sobě vládnul. Podle novin člověk skoro by myslil, že Geneva je hrozné hnízdo nihilistů, socialistů a revolucionářů, – ale nikde neviděl jsem města klidnějšího a spořádanějšího. Ovšem, všechny ty bouravé živly mají zde útulek, ale pracují jen na venek, tady neměli by pro svoji práci úrodné půdy. – Na ulici zřídka kdy spatříš strážníka, a ten ještě líně sedí někde na lavičce nebo stoje chytá lelky. Občanská svoboda práci mu usnadňuje; jí není zapotřebí bodáků, zřízců tajných i veřejných, kriminálů a podobných nepříjemností; je sama sobě zárukou bezpečnosti. Za to kdysi při jisté dětské školní slavnosti na Plainpalais strážníky jen se hemžilo. Proč? – aby ti malí drobečkové nepřišli k úrazu a abychom my velcí při jejich hrách na veliké louce plainpalaiské jim nepřekáželi.

I při volbách, které zde přece s velikým zápalem se vedou, dva nebo čtyři takoví páni v uniformách starosvětského stříhu a s třírohým kloboukem jen více pro parádu střídají se před volební budovou. Radikálové a demokrati, dvě strany skoro stejně silné, neustále jsou v boji, ale jakmile jedna strana zvítězí, podrobí se druhá hned a bez reptání, třeba že není spokojena. Ale počká až do příštích voleb. K bouřlivým výstupům nikdy nedojde, ačkoli demokraté vši mocí usilují dostat se na vrch; činí to však jen v mezích zákona. Jen takový lid je schopen řádné autonomie. – Voleb občané velmi horlivě se účastňují. Podmínka nezaplacených daní nikomu nekazí radost; hlasovací právo je všeobecné.

Snad smíme zmíniti se zde několika slovy o pěkné demokratické ústavě genevské. Konstituce genevská ze dne 25. května r. 1847 ustanovuje, že správa kantonu je republikánská a demokratická. Souverenitu tvoří národ, le peuple genevois, t. j. všichni občané. Veškeré výkonné úřady politické a veřejné jsou pak jen delegacemi nejvyšší jeho autority. Forma správy jest demokracie reprezentativní, t. j. taková, ve které moc zákonodárnou i výkonnou jmenuje či volí národ sám. – Konstituce zaručuje každému občanu rovnost před zákonem, svobodu individuální, neporušitelnost obydlí a majetku, svobodu tisku, svobodu živnosti, průmyslu, náboženství, vyučování a právo petiční. Třeba že kanton je francouzský, »uzavřené území« francouzské, rozumí se zde rovnost všech tří zemských jazyků (francouzského, německého a vlašského) sama sebou a nikdo by zde ani nemohl pochopiti, že proti soukromé škole cizojazyčné může se vůbec něco namítati.

Souverenitu vykonává tedy národ sám a sice buď jakožto Conseil général anebo jeho jménem a) Grand Conseil, který má moc zákonodárnou, b) Conseil d'État s mocí výkonnou a c) Pouvoir judiciaire. – Conseil général neusnází se (jinak byl by demokracií přímou), nýbrž jen volí moc výkonnou, zákonodárnou atd. a hlasuje o změnách anebo přídatkách konstituce kantonální a spolkové švýcarské. Všecky zákony podrobeny jsou sankci tohoto sboru. – Grand Conseil, zdejší parlament, skládá se ze 100 poslanců volených na dva roky a usnází se o zákonech, jež Conseil général po případě může ovšem zrušiti. – Conseil d'État skládá se ze 7 členů volených na dvě léta rovněž přímo od veškerého voličstva, t. j. rady generální. Sbor ten je asi tolik, co u nás ministerstvo a má mimo moc výkonnou, jak řečeno, i vrchní správu kantonu. Ta rozdělena je na 7 départementův, a sice: vojenský, veřejného vyučování, financí a obchodu, veřejných berní, spravedlnosti a policie, vnitra a posléz veřejných prací. – Pouvoir judiciaire má moc soudcovskou.

Právo hlasovací má každý občan genevský dosáhší 20 let a každý Švýcar, který alespoň tři měsíce v kantoně bydlí. Tento poslední odstaveček způsobil v kantoně již mnoho zlé krve a dopomáhá také někdy radikálům ku kormidlu vládnímu. Velké množství dělníků z německého a italského Švýcarska zatlačuje starogenevskou bohatou aristokracii, která se zde zove demokracií, a radikálové jak v radě velké tak v radě státní mají vrch. Prý nedobře hospodaří, aspoň demokraté tak tvrdí (ostatek radikálové v té věci demokratům také nedávají nejlepší svědectví), ale tolik přiznati nutno, že pečlivě se starají aspoň o vzrůst a zvelebení školství, čehož hlavní zásluhu měl a snad ještě má člen rady státní a chef départementu de l'Instruction publique pan Antoine Carteret. Jeho département vykazuje v ročním rozpočtu položku asi 1 200 000 fr., kdežto na vojsko vydává se ročně jen asi 400 000 fr.

Veřejné školství genevské na vysokém je stupni. Ve věcech školství každý kanton Švýcarský je samosprávný a tolik je ve Švýcarsku systémů školských, kolik kantonů. V kantonu genevském, na malém tom kousku země, nalézáme skoro všechny druhy škol, od nejnižších až do nejvyšších. Školy veřejné rozděleny jsou na primární (asi 55 školek dětských a tolikéž škol obecných), školy sekundární (mezi nimi školy venkovské sekundární, kollej genevská a gymnasium, vyšší dívčí škola, škola obchodní průmyslová a j.) a učení vysoké, obsahující universitu, školu zubní a vyšší školu umění průmyslových. – Stará akademie, kterou založil Kalvín r. 1559, přeměněna byla na universitu r. 1876. Čítá pět fakult po způsobu universit francouzských: theologickou, vědeckou, literární, právnickou a lékařskou. Studujících bývá 400 – 500, mezi nimiž mnoho dam, zvláště Rusek a Polek. Kollej genevská také má svou zajímavou historii: počátky její sahají až do r. 1429. Kalvín ji důkladně zreorganisoval r. 1559, kdy pro ni vystavěna byla zvláštní budova, ve které je dosud. – Město svým nákladem vydrží několik škol odborných.

Vedle toho školství privátní ne tak z potřeby jako ze spekulace náramně rozkvétá. Pensionátů chlapeckých a dívčích jen se tu hemží; příjemná poloha, svoboda vyučování a mnohé jiné faktory podporují jejich vzrůst. Jen jeden z nich vyšinul se po 34letém trvání na jakousi výši; je to Pensionnat de jeunes gens v Lancy, nedaleko Genevy, kde byl i dědičný princ egyptský Abbas, jeho bratr a několik jiných princů evropských. – Ústavy podobné většinou více slibují, než mohou plnit.

Život vědecký a literární stejně jako veřejný je čilý. Málo prý je Genevanů, kteří nevydali nějaký spis nebo nějaký článek v novinách – ovšem Genevané ze společnosti vyšší. Pravda, že žije zde mnoho učenců soukromých a mnohý bohatý synek měšťanský věnuje se profesuře universitní. – Na svoji literární a vědeckou reputaci Genevané také jsou pyšní. Louis Ulbach z Paříže odbýval zde před málo lety několik přednášek, ale nedobře pochodil; prý chtěl odbyti Genevu jen tak něčím, co se hodí pro některé provinciální město francouzské. Geneva je přece caput rei publicae a Genevané sami si říkají, že jejich město je druhou Paříží. Asi tak domýšlivě jako Marsiliané, kteří tvrdí, že kdyby Paříž měla Cannebieru, – byla by malou Marsilií. Lokální patriotismus, snadno omluvitelný. – Mohli bychom vyjmenovati řadu mužů učených, jež zrodila Geneva, mezi nimi mnohé jméno zvuku evropského. Život vědecký podporuje veliký počet vědeckých společností, zejména Institut national genevois, mnohé ústavy vědecké, musea, bibliotéky atd.

Genevan je po většině muž uhlažený, který viděl aspoň kus světa. Již v domově s mnohými cizinci se stýká, což brousí jeho chování. (Dobrá třetina obyvatelstva genevského jsou cizinci, kteří vyvolili si Genevu za dočasné bydliště.) Mimo to je zvykem posílati mladíky po odbytých studiích kollejních anebo gymnasiálních aspoň na několik měsíců do ciziny. – Genevské dámy jsou vzdělané, jemného ducha, vlasteneckého srdce a se zálibou věnují se vychování svých dětí. Mnohé i mužům spisovatelům do řemesla se pletou, ale s úspěchem.

Divadla vyšší společnost demonstrativně se straní, – z příčin politických. Je to škoda. Stálá společnost herecká se neudrží a divadlo pronajímá se jen na zimu společností nižšího řádu. – Město vydržuje svým nákladem dobrou kapelu.

Volnost vyznání vystavěla zde jedenácti různým církvím stánky, neboť svoje obřady vykonávají tady: církev protestantská národní v 5 chrámech, protestantská svobodná (radikální) ve 2, římsko-katolická ve 4, starokatolická ve 2, anglická episkopální v 1, presbyteriánská škotská (jen v létě v katedrále), episkopální americká v 1, německá lutheranská v 1, německá reformovaná v 1, pravoslavná (v krásné ruské kapli) a židovská v 1 chrámě. –

Cizího návštěvníka budou zajímati ze znamenitostí genevských nejvíce katedrála sv. Petra z r. 1024, ve které kázával Kalvín, s náhrobkem maršálka vévody Jindřicha z Rohanu, náčelníka francouzských protestantů za Ludvíka XIII., a Jana de Brogniera, předsedy nešťastného koncilu kostnického. Nedaleko katedrály je rodný dům J. J. Rousseau a s nápisem: Ici est né Jean Jaques Rousseau le 28 Juin 1712. – V bibliotéce městské (čítající přes 100 000 svazků, založené od Fr. Bonivarda) je několik starých a vzácných rukopisů, jako homilie sv. Augustina na papyru ze VI. věku, voskové tabulky s domácími účty Filipa Krásného, Quintus Curtius, rukopis ukořistěný ve voze vévody Burgundského po bitvě u Grandsonu a j.

Ještě jen slovíčko o příjemném podnebí zdejších. – Geneva leží 375 metrů nad hladinou mořskou; veliká horka i veliké zimy jsou zde řídkostí. Jezero nezamrzá, leda náramně zřídka, ale nikdy celé. Prostřední teplota v zimě osciluje mezi 2 – 7 °C. nad nullou. Vítr severní, zvaný »bise«, fouká někdy šeredně, jako v rhônském údolí mistral, ale je prý velmi zdravý, an důkladně provětrává. Epidemie cholery, třeba byla již velmi blízko, sem nikdy nevnikla; neštovice, tyfus jsou řídkostí. Zdejší pitnou vodu fysik Tyndall prý za nejčistší v Evropě prohlásil. Úmrtnost velmi je slabá: dle výkazu uveřejněného jednou v Independance belge o úmrtnosti 50 čelných měst evropských a amerických v r. 1885 byla Nizza městem prvním (38,2 pro mille), Praha čtvrtým (32), Geneva posledním (14,7). – –

Vyjeli jsme si jednoho dne do Ferney. Koňmo jen asi tři čtvrti hodiny, příjemnou cestou, s vyhlídkou na ty zelené stráně jurské. Okolí genevské poskytuje rozkošné procházky, nejkrásnější ovšem při břehu jezera, posetém roztomilými villami a domky uprostřed nádherných parkův i prostých zahrad a vinic. – Ferney, již ve Francii, známé pobytem Voltairovým, byla bídná vesnička o osmi chalupách, když r. 1759 proslulý myslitel se zde usadil. Teď je to dosti veliký městys. Voltaire vystavěl zde pěkný zámek, který aspoň zevně zůstal nezměněn. Uvnitř zachovány jsou ještě dva pokoje v témž stavu, ve kterém Voltaire je opustil. Před vchodem do zámku je kaple s hrdým nápisem: Deo erexit Voltaire. – Přijeli jsme v neděli, ale domovník žádným způsobem nás nechtěl vpustit, třeba že jsme velikým zpropitným viklali jeho neoblomností. Nic platno, musili jsme přijít všední den, kdy pokoje Voltairovy všetečnému potomstvu jsou přístupny.

O něco blíže ku pravému břehu jezera v Pregny má svoji krásnou villu baron Rothschild. Pod villou rozkládají se vinice, zpustošené phyloxerou, tím hrozným nepřitelem všeho vína, proti němuž není pomoci. Stát švýcarský však horlivě ujímá se postižených; vinice, jež byla phyloxerou postižena, ihned odkoupí z peněz zvláštní kassy záložní, ku které všichni vinaři přispívají tak, že vinař dotčený neutrpí škody leda nepatrné. – Zámek v nedalekém Coppetu dlouho obývala paní de Staël, jejíž tělesné ostatky pohrobeny jsou ve stinném koutě zámeckého parku podle hrobu jejího otce, ministra Neckera.

Villa Diodati na levém břehu proslulá je pobytem Byronovým; zde prý básnil první dva zpěvy Child Harolda.

Na Mont-Salève brzo bude vystavěna pohorská dráha jako na Rigi. My jsme se však musili ještě pachtit pěšky. Ale rozhled, třeba byl velikolepý, nevyrovná se vyhlídce na Rigi. Za nedlouhou dobu jistě zde bude nějaký veliký hôtél – 1304 metry není v Alpách pro hôtely ještě nic vysoko, – prozatím jest tady jen špinavá salaš a v ní stará bába, která za několik sous prodá trochu mléka a sýra. S rozkoší rozložili jsme se po zelené pastvině a shlíželi dolů na milý ten kraj, jenž dýše svobodou a volností. Kdy pak ty, má milá domovino, takového klidu se dočkáš! –

Celý kantonek odtud lze přehlédnouti a pak ještě mnoho a mnoho jiné země. A s druhé strany skoro všecky savojské Alpy. Když mladistvý de Saussure, později slovuťný přírodozpytec, ponejprv sem vystoupil natrhat nemocné mateři své alpských květů, jat byl podivem a láskou k těm nebetyčným horám, jimž později veškeren svůj život a veškeru svou práci věnoval. Procestoval Alpy kříž na kříž, shledával rostliny a nerosty Alpské s neúmornou pílí, studoval

geologické poměry těch prahorstev a výzkumy svoje složil ve vzácném díle Voyage des Alpes. Neohrožený ten Genevan podnikl r. 1787 první vědeckou výpravu na temeno Mont-Blanku. Rok před tím průvodčí Jaques Balmat cestu mu našel. –

Na Mont-Salève chodívali jsme přes Veyrier, kde přes plot zahrady velikého dívčího pensionátu kde kdo nediskretně natahoval krk, pak velkou slují, La Grande George, nahoru ku Treize Arbres a pak do Monnetier, jehož zámček, náležející známému genevskému doktoru, končíva pouť všech salévských výletníků jako líbezný akkord velikolepé té přírodní symfonie. Ze zámčku toho, jakoby přilepeném na strmém svahu menšího Salèvu, rozkládá se před tebou veškeren západní cíp modrého Lémanu a celý genevský kanton...

Dolů, přes Pas de l'Echelle, strmé to skalní schody mezi oběma Salèvy, chodívalo se těžko, poněvadž v Monnetier příliš dobře jsme se poměli.

* * *

Navštívíme břehy jezera lémanského. Kdo nespěchá, dá ovšem přednost parníku. – Pokaždé uprostřed modrého toho zrcadla uchvácen jsem byl krásou vůkolního kraje a nikdy nemohl jsem se do syta nadívat. Všude smává, jasná zeleň a z ní vykukují villy a kampaně stále a stále, skoro kolem celého jezera. Jenom později u Alp valiských kraj trochu divočí a pustne, když vysoké hory těsněji přiléhají ku pobřeží.

Na pravo, směrem naší jízdy ku Lausanne, samé vesničky ne znamenité; od Hermance začíná Savojsko. Na levo Versoix, ze kterého Choiseul, ministr Ludvíka XV., chtěl udělati druhou průmyslovou Ženevu a starému městu nepřijemného soutěžníka.

Ale nepodařilo se mu to. Za Nyonem je zámek Prangins, majetek to prince Jerôma Napoleona; ve staré jeho části je teď vychovatelský ústav bratrský, Institution Morave. – Na stránkách jurských táhnou se pořád vinice; odtud nejlepší, tuším, bílé švýcarské víno, la Côte.

Přistali jsme opět v Lausanne, hlavním městě kantonu vaadtského. Vnitřek města, stavěného terassovitě na svazích Mont-Jorratu, neposkytuje nic příjemného. Obě hlavní části jeho spojeny jsou velikolepým kamenným mostem, části hořejší pak s dolejšími lanovou drahou, která vede až do přístaviště Lausanského, Ouchy; však jsme se o ní již zmínili. –

Kathedrála nejvíce nás může zajímati, – vyjma snad malého lvíčka s korunou svatováclavskou a podpisem »Čechy« na skleněných dveřích pianového skladu jakéhos pana Prokše, patrně Čecha. Český lvíček v Lausanně divočejší zuby cení než doma. Tady toho nemá zapotřebí, za

to doma měl by co drtit. – Zazvoníme tedy na kostelníka, aby nám otevřel katedrálu; místo kostelníka přišla však kostelnice, což nám ostatně bylo lhostejno. Švítorná babka s radostí vykládala svoji historickou učenost, kterou asi z hluboka nečerpala. Co nevěděla, nepověděla, ale nesmyslů nazvanila dost. – Chrám vysvětil na konci XIII. věku papež Řehoř X. za přítomnosti Rudolfa Habsburského. Za časů reformace odehrála se zde mnohá bouřlivá scéna, zejména r. 1536 disputace, které účastnili se Kalvín, Farel a Viret. Uprostřed chóru je dlažba celá prošlapána a prohloubena; jsou to prý stopy katolíků klečících na modlitbách a prosících Pána Boha, aby osvětil svým světlem zbloudilé protestantské spolubratry. Byli by, myslím, lépe udělali, kdyby byli šoupali dlažbu za vlastní hříchy. Okolo choru mnoho je zajímavých náhrobků. Postavě, vytesané na hrobě Othona z Gransonu, scházejí obě ruce. O příčině toho vypravuje se tahle pohádka: Roku 1393 Gérard d'Estavayer žárliv jsa na Othona z Gransonu, který v černé oči jeho paní manželky, krásné Kateřiny Belpské, zadíval se hlouběji, nežli se slušelo, umínil si pomstít se na škůdci svého domácího štěstí. Příčinu brzo našel: obžaloval pana Othona z pokusu otrávení hraběte Amadeje VIII. Savojského, nejdříve před správcem vaadtským Ludvíkem de Joinville, později i před samým hrabětem Amadejem; na důkaz pravdy svého udání nabídl Othonovi souboj. Otho z Gransonu tehda nebyl ani dosti uzdraven z rány nějaké, kterou kdesi v boji byl utržil, ale domnívaje se, že nesmí odkládati, přijal vyzvání. Bylo umluveno, aby každý soupeř ozbrojen byl kopím, dvěma meči a dýkou; – mělo tedy jít pořádně do živého. Přemoženému měly býti useknuty obě ruce, leda že by pan Otho doznal svůj zločin anebo Gérard nepravdivost své obžaloby. – Otho byl přemožen; Gérard d'Estavayer volal naň, aby doznal svoji vinu. Místo odpovědi však Otho nastavil obě ruce, jež Gérard ut'al jedním rázem. Kat spálil ut'até údy jakožto údy zrádcovy. Když po letech tělo Othonovo mělo přeneseno býti do katedrály, otevřeli rakev a našly kostru oblečenu ústrojím válečným, s přílbicí na hlavě a s ostruhami na nohou; otvor v brnění značil místo, jež prorazilo kopí Gérardovo.

Odpočívá zde také Victor Amadeus Savojský, jehož koncil basilejský zvolil za papeže (Felixe V.), a několik osob z doby novější.

Před katedrálou je široká terassa, lausannské korso, a z terassy pohled na město, na jezero a protější hory. Z lesa probleskuje hluboké údolí Rhôny.

Ale cílem naším je východní kout jezera, dějiště milostného románu Rousseauova, Nové Heloisy. Zastavíme se nejdříve ve Vevey u svého známého, pana Couvreua, jehož zámek a krásná zahrada s hojnými exotickými květinami jsou hned u přístaviště a kam často bývali

jsme zváni. Pan Couvreu je potomek snad nejstarší rodiny Švýcarské de Blonay, jehož staré rodinné sídlo, zámek Blonay (jejž obýval otec Rousseauovy Julie), je nedaleko odtud. Přijal nás nad míru přívětivě, vyčastoval výtečným obědem, dobrým svým vínem a vevejskými doutníky. S účastenstvím na české naše poměry se vyptával; bodrý ten Švýcar nemohl ovšem pochopiti, že mohou žítí v jedné zemi dvě národnosti, z nichž jedna ani nemá stejného jazykového práva s druhou. –

Před zámkem pana Couvreuova tvoří jezero na jednom místě zátoku nápadně nepravidelnou. Před několika lety obec vevejská dala zříditi na těchto místech, kde dříve byla pevná půda, vkusné nábřeží nákladem ohromným dvou millionů franků. Jednoho dne přešel právě kočár páně Couvreuův, ve kterém byla jeho choť a sestra, přes nábřeží, které jinak bylo pusto. Když dámy slézaly z kočáru, zaslechnou na blízku silnější šplouchnutí – nábřeží zmizelo a na jeho místě jen slabě ještě syčela a kroužila voda. Jezero v těch místech velmi je hluboké a nábřeží nacházelo se na visutém kusu země, který během času voda docela podemlela tak, že se utrhlo a sbortilo. Dva milliony franků byly hozeny do vody v pravém toho slova smyslu. Na štěstí život lidský při tom nepřišel na zmar, ale bylo na mále!

Ze zahrady páně Couvreuovy nejlépe lze přehlédnouti jezero a jeho břehy, půvabné břehy Montreuxské...

Z lémanského zákoutí: Montreux a Chillón

Pátrám darmo a bez výsledku po rozumných důvodech a příčinách, pro které bych ze sebe učeného cestovatele udělati mohl. Neboť že cestovatel jest osoba velmi učená, nikdo popíráti nebude rozvažuje, co všechno takový muž ví nebo věděti má. Nejen počátky, ale i konce geografie veškeré, vůbec i zvláště, fysické i nefysické musí znáti, jakoby s tím k maturitní zkoušce přistupoval, potom jiných –grafii, –logií a historií mnoho, musí rozuměti termometru i barometru, pro každý zjev příčinu vhodnou si vymysleti, musí dověst všímáti si kde které bylinky, pohlížet znalecky na předložená jídla a umět rozeznati, jaké v nich koření, s muži rozmlouvat – rozumí se, že jejich jazykem – o všem, ženy studovat vůbec, děvčátka zvláště se stanoviska ethnologického a také sociologického, už k vůli důkladnému seznání kroje, obdivovat se krajinkám, vlézt do každé díry – krátce, je toho mnoho, až se tomu sám divím upřímně. –

Priznám bez pokrytu, že mi je docela lhostejno, roste-li protěž rovně nebo na křivo, jen když mohu si ji někde sám utrhnouti a zastrčiti za pentli klobouku, a že z uvedených vzácných vlastností mnoho jich se mi nedostává, a proto nerozpakuji se pověděti, že nejezdíval jsem do Montreux na jezeře lémanském ani k vůli geografii, ani k vůli meteorologii neb jinému tomu podobnému, nýbrž jen ku svému zotavení a ku potěše; leda že k tomu někdy také studia, ale jen ethnologická a sociologická jsem připojil, ač poněkud jednostranně jsem je prováděl. Však mlčme o tom. –

Po tomto úvodu, kdybych uměl, milerád poeticky bych se vzrušil, a ne-li ve verších, tož v prose napsal nějakou vhodnou allokuci na ten kraj, který ze všech, jež kdy jsem byl poznal, je mi nejmilejším. Nemyslím, že bych to lépe dovedl, než onen anglický lord a všichni ostatní, kteří nadechnuti byli podobně jako já, a proto raději s citátem některým, kde toho potřebu nahlédnu, spokojiti se mám v úmyslu. Felix Mendelsohn, když z Itálie se vracel po stezkách Montreuxských se procházeje zvolal: »Jak překrásné jsou to procházky! Ze všech zemí, které znám, nejkrásnější je kanton vaadtský! Kdyby Bůh udělil mi dlouhého stáří, zde žil bych nejraději... Jak milá to země! Když člověk z Itálie přichází, cítí se pohnut až k slzám, vida tento koutek světa...«

Montreux! – Šťastný ten, kdo v tomhle kraji může pobývati, a šťasten, kdo vidí jej opět, mohl-li jej vůbec opustiti. Má pravdu vaadtský ten básník. – Všecky ty představy z dřívějších dob, kdy čítával jsem pohnutlivou historii Nové Heloisy, vrátily se mi na mysl, když loďka naše houpala se na jasných vodách hlubokého jezera lémanského tak volně a tak klidně, když od hor vanul vzduch čistý a zdravý a měsíc ozářil staré věže vězení chillonského, celý ten koutek pozemského ráje, sněhové velikány alpské i zelené břehy severní, – duše moje zajásala nad tou podivuhodnou krásou...

Mimoděk ustávám psáti a přivíraje oči, kouzlím sobě v paměti luzný ten světa díl, birth-place of deep Love...

V málokterém kraji je tolik krásy pěkně pohromadě jako v Montreux. Příroda snesla tu podivné kontrasty: květy jarní vedle květů podzimkových; mnohé rostliny exotické, chráněné před studenými větry severními, pod širým nebem tu rostou; čerstvě zelené stráně a nad nimi věčný sníh a led... Všecky čtyry periody roční jakoby najednou zde byly sloučeny, každé podnebí na tomtéž místě, různá půda v témže kraji. Syté světlo a každou hodinu skoro jiné osvětlení dodává té přírodní scenerii zvláštního půvabu. Což divu, že člověku se odtud nechce a odešel-li, že v myšlénkách aspoň zas a zase se tam vrací!

This land is lovely as a dream...

... Clear placid Leman...

This calm sail is like a silent wing

To waft me from distraction; once I loved

Torn Ocean's roar, but thy soft murmuring

Sounds sweet as if a sister's voice neproved

That I with stern delights should ever be so moved.

(Byron: Child-Harold.)

Patrně také na Montreux hodí se ono známé pořekadlo o Neapoli s tou ještě pozměnou, že dlužno Montreux viděti, pak tam hodně dlouho žíti a posléze teprve uložit se do hrobu tmavého.

Už když do Genevy jsme z bernské strany dojížděli, tu za tunelem Chexbresským rozevřel se jakoby rázem celý kraj pod námi: jezero lémanské, clear, placid Leman, jehož temně modrá planina vroubena je vysokými skalami alpskými, obřážejícími se v tom skvostném zrcadle, pak ztrácejícími se v levo hluboko do kraje údolím rhônským. A na úpatí jejich a jurských svahů v pravo ty smavé vesničky v čerstvé zeleni rozsáhlých vinic. – Předpokládám, že neprší a že není mlha; pro takové truchlivé okamžiky moje vypisování neplatí.

Montreux je souborné jméno pro všechny obce, táhnoucí se od Clarensu až k zámku Chillonskému po severozápadním břehu jezera genevského. Ostatek ve skutečnosti beztoho všechny ty vesnice: Clarens, Vernex, Crin, Sales, La Rouvenaz, Bonport, Territet, Colonges, Veytaux a Chillon splývají v jedno tak, že procházejí jimi pěknou silnicí nebo projíždějí tramwayí nepoznáš, kde končí jedna a kde začíná druhá.

V těch blažených dobách, které studentům žádné historie nezanechaly, stával zde kostelíček s věží, Monasteriolum, kteréžto latinské slovíčko všelijak pletli, až udělali z něho Muistrium, Monstruacum, Mustruel, Moutier, Mustrue, Moutru a posléze nynější francouzské Montreux. Čtenář tuto pěknou má příležitost k filologickému rozjímání, které zdraví velice je prospěšno, an tráví. – Středem této několik kilometrů dlouhé farnosti zůstává však přece skupina

massivních, starých domů po nerovném svahu vrchu Cau, vlastní to Montreux, jež la baie de Montreux rozděluje ve dvě. Jediný most klene se tu přes propast, ve které ručej alpská dolů se řítí. Díváme-li se z důli, poskytuje pohled na tento kout zvláštní romantický půvab: vody bystrého potoka všelijak vykroužily skaliska a tvoří teď řadu malých vodopádů, které sílu svoji ochotně propůjčují dílům ruky lidské. Nad propastí schátralé domy mezi stromovím a křovinami zdají se každým okamžikem pomýšleti na sebevraždu a skutáleli se dolů; podivno dost, že dosud k tomu se neodhodlaly. V pozadí tohoto obrázku, který Montreuxským fotografům je parádním kouskem, vrch de Jaman ukazuje svůj rozbrázděný a šedivý zub, doplňuje harmonicky zasmušilý ten celek.

Takových míst, malebných rozvalin, starých mlýnů, které dlužno viděti, k nimž však nosem se přibližovati neradno, najdeš v Montreux jen mimo hlavní ulici a silnici, podél které táhne se řada úhledných domkův a vil, skoro vesměs pensiony, pak nesčetně mnoho nádherných a velkých hôtelů, jež sotva postačí přijati ty přívaly cizinců, kteří hrnou se sem zejména na podzim a v zimě, dílem potěšit se krajinou, dílem v mírném podnebí zdejších hledat ztraceného zdraví; – oba druhy však stejně utrácet peníze.

Nehledě k málo těm výstavným budovám, jakých je v každém lázeňském místě, a několika jednoduchým kostelíkům, jež cizinci různého vyznání tady si vystavěli, není zde ničeho lidského, co by poutalo tě svojí krásou a mohutností, čtenáři milovaný, tak že, dostaneš-li se tam, což bych ti přál z té duše, budeš povděčen té okolnosti, že nic neodvrací zde tvoji pozornost od přírody, která sama rozestřela tady svůj koberec, nejpůvabnější, po kterém kdy jsi kráčet.

Montreux je švýcarská Riviera, však milejší a útulnější, a také když jsem na terassách Monte Carla sedě prohrané luidory oplakával, vzpomínal jsem tohoto zákoutí Lémanského, kam nikdo nepřichází se zastřelit. Kraj půvabných kontur, rozmanitých detailův a imposantního okolí zahrnuje v sobě vše, co příroda dovede dáti krásného: jasnou, širou hladinu vodní, vroubenou tmavou zelení, a pak ty hory, hory nebetyčné! Ať odkudkoli se díváš, odevšad krásněji jeví se ti pohled ten, který každý vtiskne se ti v mysl k nezapomnění.

Tak od kostelíka Montreuxského, kolem něhož terassa se táhne, pocházejícího z dob předreformace, zrakem přehlédneš veškeru širou plochu modrého jezera, vinice kolem něho, které ztrácejí se do Jurských hor. Stráně Arvelu zakrývají zazší část údolí Rhônekého a vysoká temena Alp vaadtských; jenom Dent du Midi nese hrdě svoje čelo, skvoucí se věčnými sněhy a ledy... Pod kostelíkem ona jasná ručej horská, které jsme již několik slov

svrchu věnovali, šumí milou písničku a průvod k tomu podívání. Jen jednou prý se zakalil ten potok, a to r. 1775, při zemětřesení Lissabonském. – Často vydrželi jsme sedávati celé hodiny na kamenném roubení terassy a oba soudruzi moji, bujná, mladá krev, ztišili se v němém úžasu. Tak aspoň myslil jsem, sám jsa pohroužen v meditaci o těch krásách; ale když jsem se potom ohledl, – mládenci nikde, a až v hôtelu jsem je našel při plném stole: dostali prý z toho lezení nahoru a koukání dolů hlad a tiše, abych toho nepozoroval, mne přírodomilce opustili.

Než přes to provázeli mne jindy přece k zámku Châtelardu nad vesnicí Tavelem a Clarensem na temeni vršku, který je poset révou, jejíž výtečnost znali jsme již ze Genevy. Z bývalé pevnosti, jejíž historie má zajímavost snad již jen pro Montreuxské školáky nebo místního některého učence čili okresního badatele, nezbylo již mnoho, a teď také Châtelard nevypadá tak hrozivě, jak podle popisů vypadal kdysi, třeba že zdi čtyřhranné jeho věže mají 5 metrů zšíří a k tomu opatřeny jsou střílnami, z nichž teď střílí se leda jen očima. Odtud nejlépe je viděti ústí Rhôny, pak městečka Villeneuve a protější Bouveret a smutné ty skály Meillerie, s nichž Rousseauův St Preux, milenec Julie, dolů skočiti mínil, však neskočil. – Na nedalekém vršku zase vypíná se jiné sídlo panské, Château des Crêtes, ale smavé a útulně pěkné, vystavěné teprve nedávno, asi r. 1864, v lepém, moderním slohu z červených cihel, obklopené skvostným parkem. V letech 1873 a 1875 jezdíval sem Gambetta odpočívat po svých triumfech a hrát v kuželky. Kaštanový lesík blízko zámku je prý Bosquet Juliin, známý z románu Rousseauova.

Ještě jiných zámků starých je roztroušeno dost v okolí Montreuxském a v celém vaadtském kraji. Osaměly stojí na jednotlivých výběžkách a vrcholcích. Vypravují více než tlusté knihy a spisy mnohosvazkové, jež beztoho nikdo nečte, o pomíjitelnosti slávy pozemské velmožných kdysi rodů vaadtských, dílem také o svobodné mysli švýcarské, jíž šlechtický erb jest jenom znamením lidské pobloudilosti. Člověka rozumného mile se dotkne, když slyší, kterak vesnický policajt a bývalý nějaký hrabě stejně »Monsieur« se titulují, a když nikde neznamená, že by jeden druhému ponížene ručičku líbal, jako v Čechách zhusta se děje.

Čilý život rozproudí se v Montreux v podletí, na podzim a také v zimě, kdy podnebí zdejší nad míru je příjemno. Severní hory chrání to místo před studenými větry, a bída, která někdy vysoko čeří vlny jezera, vyburácí se v Genevě a Lausanne, sem již nedorážejíc. Střední teplota roční je tady asi 10 °C., a to 8 °C od 5 do 7 hod ráno, 13 °C od 8 do 1 hod s poledne a 9 °C od 6 do 9 hod. večer. Vůně zahrad koření vzduch od časného jara do pozdní jeseně; v jedné ze zahrad těch, patřící učenému botanikovi a lékaři Buenzodovi, do nedávna ještě vedle

granátového stromu a jiných vzácností viděti bylo olivu, poslední to zbytek celého olivového sadu, který kdysi při břehu rostl. Mlhy málo sem se snáší, a tak Montreux příjemnou je stanicí mezi severem a jihem, jenom že tam mají špatné pivo, a plzeňské, které jsme tam pili za peníz drahý, nestálo za groš. Z cizinců přijíždějí sem zejména Rusové, Poláci, Švédové a Němci. Čechové dojista také, jenom že Čech, jako skoro všude, i zde za svůj původ se stydí, a než by sebevědomím národním u ostatních bližních úctu a vážnost si zjednal, raději po německu se zapisuje, německy mluví a z ciziny se vrátiv naposledy i německy cítí; což mnoho práce arci ho nestálo, když před tím o českém citu mnoho nevěděl. Pak se nedivte, když cizinci, na př. Francouzové, nás pokládají za Prušáky a za spojence Bismarkovy.

Z tohoto odsouzení jenom drátaře, ubohé ty bratry slovácké, vyjímám. – Na naší campagni v savojské jedné vesnici přišel podomní obchodník se zbožím klempířským a lámanou frančinou svoje zboží nabízel. Prosté pokličky a všelijaké kuchyňské dráty vzbudily moji pozornost ne pro svoji formu, ale pro ty představy, které s těmi věcmi sdruženy jsouce, teď se mi vybavily. Pohlednu na obchodníka pozorněji a ptám se přímo, hned po Česku:

»Odkud pak jste, příteli?«

»Ach, pane drahý, z Uher,« pravil udivený drotar, jemuž oči živě zaleskly se netajenou radostí, a jmenoval jakousi vesnici, to se rozumí, že u Trenčína. Nechal kšeftu, odvrátil se od naší kuchařky Zuzanky a nesměle bera podávanou ruku, dával se se mnou do hovoru, jemuž Madame Humbert, moje domácí a vzdělaná, půvabná Genevanka zvědavě a se zalíbením naslouchala. Potom nakoupila hrnkův a pokliček, jako by její malá Lili už zítra měla se vdávat. – Drotar vyprávěl, kterak on a několik jeho druhů na léto přicházejí do Lausanne a odtud obchodují po kantonu vaadtském a genevském, až do Savojska při tom zacházejíce. Někdy že tady i přezimují a peníze že posílají domů.

Po několika měsících, když už na drovara milého docela jsem zapomněl, jeli jsme, společnost asi šesti jezdců, ze Genevy do Versoix. Jsa zabrán do hovoru se svými společníky, neměl jsem pozor na cestu. Najednou kdosi volá tím rozmilým nářečím slovenským:

»Milý pane, milý pane, počkejte chvílku! Jak se máte?!«

Byl to můj drotar, který mne poznal a chutě ke mně se hlásil, nedbaje nic cizí společnosti a ruku mi teď už sám podáváje. Když společníkům jsem vyložil, kdo je ten můj přítel, podělili ho hojně. Měl jsem radost z toho setkání, jako vždycky srdce mi poskočí, když v cizině něco na milou domovinu mne upomene.

Montreux dovede vážit si cizinců, kterým cure de raisins, trvající 4-6 neděl, buď má pomáhati k lepšímu zdraví, buď jenom spokojiti mlsné jazyky, a dělá pro ně, co může, ještě víc než mnohé město, zlaté jenom slovem a na papíře, kterému na tom nezáleží, když v nejbližším jeho okolí člověk na cestách rozmoklých topí se v blátě a na cestách suchých údy svoje láme. Nesnadno nepsati na vás satyru, pánové, kterých se týče... V Montreux cesty všude jsou pěkný a úpravny, jak v obcích, tak za obcemi; toť přece také první podmínka, chceme-li si udržeti cizince. Mimo to neustále se tam staví a buduje, jen aby nikomu po všelijakém pohodlí se nestýskalo. Pro alkalický pramen ve Vernex vystavěli r. 1881 naproti nádraží a uprostřed vinic elegantní dřevěný pavillon, jemuž i po francouzsku říkají Trinkhalle a v němž zdravá, dobrá voda obecnstvu je k dispozici. Téhož roku zbudován byl při břehu jezera stkvostný Kursaal, kde lázeňská hudba hraje odpoledne a večer, kde po případě pořádají se i divadelní představení, krátce kde v čítárnách, restauraci, zábavních místnostech a nádherně upravené zahradě, přímo k jezeru přiléhající, zabíjí se čas zábavami víc anebo méně nevinnými.

Ne každý, kdo do Švýcarska jede, rád leze po horách, jakož toho různí mezkové, kteří člověka za neskrovnický poplatek ochotně nahoru vynesou, jsou svědky. Pro takové lenochy vystavěna je v Territetu pohorská dráha neveliké délky na vrch Glyon, odkud vyhlídka je velikolepější než s jiných belle vues – také již proto, že na Glyoně a v blízkém Sonzieru jsou hôtely, s jichž teras vyhledání všelikými gastronomickými prostředky se zpříjemňuje. Dráha, vystavěná inženýrem Riggembachem, není dlouhá, jak jsme pověděli, za krátkých 8 minut jsi nahoře, ale svah její na některých místech obnáší až 57% a lidem útlocitných nervů již jen pohled na trať, merci-li jízda v podivných těch vagonech, skloněných šikmo, že obáváš se každým okamžikem vypadnouti, způsobuje závrať.

Místo nejpamátnejší z celého tohoto okršlku jest malebná tvrz Chillonská, k níž z Veytaux dojdeme pěšky za několik minut. – Zámek Chillonský vystavěn jsa Bůh ví kdy na skalnatém ostrůvku docela blízko břehu, býval kdysi klíčem k cestě, spojující západní Helvetii s Itálií. Ví se jen, že existoval již v IX. věku za Ludvíka Nábožného a že tehdy byl státním vězením; kdyby se to nevědělo, také by nebylo tak zle. Tenkrát skládal se jen z jediné massivní věže, později Petr Savojský zdi a čtyry rohové věže o několika vížkách k tomu přidal. Hluboké žaláře a hladomorny doplňovaly panské sídlo k úplné dokonalosti. Celek, pochmurná, mohutná to stavba, nad míru malebně se nese uprostřed veselé, žárné přírody a nad hlubokými, tichými vodami... Za zmíněného Petra bývalo prý na zámku převeselo: hrabě shromažďoval kolem sebe stkvěly dvůr, jedlo a pilo se, šaškové dělali svým pánům komedii a

trubadúři zpívající kroutili zamilovaně očima. Později místo bujného smíchu a veselí zaznívali z Chillonu jenom vzdechy ubohých obětí zpupných vévodů savojských. – Ve věžích doposud zachovala se stará vězení a ve staveních, jež s nimi jsou spojena, dřívější obydlí vévodův a vévodkyň. Rozsáhlá jídelna a kuchyně vedle bažantů, koroptví a kucmochů všelijakých libých také kuchařinky lépe přivádí na mysl návštěvníka příliš bujného; síň rytířská a komnaty vévodské teď jsou pustý a prázdný a ukazují se ochotně za pár centimů. Člověk může si při tom mysliti, co chce; lichotivého cos pro pány vojvody bude to asi sotva.

Mluvím ovšem se stanoviska svobody milovného a Františka Bonivarda vzpomínaje. Ctíhodný tento převor u sv. Viktora v Genevě byl počátkem XVI. věku jedním z náčelníků oné strany genevských občanů, která všemi silami hájila svobodu malé své vlasti proti Savojsku. Vévodovi bylo to málo vhod a převora milého kdysi (r. 1530) na procházce nic netušícího zákeřnicky dal přepadnouti a dopravit do Chillonu. Nejdříve, první dvě léta, chovali se k němu dosti vlídně, snažíce se jej přemluvit na stranu vévodovu, ale potom přikovali jej ke sloupu rozsáhlého sklepení na nedlouhý řetěz tak, že vězni jen málo místečka zbylo ku pohybu a kolem sloupu dlažba od kročejů Bonivardových byla vyšlapána ve stezku, která »jakoby dlátem byla vyhloubena«. Silný kruh, na kterém řetěz byl připevněn, dosud se ukazuje. Neviděl jsem ostatně dosud žádného znamenitějšího vězení, ve kterém by nebyl takový nezbytný železný kruh. Ale já takovým věcem raději věřím a nekazím si potěšení. – Ubohý Bonivard po celých šest let neslyšel než vlnobití jezera, neviděl než úzký proužek světla, deroucího se malým otvorem a po všech ten čas pryč ani jediné žaloby, ani jediného vzdechu žaláři od něho neslyšeli. Až konečně, když Geneva a země Vaadtská od Savojska zjevně se odtrhly r. 1536, Bernští, podporováni jsouce po vodě od Genevanů, dobyli Chillonu a vysvobodili zajatce.

Tím byla dána látka ku Byronově básni »Vězeň Chillonský«; přece tedy savojské vévodové nežili na světě jen na zdařbůh. – Temné sklepení, do kteréhož padá slabé světlo okénky vysoko položenými, světlo odrazem z jezera často modře zabarvené, ukazují také, jakož i onen sloup památný a kolem něho vyšlapanou dlažbu. Mezi návštěvníky, kteří jmény svými na stěnách a sloupech se zvčnili, je také Byron... K vězení přiléhá malá kobka s kamennou postelí, na které spávali k smrti odsouzení poslední noc: dojista, aby spáti nemohli, nýbrž aby rozjímali o tom, jak to asi vypadá na světě onom. Zrovna při ruce je pak šachta, která byla přímou cestou k životu věčnému.

Podzemní tyto zámecké místnosti hrály a hrají velikou roli v pohádkách okolního lidu o tajných popravách a náhlém zmizení těch kterých osob. Tak prý r. 1798 jistý vězeň zázračně z vězení unikl. Hřebíkem, vytaženým z podešve, udělal otvor ve zdi, ale prolézaje shledal, že přišel jen do sklepení ještě většího. Musil tedy holýma rukama prolomiti železnou mříž, která zavírala střílnu jen asi tři nebo čtyry palce širokou. Stopy jeho nohou, zůstale ve zdi, svědčí o zoufalém namáhání, které více je, než zmohou lidské síly: kámen je až na palec prohlubeň. Tak aspoň vypravoval klíčník, ukazuje nám třetí otvor na levo ve velikém sklepení.

Ted' v zámku Chillonském je státní archiv a v hořejších místnostech vojenské vězení. Jinak už není nebezpečný nikomu, a lidé se jen chodí na něj dívat jako na mrtvého dravce. Nejde z něho už žádná hrůza, jako z toho našeho českého lva, třeba že má dva ocasy.

Bývaly to nesmírně poetické chvíle, když z večera v malé loďce blíživali jsme se k těm starým hradbám. Voda šuměla odrážejíc se příbojem o tvrdé kameny skal. Šuměla zvolna a tiše, ze břehů silná vůně bujné květeny nesla se po hladině, před námi trčely do nebeské výše hory chablaiské a v dálce bělal se zubatý, táhlý hřeben Dent du Midi...

Od Chillonu veslovali jsme jižněji k malému ostrůvku, jež podivná jakási Angličanka dala sem nanésti před lety dávno. Tři stromy rostou na té malé samotě, v korunách jejich zahnízdili se čápi. Taky jsme si tady odbyli poetickou kapitolu a potom zajížděli jsme do Villeneuve na večeři. Víno villeneuvské obyčejně utlumilo všecku vnímavost pro poesii vůbec a přírodní zvláště, tak že do Montreux vrátili jsme se pak vždycky raději kočárem po zemi než po vodě. Co na této zpáteční cestě dělal měsíc, hvězdy, jezero, loďka, šumění lesů, vln atd., dobře se již nepamatují; z počátku se mi zdálo, že všecky tyto předměty chovají se velmi neslušně, tancující v ukrutném nepořádku nekonečným prostorem, pak snad přece se zastyděly, zmizely na prasto a nastalo temno bezpředmětné...

Že Montreux a okolí jeho tolik podává krás a pobytu tak příjemného, lidé nepoznali hned a sami, teprve jim to musilo býti pověděno. Byl to zejména onen již vzpomenutý velikán Genevský, který ve své »Julii« tak úchvatně dovedl líčiti okolí Clarenské, třeba že román při tom je trochu zdlouhavý a pro náš věk jen jako prostředek pro spaní se doporučuje; potom děkan Bridel, po 40 let otec duchovní té krajiny, neúnavně pro svou obec působil, ale nejvíce arcí Byron, který v hôtelu de l'Ancre v Ouchy za jedinou noc napsal »Vězně Chillonského«. Ovšem tenkrát, když Byron hledal v těchto místech klidu a pokoje, Clarens bylo jen nepatrnou vesnicí vinařů; dnes proudy cizinců zaplavují kraj a v saisoně nenajdeš skoro ani kamene, na kterém nevytrhován při břehu sedě ryby na udici chytati bys mohl. Tím arcí

Montreux ztratilo svůj původní ráz a obyvatelstvo skládající se nejvíce z hôteliérův a obchodníků prodávajících potřeby cestujících stalo se kosmopolitickým.

V Montreux ovšem nesmíš hledati ani zvyky, ani kroj vaadtského lidu. Pro ty věci musíš hlouběji vniknouti do kraje, něco z nich najdeš také v starousedlých panských rodinách, jako u pana Couvreua ve Vevey. Znova a vděčně vzpomínám starého pána, kterak dával si vykládati o Chuchelské bitvě, jak se o naši národní bídu interessoval, jak radil a návrhy dával na zlepšení našeho stavu, moudřeji a upřímněji než tak mnohý poslanec.

Ach! ve Švýcarsku nejvíce zastýskalo se mi po té svobodičce zlaté!

Bylo to začátkem května, kdy viděl jsem Montreux naposledy. Odkládali jsme tenkrát odjezd den ode dne, nebo den ode dne bylo tady krásněji a krásněji. Vzduch byl již tak vlažný, tak teplý, tak průzračný do těch alpských výšin a lac Léman pořád tak tichý a klidný, a tak tuze průzračný do své hloubky... Zimní saisona byla u konce, cizinci odjeli a v Montreux byl pokoj. V hôtelu National, jehož síně, pstruzi a lososi v myslí mé nerozlučně jsou spojeni jak s tím vzduchem, tak s těmi vodami lémanskými, zůstali jsme již jen my – oba druzi moji a já, pak hraběnka de la Fougère se svým synem a dcerou, rozkošnou francouzskou comtessou, která neuměla německy. Mým soudruhům bylo to vítanou příčinou cvičiti se ve frančině; však rozmluva otáčela se jen okolo několika výrazů, jichž význam nám starým už nedost je srozumitelným. Počínal se tady román mladých duší...

Večerní slunce zlatilo Montreuxský záliv a hory chablaiské pořád víc a více se vzdalovaly. Zelené svahy přecházely do modra a skály Meillerie červenaly se v slunci; vrchol Dent du Midi plál velkolepě obrážející rudé temeno svoje v temnomodré vodě. Neumím pověděti, jak nevýslovně smutný je to cit opouštět krásný kraj, ve kterém ještě k tomu člověku se dobře vedlo.

Dvě léta z mládí egyptského vládce

V malém kantonu genevském, v rozkošném rámci alpské přírody, asi půl hodinky za hlavním městem té republiky v republice stojí uprostřed nevelké vesnice Lancy bývalý panský zámek, teď výchovaci ústav, a v něm strávil nynější místokrál egyptský, Abbas paša, dvě mladická svoje léta. Poznával tam nejdříve evropský mrav, svobodu švýcarskou, tak rozdílnou ode mnohých svobod jiných, merci-li od svobody krajův afrických...

Z Genevy jdete směrem ku předměstí Carouge, pak přes velikou louku Plainpalais a zahnuvše v pravo do ulice Chaussée du Vieux Pont předměstí Plainpalaiského přejdete nedlouhý, železný most, vedoucí přes rozpěněné vlny řeky Arvy, která odtud nedaleko snáší sněhy a ledy ledovců Montblanských do Rhône, kalíc její krásné, čistě modré vody svým kalem horského písku, a pak dáte se alejí des Acacias silnicí skoro přímou a kolem hospice des Aliénés až k údolíčku l'Airy, ještě přes potok Eaumorte na malé návrší a jste v Lancy. Kde je pensionát doktora Hacciusa, řekne vám tam bezmála každé nemluvně; vždyť skoro celá vesnice, pokud k ní nepočítáme genevské villegiatury, žije a tyje z toho ústavu. Teď vede z Genevy od mostu de la Coulouvrenière přes Plainpalais do Lancy pohodlná parní tramway, tenkráté – od léta r. 1885 do léta 1887 – bývali jsme rádi, když mohli jsme sednouti na veliký omnibus, který udržoval spojení mezi městem a vesnicí v zimě asi 8krát, v létě 12krát za den.

Tedy uprostřed té vísky a uprostřed zahrad, luk a vinic nad malým svahelem stojí veliká dvoupatrová budova. Château de Lancy, k níž patří na druhé straně silnice, vesnici protínající, dependence zvaná L'Horloge, protože kdysi v její lomenici bývaly hodiny.

Pensionát de jeunes gens de Lancy tehda řídil ještě starý, zkušený paedagog, doktor Haccius, rodem Hanoverán, a dovedl mezi nesčetnými ústavy švýcarskými se svojí školou vyniknouti tak, že stala se jakousi školou knížecí a mnozí princové z blízka i z dále trávili zde svoje dny; ba i léta na výchování. Část administrativní měla na starosti Madame Haccius, dcera proslulého paedagoga německého, Karla Justa Blochmanna, ředitele Vitzthumského šlechtického gymnasia v Drážďanech, který r. 1855 zemřel v Château de Lancy. Názory Pestalozziho, v jehož ústavě Iverdonském Blochmann po léta působil, přešly jeho žákem, drem. Hacciušem, i na ústav Lancyjský...

Ústav sám stál a stojí na rovni asi francouzským kollejím, přijímaje jen internisty od 10 až třeba do 20 let. Za našich dob účinkovalo na něm asi dvacet profesorů, z nichž šest bylo

interních, ostatní externí. Mezi interními byl také zeť ředitelův, pan Brunel, učený chemik, jehož choť pomáhala při administraci a v hospodářských starostech ulehčovala své mateři. Od nedávna pak převzal pan Brunel řízení ústavu sám.

Letního jednoho dne roku 1885 bylo v Château de Lancy velmi živo. Z dependence do hlavní budovy lítali sluhové a vice versa zase rozkazy, v dependenci samé bylo všecko nohama vzhůru a poznal's, že chystají se veliké věci. Bylť očekáván dědičný princ egyptský, Abbas-Bey a jeho bratr Mehemed-Ali-Bey... V Horlogi ve přízemí byl byt jednoho z interních profesorů, několik tříd a síň s kulečnickem, ve druhém, vlastně již v podstřeší, pokojíky některých chovancův, byt profesora a milého přítele z těch dob, pana Montgomeryho, v poschodí prvním pak ložnice ředitelova a jeho choti, několik salonků a teď připravoval se tam byt pro egyptské Výsosti: dva velké pokoje, z nichž jeden přijímací salon, druhý ložnice a pracovna, místnosti pro služebnictvo, koupelna atd.

Pan ředitel nikdy se nestaral o příchod nových chovanců. Tentokráte však oblékl salonní šat, vzal cylindr a bílé rukavičky a odejel na nádraží naproti. Princové pak přijeli ve průvodu skvělého komonstva a s nimi ještě několik synků egyptských excellencí, ministrů a pohlavárů.

Tenkrát i Francie i Anglie draly se o egyptské prince, chtějíce převzít jejich vychování, ale Tefvik paša moudře vyhnul se Scylle i Charibdě a poslal syny svoje do Švýcarska. Však Francie přece triumfovala, majíc mladé prince sobě tak tuze na blízku a v kraji podstatně přece jen francouzském.

Princovi Abbasovi bylo tehda, když do Lancy přijel, právě 11 let; Mehemedovi-Alimu ještě ne deset. Princové zůstali tedy v ústavě a k jich službám byl přidělen jeden sluha. Ostatní komonstvo, zdrževši se v Genevě několik dní, odejelo zpět do Egypta. Šušovalo se po Genevě, že hôtellový účet komonstva tohoto obnášel položku asi 4000 fr. za likéry, vína a podobné zapovězené ovoce. Zvláštního guvernéra princové neměli.

Nicméně s nimi zároveň přišel turecký jeden učitel, který však všem Egyptanům v ústavě jsoucím dával naučení, kterak psáti turecky a arabsky a také nad zachováním předpisů náboženských držel ruku ochrannou. Byl to takový šelma starý a jeho historie není nezajímavá.

Za povstání Arabi paše r. 1881 milý Mustafa-Effendi, který také nějak činně a nedovoleně povstání toho se účastnil, byl jat, uvězněn a odsouzen k smrti. Když již poslední hodinka se přiblížila a Mustafa měl býti odveden na po praviště, zpozorovali jeho strážcové, že stěny

vězení jeho jsou popsány krásným, umělým písmem, citáty z koránu. Běželi hned k Ismailovi a pověděli, co viděli. Ismail byl panovník umění milovný a dovedl oceniti hlubokou vzdělanost Mustafy-Effendiho, který na místě byl propuštěn na svobodu, ba na základě svých dovedností stal se i učitelem krasopisu místokrálovských princů, k čemuž ještě jako učebný předmět přibrala se turečtina.

Mustafa-Effendi ještě i jinak vynikal. Uměl nejenom krásně psát, ale také dobře vařit, zejména rýži a péci skopovou. Při jakési náboženské slavnosti, při které tučný beránek vzal za své, Mustafa-Effendi příslušné obřady zachováváje, obětované zvíře dole na louce pod zámekem na rožeň napíchl a pekl pod sluncem nebeským, na volném vzduchu. Z umění svého poslal nám pak také kousek, velmi dobrý. Mimo kuchařství rozuměl Mustafa-Effendi také fotografii a dosud v zásuvce mého stolu válí se několik jeho dotyčných výrobků, také dosti dobrých. Po něm i sám princ Abbas fotografickým aparátem se zabýval a jedna podobizna z knížecího toho atelieru žloutne pomalu vedle fotografií Mustafových v téže zásuvce. Bylo však nutno připsati k podobizně, co znamená, aby se to poznalo. Mustafa-Effendi bydlil v aleji »des Acacias«, hezky daleko od ústavu, což bylo s prospěchem i žákům, i jemu, starému záletníkovi.

Druhý rok přišel k Egypt'anům do Lancy nový učitel, Arab, doma prý učenec. Takto nebylo lze na něm to poznat. Byl to ještě mladý muž, vážných způsobů, velmi pravověrný, ale styk můj s ním omezoval se na to nejnужnější; neuměl francouzsky ani slova a bylo lze smluviti se jen pomocí tlumočníka nebo posušků. Mustafa-Effendi lámal frančinu dosti obratně.

Co den scházival se celý ústav alespoň dvakrát, při obědě a večeři, ve veliké jídelně hlavního stavení. Na první znamení v jednu hodinu přicházeli všichni chovanci, jichž tehda bylo asi 50 a více, a bavili se mezi sebou buď v salonech kolem jídelny nebo, pokud čas dovoloval, venku před zámekem, na velikém, pískem posypaném prostranství, nebo konečně v zahradě. Po čtvrt hodině zazvonili po druhé a všichni, chovanci i profesoři, vešli do jídelny a zaujali obvyklá místa. V jídelně, podlouhlé, prostranné to síni, byly tři podkovitě sestavené stoly: nejmenší uprostřed a u toho zaujali místo ředitel dr. Haccius a po jeho pravici Madame Haccius. V čele pravého stolu seděla správkyň domu, slečna Alma, Němkyně odkudsi ze Slezska, vedle ní pak princ Abbas, dále princ A*** a řada chovanců, v jichž středu dva profesoři; v čelo stolu levého vedle ředitele osud pisatele posadil a jemu po levici prince Mehameda-Aliho, proti němuž sedával princ M***, bratr souseda Abbasova, dále opět ostatní chovanci a tři profesoři. V menší sousední jídelně opět několik chovanců a s nimi Mr. a Mme. Brunel.

V obou jídelnách bývalo hlučno a veselo, vyhladovělé žaludky i v jednoduchých, prostých jídlech domácích vítaly lahůdky... K obědu bývala zpravidla polévka, zelenina a pečeně, dvakrát v tém dni polévka, maso a moučný příkrm; v neděli menu rozmnožilo se o jedno číslo. K večeři pečeně nějaká a čaj. Egyptským princům evropská kuchyně ovšem také chutnala – byli na ni zvyklí z domova.

Princ Abbas byl zavalitý, silný hošík nevelkého vzrůstu, trochu přitloustlé tváře, ale jemných, ba ušlechtilých rysů, tmavě kaštanových vlasův a malých, černých očí, pak bílé, jemné pleti. Povahy byl mírné a vždycky důstojně si vedl. Nepletl se nikdy mezi časté hádky, nerci-li rvačky svých krajanů, jsa si vědom své důstojnosti a postavení, jež jednou bude zaujímati vůči nim. Horká jeho krev vzkypěla v něm zřídka, ale i v těch okamžicích probleskovala z jeho hněvu dobrácká mysl. Často, ač tak mlád, mluvíval o reformách, jež zavede ve své vlasti, až bude moci, a zejména školství zdálo se mu ležeti na mladém srdci. Mehemed Ali, asi o půl druhého roku mladší bratr Abbasův, byl roztomilý, malý chlapec, vzrůstu štíhlého, tváře také jemňoučké, pleti poněkud málo tmavší, krásných, velkých očí a proti bratru, který byl trochu pohodlný, živé, čilé povahy. A povídálek neúnavný. Při stole úst nezavřel, pořád něco vypravoval a často na přerůzné věci se vyptával, až člověka do rozpakův uváděl, i samého ředitele, o němž arci se domníval, že je studnicí moudrosti nevyčerpatelnou.

Poněvadž vítr, který fouká do plachet loďky mého života, zahnal neklidnou tu bárku skoro na týž čas a do téhož přístavu Lancyjského, v němž nalézali se oba princové egyptští, co den bezděky s nimi jsem se stýkal. Tehdejší moje povolání vázalo mne na ústav pana doktora Hacciusa, aniž však byl jsem na něm závislým, a nemusil jsem ani jako profesor býti strašidlem pro chovance, kteří přese všecku úctu, vážnost, ba někdy i lásku učitele-trapiče raději ani nevidají. Proto styk ten mohl býti mnohem nenucenější, a ať tak dím, upřímnější. To také tím spíše, že ve svobodném Švýcarsku snadno s obou stran zapomínali jsme na propast společenskou, která dělí Son Altesse Khédiviale od prostého občánka českého bez titulů, bez peněz. V Lancy zřídka jmenovali Abbase a Mehameda Aliho jak se patří; nanejvýše říkali »mon prince« – arabský učitel, když později trochu frančině se přiučil, před cizinci vždycky Monseigneur – nebo »Abbas-Bey«, nejčastěji prostě Abbas a Mehemed Ali. A princům nikdy nenapadlo o to se dohlašovati. Jenom učený švec Duret, jehož umělé boty doposud konají mi službu, kdykoli do hor šlapu, neopomíjel vysoké »Votre Altesse«. K vůli tomu, těm botám totiž, neustále s vděčností na ševce Dureta vzpomínám. Ostatek měl tento švec pro ústav nějak velmi špatné kůže; zvláště chovancům boty mnoho se trhaly, ale bývaly to vždy jen správký menší, s nimiž hoši sami k ševci chodívali, besedující tam, až po

nich sháňka byla. Mezi špatnými kůžemi sedávala krásná Duretova dcera, která nevědomky všechny ty díry v botách měla na svědomí...

Princové Abbas a Mehemed Ali strojili se docela po evropsku a jedině tmavočerveným tarbušem s černým střapcem na hlavě od nás ostatních se lišili. Zejména do města a vůbec na veřejnost nechodili jinak než s touto pokrývkou – na výslovný rozkaz místokráľův. Chování jejich vždycky bylo uhlazené, pěkné, v čemž podstatně lišili se od mnohých svých krajanů, v temže ústavu na vychování jsoucích. Byliť již z domova naučeni evropským, dobrým mravům a nepotřebovali se zde teprve otesávat. Často chodíval jsem k nim a princové vítali mne vždy tak, jak malí hoši vítají vzrostlého člověka, který přináší jim vstříc vlídnou tvář. Návštěvy sami také opláceli, prostě, nenucené. Když Abbas míval narozeniny, 14. července, pozval nás na čokoládu a ohromné množství sladkých věcí, jež buď dostal z domova, buď objednal v Genevě. A tu, jakož i v jiných důvěrnějších chvílích, rozpovídal se málomluvný následník afrického trůnu a vypravovával o těžkých chvílích, jaké zažili před několika málo lety v Egyptě. Jak Arabi paša podněcoval vojsko proti chedivovi a Evropanům v Egyptě usedlým, jaké strašné okamžiky prožil chediv Tevfik a jeho rodina, v níž oba princové se nalézali, na zámku Ramleh u Alexandrie, jak vojsko je obklíčilo a jak odhodlaně a hrdinsky Tevfik paša sám, beze všech zbraní proti vojsku se postavil a je oslovil. Ovšem musil pobroboti se jeho vůli a okamžitě odebrati se se vši rodinou, pěšky v tom horkém písku a v úpalu slunečním, do paláce Ras-ed-Tin v Alexandrii. Zuřivé vojsko tvořilo divoký průvod místokráli, jehož vysvobodilo teprve loďstvo anglické...

O svém otci malý Abbas mluvíval vždycky s velikou úctou, o své matce s láskou. Podobiznu její, krásné, vznešené paní, měl na svém stolku. Život v rodině místokrálově zdál se vůbec býti velmi důvěrný a pěkný; co týden princové psali a sami dostávali časté dopisy, zvláště od malých sester, princezen Kadšat a Nimet. Při psaní ovšem vždycky byl nápomocen Mustafa Effendi, který vzorky svého krásného arabského či tureckého písma, které pro neznalce samo jest pěknou arabeskou, fotografoval a přátelům rozdával na památku.

Vedle arabštiny a turečtiny učili se princové také všem vědomostem, jež poskytoval duševný stůl pensionátu Lancyjského, zejména však frančině a angličtině. To buď s ostatními žáky ve třídách anebo profesori docházeli k nim. Francouzsky mluvili již tehda oba dosti zběžně a také anglicky. Dobrodiní jazyka německého poznati popřál jim osud až později – v Rakousku.

Prázdniny trávili jednou v Egyptě, po druhé v Anglii a ve Skotsku. Odtud vrátil se zejména Mehemed Ali všecek nadšen krásami skotských horských krajův. Ostatní prázdniny, vánoční i

velikonoční, zůstali s námi a s ostatními se radovali z velkého vánočního stromku, který ve velké tělocvičně byl postaven a kolem něhož odbývala se vždycky velkolepá vánoční slavnost. V tělocvičně shromáždili se žáci a profesori i hosté pozvaní z Lancy a ze Genevy, pan Brunel spojil všechny svíčky stromku jakýmsi zápalným tkanivem tak, že rázem všechny se rozhořely, k tomu se zpívalo, přednášely případné věci a po té ve velkém sále jídelny odbýván ples. Podobný ples byl na Sylvestra a jednou v masopustě. K tomu obyčejně pozval se také jeden nebo dva známé pensionáty dívčí ze Genevy, a mladá srdce spřádala tam románky prvních lásek, což my, staří kocouři, jsme jim záviděli...

Princ Abbas netančil, byl na to poněkud pohodlný, za to Mehemed Ali zakřepčil si rád, v nedostatku tanečnic přiměřeně velikých třeba s některým kolegou stejného vzrůstu.

Kdykoli princové odjížděli, vždycky přijel z Egypta příslušný průvod, skládající se z guvernéra, dvou komořích a tělesného lékaře, pak několika sluhů. Lékař sám, dr. Salem, černý, vysoký Egyptan, který chediva Tefvika do poslední chvíle, podle zpráv však nepříliš dovedně ošetřoval, měl v Lancy na vychování dva svoje synky, z nichž však mladšímu, chorému chlapci, dařilo se tam nevalně. Postonával neustále, tak že lékař při druhé své návštěvě vzal jej s sebou zpět. Přibral k tomu také hezkou ošetřovatelku jeho, bonnu Kláru, na kterou hošík prý uvykl. Mademoiselle Claire byla všecka u vytržení, že pojedje do Egypta...

Každý čtvrtek, někdy i v sobotu vyjížděli jsme koňmo do okolí genevského; princ Abbas a ještě více bratr jeho toužili na krásné koně arabské, na nichž proháněli se doma, na pružném písku egyptské půdy. Jízda koňmo byl asi jediný sport, který se jim zamlouval, a ani řízení koní je nevábil. Když v zimě jsme jezdili do hor, do Véšenaz, na kluziště, zkoušeli se také na bruslích; když však více na ledě a ve sněhu se ocitovali, nechali toho. Jinak účastňovali se všech výletův a vycházek, tak jako ostatní chovanci, podrobující se vůbec ve všem ne příliš přísnému řádu ústavu. Mohli to ovšem tím snáze, an mezi chovanci nalézali mnoho sourodých a pensionát Haccius tehda mohl býti zván opravdu knížecí vychovatelnou...

V létě r. 1887 rozloučili jsme se. Abbas-Bey a Mehemed-Ali-Bey odjeli o něco dříve, odnášejíce si asi do Egypta pěkné rozpomínky na Švýcarský kraj. Po prázdninách vrátili se do Evropy opět, ale ne do Lancy, nýbrž do vídeňského Theresiana. Tam viděl jsem prince, jak na nádvoří, posázeném košatými, velkými stromy, učili se – execírce! O prázdninách roku 1887 byli také v Praze – však v tu chvíli dlel jsem daleko, až na nejsevernějším konci Evropy-...

Přede dvěma lety navštívil jsem Lancy, a to zákoutí Lémanské opět... V pensionátu bylo smutno a ticho. Chovanci dílem se rozejeli, dílem ústav opustili a známých tváří bylo tam už málo; Egypťané odešli s Abbasem skoro všichni.

Švec Duret měl z oné návštěvy zvláštní radost, pozval mne nahoru, častoval vínem a krásná jeho dcera smutně klopila hlavu nad podivným nějakým šitím. Luzný sen, že ocítí se někde daleko pod palmami, kde miluje se tak ohnivě, rozplynul se tak, jako kouř egyptské cigarety...

Přes Col de Balme do údolí Chamonixského

Do Chamonix dostanete se, chvála Bohu, jenom buď pěšky přes Col de Balme a Tête noire nebo povozem do Genevy, nepočítajíc některé méně schůdné nebo skoro neschůdné stezky horské přes Alpy Valaiské, jichž však jen domorodí horalé užívají. Prý také do Chamonix chtějí vystavěti železnou trať údolím Arvským, – ale, pro Bůh, jen to ne! Kam pak by se děla všecka ta divoká poesie, ten ohromný vůz genevské diligence, tažený šesti neb sedmi koňmi! Byla to radost, když starý kočí s vysokého kozlíku dlouhým bičem do toho spřežení švihl, až se zaprášilo a kdy sedm dlouhých hodin uprostřed vysokých kopcův a rozervaných skal, na pěkné silnici tu vznášející se nad hlubokou propastí, tam projíždějící skalním tunelem, uběhlo tak jako voda alpské bystřiny...

Vždycky, když jsem byl vysoko, ale hodně vysoko nad tím mraveništem zemským, v krajinách věčného sněhu a ledu, dýchal jsem klid a mír; sem, v ty pusté ledovce a skály holé, nedonikají nicotné bouře našeho života, ani ne jejich ohlas. Už jen pohled na ty spící hory, na ty bílé pláně dlouhopusté, na kterých není životička, také uspává všecky vášně v nepokojné hrudi... Když vystupujete, pomalu umlká tajemné lesů šumění, noha zahořuje se v kypré mechy a rozplížené keře alpských růží, vzduch plný ozonu dýcháte nejdřív s rozkoší nevýslovnou, pak vzduch ten je pořád řidší a řidší, a dýcháte už s obtíží, nezvyklá prsa musí odpočívat, oddechnout, nabrati ho do zásoby... Pomalu i alpská růže s cesty vám mizí, sem tam ještě kvítka rozkošných, jasných barev, protěž alpská, pak zaniknou i ta, a jen slabá tráva místy živoří. Tu i tam v roklinách již sněhové závěje, které vzdorují dlouho, dlouho do

pozdního léta parnému slunci, pak celá sněhová pole, ze kterých tu onde kus holé skály trčí. Tady už je poušť a život žádný, žádný... jen stopy vašich nohou v bílém sněhu poskvřňují tu přírodu, však první vánice vymaže je opět a nezůstane po nich ani zdání... Z dola šum a ruch sem nedoléhá, je tady ticho jako v kostele, ve velikém kostele, který tvůrce vystavěl si sám...

Jako veliká brána otevřelo se před námi údolí Rhônské na východním konci jezera genevského. Radili nám sice tu obvyklou cestu ze Genevy dostavínekem přes Bonneville a Salanche a pak ze Chamonix zpátky přes Col de Balme do Martigny, ale neposlechli jsme. Chtěli jsme mítí dojem té úchvatné krásy rázem, najednou, a ne tak po kapkách a kousek po kousku. Udělali jsme to tedy obráceně a můj mladý soudruh souhlasil. Hodný, veselý hoch; když jsem se obdivoval všem těm divům světa, smál se mi z plna hrdla, ale sám nemohl se toho nasytit, u každého potoku zůstal stát, Každý nový květ utrhl si do kytice, všude ptačímu zpěvu naslouchal dívaje se upjatě do hlubokých hvozdův a jenom litoval, že nevezal s sebou ručnici. Kdybych mu byl řekl, že na Mont-Blanku je kamzík, byl by se tam rozběhl bez váhání, nehledě na to, že podobný honební sport v Alpách Švýcarských a myslím také savojských přísně je zapovězen. – Člověk může snad bloudit sám v milých lesích Šumavských a po Krkonošských stráních, tam jsme doma, mezi svými, – ale tady musí mítí druha, který trpělivě snáší turistický entusiasmus svého spolucestovníka, který je vesel a pořád se směje.

Šedé, kalné vody Rhônské jdou se koupat do jezera lémanského, z něhož pak ubírají se čisté, jasné jako panenské oko k francouzskému jihu. Ústí jejich pořád víc a víc do jezera se pošínuje a naposledy zaneše se snad celý Montreuxský kout kamením a pískem z ledovců. Byla by to škoda věčná! Než prozatím nemějme starosti, tak brzo to nebude, až za nějakých pár tisíc, tisíc let. –

S prava i s leva veliké kopce, čím dále tím vyšší a pořád úžeji a úžeji se sbíhající: na pravo bílý ozubený hřbet Dent du Midi, a z těchhle krajin na levo je to bílé víno Yvornské, kterým jsme tak často svlažovali vyprahlá hrdla. Už tomu velmi dávno, asi koncem XVI. věku, kus veliké hory utrhl se nad vesnicí Yvorne a do polou ji zasypal; ještě teď zdá se, že rozeznáváte jasně horskou strž, posázenou teď úrodnými vinicemi. – U Sv. Mauricia Alpy obou břehů Rhônských ruce si podávají a také je skoro znát, jak za pradávna proudící řeka tady se prodírala, tak jako v soutěškách u Bellegarde, hodinu cesty po výtoku řeky z jezera. Zde sotva že trošku místa zbylo pro augustiniánský klášter a několik chatrných domků, které jenjen ke skalní stěně se tlačí a tulí; jsou to veliké dvěře do kantonu valliského.

Kraj plný je zkazek, pohádek a pověstí.

Roku 302 prý svatý Mauricius se svými 6 600 soudruhy z legie Thebanské podstoupil zde – u kaple de Versolliaz, kousek jižněji od St. Maurice, – smrt mučednickou. Tenkrát prý Rhôna tekla těsně při úpatí vrcholku, na kterém svatý Mauricius byl st'at, hlava světceva skutálela se dolů a zmizela ve vlnách. *Adjuvit rapidas Rhodanis fons sanguinis undas, – tinxit et alpinas ira cruenta nives,* – básnil tři sta let potom Venacius Fortunat, biskup Poitierský, o té krvavé události. Od těch časů městečko má nynější svoje jméno; dříve, za časů Caesarových, který zde zřídil opevněné místo, říkali mu Tarnade, od nedaleké tvrze castrum Tauredunense. – Padlí mučedníci po smrti začali dělat zázraky a ostatky jejich z daleka široka byly hledány jako nějaké vzácné zboží tak, že brzy by bylo všech 6 600 blahoslavených rozebráno bývalo, kdyby císař Theodosius nebyl pod nejpřísnějšími tresty zapověděl otevírati jejich hroby. Klášter na tom místě za nedlouho byl vystavěn a Karel Veliký daroval mu kalich z achátu, zlatou berlu, pak evangelium bohatě zdobené, kteréž věci dodnes se ukazují. Jiné neméně cenné dary zpeněžil si Amadeus III., hrabě savojský, na cestu do svaté země, jinač by všechno zlato a diamanty Karlovy doposavad v klášterní komoře nečinně se povalovaly.

Uprostřed kolmé skalní stěny nad nádražím městečka ve výši asi 150 metrů stojí malá poustevna s kostelíčkem Notre Dame du Sex tak přilepena jako vlaštovčí hnízdo na kolmém trámu. Z dola zdá se docela nepřístupnou a jakživ bys jen tak od koukání přístupu neobjevil, nebo stezka, vytesaná ve skále, zakryta je křovinami a neviditelná, leda když už ji má člověk před nosem.

Za Svatým Mauritiem už jsme v plných Alpách, ale ještě pořád v údolí, ne na kopcích. – Chýlilo se k večeru, když blížili jsme se k poslední své stanici, Vernayaz. Před tím, na pravo, hučí veliký vodopád s neestetickým jménem Pissevache; silný proud Salanfý řítí se tu s výše 70 metrů kolmo do údolí. – Voda vždycky má do sebe něco poetického, ať zurčivý potok nebo širé, širé moře, vždycky je v tom kus básně, a i když ztuhne v led, půvab plný tajů v tom se skrývá... Jenom z jara, když na horách sněhy tají a vody valí se ze všech stran, špinavě žluté, divoké, a když vítr k tomu svoje písně skučí, pak je to hrozná truchlohra pro tiché obyvatele v údolí...

Alpské hory protkány jsou bystřinami jako dívčí šíje jemnými, modrými žilkami: každých sto kroků vodopád, tu větší, tu menší, hned v pravo, hned v levo bublavě zurčí, jasné vlnky spěchají, nezastaví se a pořád utíkají dál.

Ve Vernayaz vystoupili jsme a hajdy teď nahoru, do hor, s ranečkem na zádech jako ti ubozí vandrovníci a s alpenstockem v ruce do Salvanu. Klikaté cesty na horském svahu brzy jsme dosáhli. Bylo již skoro osm hodin z večera, ale v plném létě – 1. července – slunce teprve zapadalo a celé údolí Rhône skvělo se ještě v jeho záři. Vesele tedy po té klikatině, protkávané pořád skákavou bystřinou a vroubené zevšad listnatým stromovím!

Pomalů halilo se údolí v stín, večerní soumrak po něm se plížil, znenáhla, jen zvolna, velmi zvolna vystupoval nahoru a dohonil nás až v Salvanu, vesnici asi 1 000 metrů vysoko, hluboko v horách. Ze sousedních strání zaznívaly zvonce pasoucího se bravu, ty veliké, široké zvonce, jichž zvuky Bedřichovi trhaly uši a jimž já naslouchal rád. Poslouchám rád i to kuňkání žab v malém rybníčku u nás, za letního večera, když všecko už klidně spí a odpočívá...

Alpská vesnička! Chaloupky a domky těsně k sobě se tlačí a kupí se kolem kostelíčka jako kuřata kolem kvočny; náves není větší než dvorec většího českého statku. Zůstali jsme tady přes noc v hostinci, zařízeném dosti pohodlně.

Ještě večer objednali jsme si na časnou hodinu ranní průvodčího, statného, asi osmnáctiletého hochy, aby nás převedl přes Col de Balme. Byli bychom snad našli cestu sami, ale jde se to veseleji s průvodčím: dozvíte se ledacos, poznáte mravy a zvyky lidu hezky z blízka, a za laskavé slovo a ještě laskavější mzdu průvodčí odpoví rád na každou otázku, sám přidá, co ví, a cesta uběhne, ani nevíte jak.

Ráno o půl čtvrté pronikavé zvuky alpského rohu probudily nás ze zdravého spánku. Obecní pastucha svolával kozy, ovce, krávy a veškeru dobytčí havěť na celodenní pastvu.

Bedřich stál už přede mnou, šněrovací botky na nohou, punčochy až po kolena, za kloboukem alpské květy od včerejška a v ruce dlouhou, kovanou hůl – pravý Bergfex. V téže chvíli přišel také průvodčí a za krátkou čtvrt hodiny byl jsem i já pohotov, pak nasnídali jsme se, vyrovnali účet a vyšli ještě před východem slunce.

Povětrí bylo pořád příznivo, a to je v horách vždycky hlavní věc. Cesta vedla po levém svahu rokly, na jejímž dně hučel Trient a co chvíli viděti bylo hluboko dole jeho zpěněné, zelenavé vlny rváti se o veliké kameny. Slunce vycházelo za našimi zády tak, že celé panorama před námi bylo osvětleno. Asi za hodinu došli jsme vesničky Triquentu a před ní přešli jsme přes Gorges du Triège, hlubokou to prorvu skalní s temnými spády bystřiny Triège, k nimž dřevěné lávky umožňují přístup; dále Finhaut, vesnice malebně rozložená na vysoké stráni.

Naproti na kopcích jsou také porozsety domky, chalets ve švýcarském slohu, hodně vysoko, že zdají se docela malinkými; Bůh ví, proč tak vysoko – ti lidé by to snad dole ani nevydrželi.

Na každém kopci, všude vidíte dlouhé, bělošedé prouhy, nejdřív úzké, pak jako táhlá pyramida pořád širší a širší, na jichž základě nakupeny kameny a polámané stromy – stopy sřícených lavin zimních. Cestou přešli jsme jich několik.

Pořád ještě bylo ráno, všude ještě ticho a vesničky teprve se probouzely.

Po čtyřhodinné chůzi došli jsme do Châtelardu, dolů k hostinci s pyšným jménem Hôtel Royal, stojícímu při silnici, která vede na Tête Noire. Horský vzduch tráví, a třeba že teprve otevírali okna a čistili světnice, musili jsme snídati podruhé: vejce, sýra, chléb s máslem a víno – vše to mizelo náramně rychle a Bedřichovi odtud ani se nechtělo.

Ale musili jsme pospíchat, abychom dorazili do Chamonix neb alespoň do Argentièry před poledním úpalem slunečním. Z Châtelardu vede pohodlná cesta přes Valorcinu do Argentièry, nebo malou zacházkou přes Tête Noire na Col de Balme, který vypínal se přímo před námi do výše; bílé jeho pláně sněhové zřejmě ukazovaly na výšku našeho cíle.

Byli jsme teď na rozpacích, jestli v pravo nebo v levo.

»Ale, pánové,« namítl hostinský, vida nás nerozhodnými, »jděte odtud přímo nahoru. Cesta sice je neschůdna, pravda, ale za to uspoříte aspoň hodinu cesty a krajina jest romantičtější, v pravdě alpská. Všude plno alpských růží a cizinci skoro nikdy tudy nechodí, volívajíce mnohem pohodlnější silnici. Někdy vídat s téhle strany i kamzíky. «

Bedřichem to trhlo; byl rozhodnut.

Já zatím hledal jsem přechod na příruční své mapě, ale z Châtelardu na Col de Balme nikde ani té nejmenší stezičky. Náš průvodčí však za chlapeckých let býval zde, na Col de Balme, celé léto jako pastvec a zná zde každý keř. Dobrá, půjdeme!

Zelené svahy Col de Balmu kynuly tak vábně – prý za dvě hodiny budeme u cíle. Ovšem, kdybychom byli jako hoši také pásli tady krávy, pak ano; zatím trvalo to plně čtyři hodiny, než jsme se doškrábali po srázných stráních nahoru. A ubohý Bedřich ani jednoho kamzíka neuviděl!

První hodinu cesta ještě ušla, ale pak bylo čím dál tím hůř, s vyhlídkou a krásou krajiny však čím dál tím lépe, tím krásněji: výš a výše stromy zakrsávaly, do cesty pletly se veliké balvany

a počínaly alpské růže – celé koberce jich bylo. Už vysoko jsme byli nad protějšními vesničkami a Châtelard už byl docela maličký. Teď přišly rozsáhlé zelené pastviny a na nich stáda bravu. Pasou se tady klidně, krotce, a když jsme se jim přiblížili, krávy pozvedly hlavu, tiše stanuly a upíraly na nás své veliké, vlhké oči; pak zas daly se do pastvy.

Viděli jsme spoustu hor, jen Mont Blank a údolí Chamoniské skrývaly se ještě za vrcholkem Balmským, kterému blížili jsme se jenom velmi zvolna. Brzy musili jsme obcházeti veliké rozlohy sněhové, změkklé už dopoledním sluncem a vyplňující obyčejně nějakou prohlubeň; teplotou země rozehřeje se vrstva spodní, z níž pak prýští a stéká bystřina tak, že utvoří se vespod veliký prostor a vrstva hořejší tvoří nad ním jakýsi most. V poledních hodinách povoluje sníh a přecházející může snadno se probořiti, což zhusta velmi nebezpečno bývá. – Na místech sněhu prostých kvetly ještě krásné květy alpské a již jen malý kousek dělí nás od velikolepého divadla.

Konečně celý obraz před námi se rozvinul tak jako jeviště za oponou, náhle, ale tím úchvatněji. Celý ten bílý řetěz Mont Blanku a dlouhé, zelené údolí Chamoniské až k vrchu de Voza, do něhož dívaly se ohromné spousty ledovcové – to všechno tady v plném slunečním jasu. Němý úžas nejlépe mohl vysloviti naše podivení, naši radost...

Col de Balme je vysoký 2 202 metry a tvoří hranici mezi Švýcarskem a Francií. V malé krčmě níže pod temenem najde člověk trochu drahého občerstvení a lacinou pohovu někde na sporém trávníku, na který jsme rozložili svoje plaidy ve stínu staré té chalupy vyspávající zemdlení. Průvodčího jsme propustili, neb do Chamonix z Col de Balmu věru není možná zablouditi.

Dolů do Argentièry šlo to rychleji a pořád podél prýstící zde Arvy. Už jsme se blížili tomu kostelíku se stříbrnou bání, když najednou počasí se proměnilo; ani nevím, odkud všechny ty mraky se vzaly. Jen vítr trochu zavál a odevšad, s vysokých lesů, s ledových a sněžných plání vystupovaly jako vojska, řadily a srážely se dohromady, až bylo jich plné nebe. Ledovec du Tour, první po levé straně, najednou zmizel v husté mlze, zablesklo se a hned na to ohlušující lomoz hromu zarachotil nám nad hlavami, jako by všechny ty hory kolem do kola zabručely – ohlas a zvuk sílil to burácení v pekelný jekot. Kapky vody veliké a těžké padaly čím dále tím hustěji, rozpleskly se nejdříve v prachu silnice, která v prvním okamžiku vypadala kropenatá jako lastura mořská, pak pořád hustěji a hustěji splývaly do sebe, až už se nic neprášilo. Co možná rychle opatřili jsme se proti příhodě, která přišla rovněž tak nezavolána a z nenadání, jako písňě napadnou duši básníkovu, vzali nohy na ramena a vrazili do první chalupy, která se

nám namanula. Byl už největší čas, nebo déšť lil se proudem a pral do vůkolních skal, až se kouřilo.

Bouře přehnala se tak rychle, jak přišla. Mlhy se rozptýlily a najednou viděli jsme s okna světnice, kam nám dovolili uchýliti se, krásný ledovec Argentièrský. Je to velkolepé podívání na ty ohromné hory ledové, jak se derou do údolí, hluboko, až skoro k zeleným lučinám, strhávající s sebou veliké massy kamenův a skal, a jak podle nich vysoko nahoru, až skoro k těm sněžům táhnou se husté, tmavé lesy. Kdo viděl v Lucernu zahradu řečenou Gletschergarten, její ledovcové mlýny a všecky ty zbytky starého ledovce, může si učiniti pojem o věkovité, obrovské práci těch kolosů ledových.

Šli jsme se podívat na něho z blízka. Cenili jsme vzdálenost na čtvrt hodiny, ale potřebovali jsme skoro hodinu celou, než jsme k němu se dostali přes širokou morénu, tak čistý, průzračný vzduch nás sklamal. Cítí-li člověk někdy svou velikou nicotu proti přírodě, je to dojistá tady. Mezi Aiguille du Chardonnet, d'Argentière, Aiguille Verte a du Dru s hůry v délce asi 7 kilometrů a zšíří průměrně dojistá 2 kilom. tlačí se spousty bledě zeleného ledu, který třpytil se ve sluneční záři, uprostřed na přič jsa rozprýskán a roztrhán dlouhými a širokými trhlinami nedohledné hloubky. – Největší z těchto trhlin na ledovcích Chamoniských jsou velikosti překvapující: na ledovci de Géant 100–200 m. délky, 80 m. šířky a hloubku ani změřiti nelze; celé Chamonix by prý do takového jícnu se vešlo. Roku 1824 přírodopyspec Forbes měřil jednu takovou trhlínu (crevasse), která byla 370 metrů široká! – Pošínující se massy každý týden mění svou tvářnost, ovšem jen zvolna, a někdy před vašima očima kus povolí, utrhne a sřítí se s nesmírným třeskotem. Některé z ledovců rostou a rozpínají se, jiných ubývá. – Ledovec de Bois přiblížil se r. 1826 až těsně k vesnici, která mu byla při křtu kmotrou, a byl již tak blízko, že obyvatelé musili opustiti svá obydlí a uchýliti se jinam; od toho času však průměrně 10 m. ročně ho ubývalo. Ledovec des Bossons začátkem tohoto věku nepěkně jal se řádit: jistému sedláčkovi z vesnice des Bossons na příklad strhl pět hektarův orné půdy a chudáka na mizinu přivedl. Roku 1817 tak hrozivě to s ním dopadalo, že vystrojili několik procesí a veliký kříž mu postavili do cesty. Snad opravdu to něco zpomohlo, neb od těch dob ustupoval zase nazpátek.

Chamoniský přírodopyspec Venance Payot mnoho se zabýval pozorováním postupu ledovcův a pozorování ta ve mnohém vzhledě jsou zajímavá. Tak na příklad pozoroval roku 1853 několikrát oscillace ledovce des Bossons a shledal, že od 18. do 26. května postup jeho byl 12 metrů, t. j. 1,59 m. za 24 hodin; od 26. května do 3. června 7,40 m., tedy 90 cm. za 24

hodin; od 3. do 9. června 2,18 m., tedy jen 36,5 cm. za týž čas. Zatím totiž ledovec byl zadržán ve svém postupu velikým balvanem skalním, který mu byl v cestě, led nahromadil se a stlačil za balvanem, až posléze měl dosti rozpínavé síly a sebral balvan s sebou. Od 9. do 15. června postup obnášel 5,80 metru čili 64,5 cm. za 24 hodin. Od té doby však postupu a šíření ubývalo tím více, čím více přibývalo letního horka. Ve dvanácti následujících letech stahoval se ledovec ročně průměrem o 27,5 metrů.

V zimě postup ledovců sotva je znatelný: Payot pozoroval progressi jen několika centimetrů. Za to v létě denní horka, deště a větry západní tak zveličují tání ledu, že ubývání jeho jest větší než postup.

Počet kubických metrů ledu, který roztál během 41 let na ledovci svrchu zmíněném, Payot páčí na 26 250 000 čili na 640 243 kub. m. ročně, předpokládaje prostřední šířku 250 m., výšku 35 m. a délku asi 3 000 metrů. – Průměrná teplota údolí Chamoniského nemusila by klesnouti o mnoho a ledovce alpské dosáhly by opět oné rozlohy, kterou zaujímaly před statisíci lety, t. j. celým údolím Arvským až k pohoří Jurskému. Nad Chamonix kupil se led prý až do výše 1 000 m.

Stopy takových starých resp. bývalých ledovců není nesnadno nálezti: jsou to morény, erratické balvany a rozrýhované skály; rýhy jejich vznikly třením křemenů, jež ledovec s sebou vlekl, o skály pod ním ležící. Naopak bývaly mnohé přechody a průsmyky alpské, které teď zaneseny jsou nesmírnými massami sněhu a ledu. Ještě prý existuje nějaká listina pergamenová z r. 1300, dle které bývalo kdysi město St. Jean de Pertuis, které zasypáno bylo stržící horskou a pak docela zničeno ledovcem de la Brenva. Cestovateli J. Mooreovi vyprávěli ve druhé polovici minulého století někteří starci Chamoniští, že sami se pamatují, že některé ledovce za jejich dětství byly mnohem, mnohem menší.

Ale to jen tak mimochodem; nechceme přírodozpytcům plésti se do řemesla.

Procházka údolím Chamoniským z Argentiéry až do hlavního města jest asi z nejvelikolepějších v Evropě; po obou stranách nebetyčné hory zasypané sněhem, ohromné ledovce deroucí se s levé strany do údolí – a dole smavé louky a čerstvá zeleň, kterou protékají divoké bystřiny ledovcové...

Chamonix žije a tyje z cizinců, nejvíce Angličanův a Američanův, děkujíc za rozkvět svůj rovněž tak Jakubu Balmatovi, který první našel cestu na Mont Blanc, jakož i Ferdinandu Riesenkraemerovi, který v městečku zařídil první pohodlný hostinec. Teď je zde hôtélů

velikých a pohodlných bezmála tolik, co domů soukromých. Náš hôteliér byl bývalý průvodčí ze známé rodiny Couttetův a zkušenostmi svými jakož i důkladnou známostí kraje rád nám posloužil, různé a užitečné nám dává pokyny.

Živnost průvodčích v Chamonix jest, jak přirozeno, živností velmi vynikající a rozšířenou; arci také nebezpečnou, neboť mnohý z těch odvážných a neohrožených lidí našel svůj hrob ve studeném lůně ledovcovém a na hřbitove zvláštní kříž je rezervován pro ty, kteří žádného rovu nemají a kterým nedopřáno odpočívati v zemi posvěcené. – Průvodčí tvoří zvláštní cech, v jehož čele stojí guide–chef, a ten také určuje pořádek a postup vůdcův, jemuž cestovatel musí se podřídit. Jenom tehda cestovatel smí voliti průvodčího sám, chce-li podniknouti vycházku zvláštní, řečené courses extraordinaires (na Mont Blanc, přes Col de Brenva do Courmayeuru, na Aiguille Verte a j.), anebo podniká-li cestu za účelem vědeckým, nebo není-li průvodčí mocen jazyka cestovatelova a naopak, nebo posléze jestliže s průvodčím, kterého si přeje, již nějaký výlet podnikl. Také dámy, podnikají-li samy nějaký výstup, a členové některého alpského klubu mohou voliti si průvodčího.

Taxy všech vycházek jsou přesně určeny a platí se na př. na Mont Blanc, což je vycházka nejdražší, 100 franků; nutno však vzíti dle předpisu průvodčí dva a jednoho nosiče zavazadel (50 fr.), tak že výstup stojí nejméně 250-300 franků.

Zaměstnání průvodčích zhusta bývá dědičné a mnohé rodiny, jako rodina Payotů, Paccardů, Balmatů a j., bezmála již sto let tím se živí. Po většině jsou průvodčí lidé příjemní, mluví několik řečí a rádi sdělují se s přívětivým turistou o svoje bohaté topografické, někdy i přírodovědecké vědomosti. Mnozí z nich prokázali vědeckým výpravám platné služby a také průvodčí to byl, který první na Mont Blanc vystoupil.

Podivno dost, že první to vystoupení stalo se r. 1786. Již před tím údolí Chamoniské bylo hojně navštěvováno, od r. 1741 totiž, kdy údolí a jeho krásy objevili Angličané Windham a Pockocke. Oba vybrali se tehda ze Genevy s velikým průvodem do toho kraje, o němž jim byly vypravovány prapodivné věci, jako na př., že v Chamonix žije lid loupeživý, že nutno hojně zásobiti se potravinami a Bůh ví co ještě.

Karavana byla také vypravena jako do boje – ale jaké bylo překvapení cestovatelů, když v Chamonix našli lid tichý, pracovitý a mírumilovný a když převor tamějšího kláštera benediktinského pozval vzácné hosty na znamenitou snídani. »Pierre des Anglais« u ledového moře připomíná dosud první tu návštěvu. Průvodčí říkají, že Angličané zde přenocovali, což

však s pravdou se nesrovnává; kámen značí jen nejvyšší místo, ku kterému až Angličané pronikli.

První tito návštěvníci arci byli okouzleni velikolepostí přírody alpské, třeba že mimo údolí samo a ledové moře neviděli nic. Stoupati na některý vyšší vrch ani ve snu jim nenapadlo; nebyloť k tomu průvodčích a představy o schůdnosti či neschůdnosti ledovců byly přímo děsný. Než žádný začátek není snadný a tak Chamonix mohlo si gratulován, že první led nevědomosti byl prolomen, neboť zpráva o výpravě Windhamově a Pocockově brzy se roznesla a návštěvy cizincův opakovaly se čím dále tím více; jich východiskem stala se Geneva.

Dvacet let po tom, r. 1761, Genevský přírodopysk Horac Benedikt de Saussure při prvních svých návštěvách v Chamonix vypsál odměnu tomu, kdo najde cestu k temeni Mont Blanku, a od těch dob průvodčí Chamoniští začali pokoušeti se o ten podnik. Dějiny těchto pokusů nejsou beze vši zajímavosti, než tady nelze jich připomínati; podnikatelům neběželo při tom ani tak o cenu, jako spíše o čest a slávu prvního lezce. Pokusy opakovaly se několikrát a nejedněch súčastnil se Saussure sám, ale pořád nadarmo. Až teprve 8. srpna 1786 zmíněný již průvodčí Jakub Balmat s doktorem Michalem Paccardem, rodákem Chamoniským, také po několika pokusech a po namáhání věru nadlidském a s vytrvalostí obdivuhodnou došel temene nejvyššího vrchu evropského, a tím také cíle dávných svých tužeb.

Hned tenkrát Balmat za svůj odvážný čin byl oslavován. Psáno o něm veršem i prosou, zahájena na prospěch jeho subskripce, a král sardinský udělil mu příjmi »du Mont Blanc« a zvláštní odměnu. Teď hlásá jeho slávu pomník před kostelíčkem na náměstí Chamoniském, jež postavila jemu geologická společnost francouzská na vděčnou pamět.

Již druhý rok po tom de Saussure podnikl první výpravu vědeckou na Mont Blanc, tvořící meteorologickou stanicí par excellence, při čemž šestnáct průvodčích a nosičů, mezi prvními ovšem Jakub Balmat, provázelo jej, nesouce potraviny, nástroje vědecké, příkrývky atd. Ve vzácných výzkumech svých de Saussure pokračoval roku následujícího, při kterémž vystoupení jej provázal jeho syn Theodor, tehda osmnáctiletý.

Vědeckých výprav bylo pak ještě několik. Roku 1844 vystoupili Ch. Martins, Auguste Bravais a dr. Lepileur, r. 1857 a 1859 proslulý fysik anglický Tyndall, který vytrval na temeni plné 24 hodiny, a r. 1851 Berlínský dr. Pitschner, r. 1866 Angličan Hodgkinson, r. 1867 Genevský profesor Soret a r. 1875 Jules Violle, profesor vědecké fakulty z Grenoblu; mimo

tyto ještě řada přírodopýtců věnovala Mont Blanku svou pozornost. – Vyskytl se také návrh vystavěti na temeni pevnou nějakou boudu, aby možno bylo asi tři měsíce na vrcholu setrvati pro pozorování meteorologická, ale dosud návrh ten zrealisován nebyl. –

Mont Blanc od prvního pokusu slezení má svou historii, z níž mnohá stránka je veselou, mnohá, bohužel, také smutnou, ale všechny jsou velmi zajímavé.

Do r. 1820 Mont Blanc teprve jedenáctkrát byl slezen a po dvanácté chtěli se o to pokusiti plukovník Henderson, Angličan, a dr. Hamel, Rus, provázení jsouce třinácti otužilými horaly, totiž deseti vůdci a třemi nosiči. První den, 18. srpna vzpomenutého roku, byl čas překrásný a karavana došla až na Grands Mulets, kdež přenocovala. Avšak hned druhý den z rána počasí se změnilo a průvodčí seznávající, že zůstane tak po celý den, usnesli se vyčkati až nazejtří přes to, že dr. Hamel naléhal na pokračování ve výpravě. Poněvadž pak potravních zásob se nedostávalo, byli losem určeni tři z průvodčích, kteří vrátili se do Chamonix, aby přinesli, čeho třeba. Ale ani následujícího dne počasí nebylo lepší a průvodčí stejnomyslně rozhodli vrátiti se do Chamonix a upustiti od zámyslu. Dr. Hamel však nižádným způsobem nechtěl s tím souhlasiti. Darma všichni průvodčí, lidé zkušení a naprosto spolehliví, domlouvali a přemlouvali svéhlavého a nezkušeného cizince; dr. Hamel zadupal zlostně nohou a obraceje se k plukovníku Hendersonovi, zabručel »Zbabělci!« Jakmile to průvodčí uslyšeli neváhali již, nechtíce nésti tu pohanu, a výprava dala se na cestu, nečekajíc návratu tří druhů, vyslaných do Chamonix.

Z opatrnosti kráčeli po úzkém hřbetě horském všichni v jedné řadě za sebou: průvodčí a nosiči vyšlapávali cestu čerstvě padlým sněhem, oba cizinci kráčeli vzadu. Ale sníh nebyl ještě dosti utuhlý, postupující lezci dělali svou chůzí do sněhu velikou brázdu a sníh začal povolovati.

»V tom vidím,« vypravoval jeden z účastníků, přeživší tuto katastrofu, »kterak čtyři nebo pět průvodčích, kteří šli přede mnou, najednou upadli a jen jeden stanul; pak cítil jsem, kterak i mně mizí půda pod nohama, a již padal jsem volaje: „Lavina, lavina! Jsme ztraceni!“ Cítil jsem, že padám s takovou rychlostí, že prostorem čtyř set stop svezl jsem se v jedné minutě. Posléze znamenám, že půda pode mnou zmizela docela a že můj pád je svislý: už jsem se měl docela za ztracena, a pamatuji se jen, že jsem volal: „Bože, smiluj se nade mnou!“ a že v témž okamžiku byl jsem na dně trhliny, leže na vrstvě sněhu, na kterou slyšel jsem padati jednoho z druhů, aniž jsem jej však mohl rozeznati.

Zůstal jsem několik okamžikův omráčen pádem; pak zaslechl jsem nad sebou žalostné volání. Byl to David Couttet. – „Ach, můj bratr, můj ubohý bratr je ztracen!“ Ikal. – „Není, není“ volám; „tady jsem, Davide, a ještě jeden se mnou.“ – „Mrtev?“ – „Ne, nejsem“ odvětil Matěj Balmat, „žiji a chci ti pomoci.“ – V tom okamžiku svezl se po stěně trhlíny a dopadl vedle mne. – „Kolik ztracených?“ ptám se. – „Tři, když ty jsi zachráněn.“ – „A kteří?“ – „Petr Carrier, Augus Tairraz a Petr Balmat.“ – „A ti pánové, nestalo se jim nic?“ – „Ne, sláva Bohu!“ – „Dobře, zachraňme tedy toho, kterého jsem viděl padati zároveň se mnou a který nebude daleko.“

A vskutku, obrátivše se zpozorovali jsme rámě vyčnívající ze sněhu. Bylo to rámě našeho ubohého kamaráda. Uvolnili jsme mu hlavu, která byla zasypána; neztratil sice vědomí, ale nemohl slova promluvit a obličej měl modrý; nicméně po několika okamžicích zotavil se tak, že mohl stati. Můj bratr nám hodil malou sekerku, kterou jsme si vysekali schůdky do ledu; pak, když přišli jsme do jisté výše, kamarádi podali nám svoje hole a vytáhli nás k sobě.

Sotva že byli jsme nahoře, zpozorovali jsme dra. Hamela a plukovníka Hendersona, kteří podávali nám ruce řkouce: „Jen odvahy! Dva jsou zachráněni, ostatní zachráníme také.“ – „Ostatní jsou ztraceni,“ odpověděl Matěj Balmat; „nebo viděl jsem je tady zmizeti.“ – Ukázal při tom na trhlínu a my nahlíželi brzo, že není naděje žádné. Na tělech ubohých našich přátel bylo dojisty více než dvě stě stop sněhu... Tři byli ztraceni, nicméně nemohli jsme se odhodlati opustiti to místo. Balmat obrátil se teď k dru. Hamelovi a pravil: „Nu, tož, pane, jsme tedy zbabělci? A chcete jít ještě dále? My jsme hotovi.“ Doktor odpověděl rozkazem vrátiti se do Chamonix. Plukovník Henderson lomil rukama a plakal jako dítě. – „Byl jsem na vojně,“ pravil, „byl jsem u Waterloo, viděl jsem, kterak dělové koule porážely řady bojovníkův, ale ti lidé byli zde, aby umřeli, kdežto tito...“ a slzy nedaly mu mluvit dále. – „Ne, neodejdu,“ pravil ten dobrý voják, „neodejdu dříve, dokud nenalezneme jejich mrtvoly.“

Musili jsme jej násilím odtáhnouti, nebo noc se blížila a byl nejvyšší čas sestoupiti.«

Roku 1861, 15. srpna, tedy právě po 41 letech, průvodčí Ambrož Simon šel s několika cizinci na Pierre de l'Echelle, výběžek to ledovce des Bossons. Kráčeje zpozoroval u otvoru trhlíny ledovcové útržky mužského šatu a lidské kosti. Sebral ty zbytky, učinil o tom ihned oznámení úřadům v Chamonix a neprodleně vypravili se někteří ohledat to místo. Asi 15 metrů nedaleko toho našli ještě některé kosti a mezi nimi lebky, na kterých lpěly ještě vlasy, na jedné černé, na druhé rusé a na třetí kaštanové: – byly to pozůstatky nešťastných průvodčích z r. 1820. Ještě po tři léta ledovec vrhal různé trosky z té výpravy, útržky šatu, klobouky,

zápisníky, nástroje meteorologické, pokryté brzo pískem, brzo plovoucí na vodě, která vyplňovala trhliny, brzo zamrzlé v ledu. Mezi těmito posledními zbytky byla také ruka odtržená od těla a držící se křečovitě trosek silné hole.

Druhé neštěstí stalo se 15. srpna 1860: lavina strhla tři cestující a jednoho průvodčího; třetí 9. srpna 1864 při výpravě rakouských hrabat Schönkirchena a Wurmbrandta: průvodčí (zmíněný Ambrož Simon) najednou probořil se před očima celé společnosti do sněhového mostu a spadl do bezedné propasti. Sice honem bylo organizováno zachránění a horalé pronikli až na 50 metrů hluboko, ale po nešťastném ani památky nebylo. Trhlina byla hloubky nedohledné, našli jen ledové stěny potřísněné krví a několik chomáčů vlasů.

Ze dvě léta nové neštěstí. Skotský šlechtic Jiří Young, neohrožený lezec, který již několikrát na nejnebezpečnější vrchy alpské stoupal, chtěl dovésti mladší svoje bratry na Mont Blanc docela sám a beze všech průvodčích, spoléhaje úplně na vlastní dovednost a zkušenost. Obyvatelé Chamoniští sledovali z dola dalekohledy odvážný ten čin a viděli zřetelně tři bratry, přivázané k sobě lanem, postupovati na srázné ledové stráni, viděli také, kterak nejstarší, vůdce, zbloudil s cesty a kterak poznávaje svůj omyl, obrátil se ke svým bratrům, chtěje patrně změnit směr, než v tom sklouzla mu noha na hladkém ledě – a všichni tři řítili se dolů. V údolí nastalo nesmírné zděšení; – byloť lze rozeznati, jak nešťastníci dopadli, a že teď ani se nehýbají. Hned usneseno jíti jim na pomoc, jsou-li zraněni, neb aspoň přinésti jich mrtvoly, nebude-li již možno vrátiti je životu. Ale asi za čtvrt hodiny první patrně se vzpamatoval a povstal, a po malé chvíli i druhý; jen třetí zůstal ležeti, nehýbaje se. Druzí dva snažili se mu pomoci, nadzvedali jej, však pomoci již nebylo – bylť mrtev. Musili jej tedy opustiti a hleděti zachrániti samy sebe, an byli v místě, ze kterého jinému sotva by se podařilo zdrávu uniknouti. Odvážný Jiří však neztrácel mysl a jako jeho vinou nejmladší bratr o život přišel, tak teď odhodlaností svou druhému v pravdě život zachránil. Pomocná výprava potkala oba na cestě zpáteční a s velikým namáháním, ano i s nebezpečím dopravili mrtvolu zabitého do Chamoni. – Horal Chamonický pro živý svět nenechal by mrtvolu člověka, ať cizince, ať domácího, v těch pustých spoustách na pospas ledovcům a vynaloží poslední síly, aby ji vyrval nedožrnutým, studeným hlubinám, jen aby ji mohl odevzdati hřbitovu, a nemožno-li mrtvé tělo již nalézti, pokládá to za neštěstí nové.

Lavina ledovcová zasypala ještě téhož roku anglického kapitána Arkwrighta a dva jeho průvodčí. Vylákala je krásná pohoda říjnová, kdy už přece na podobné výpravy je pozdě. – Roku 1870 Angličan Marke se svou chotí a dcerou a jen dvěma nosiči vydali se na cestu. Paní

Marková přes to, že byla nesmírně umdlena, postupovala dále a neopatrný nosič, chtěje slabé paní polehčiti, nabídl jí rámě. Kráčeli sotva několik kroků, když v tom sněhový most pod jich tíží se prolomil a oba s hrozným vzkřiknutím zmizeli v hlubině.

Nejhroznější katastrofa přihodila se však výpravě Američana Randalla, k němuž připojili se krajan jeho dr. Bean a skotský pastor MacCorkendale, s vůdci a nosiči dohromady jedenáct osob. Byli překvapeni bouří, zbloudili s cesty a zahynuli bídně, všech jedenáct osob. Mrtvoloy osmi nešťastníků byly nalezeny, pak mnoho předmětů různých jim náležejících, mimo jiné také denník Beanův, který obsahoval tyto tklivé poznámky z posledních chvil:

»V úterý, 6. září. Teplota 34°F. ve dvě hodiny ráno. Vystoupil jsem na Mont Blanc s desíti osobami: osmi vůdci, dvojctihodným MacCorkendalem a M R. Přišli jsme na temeno v půl třetí. Hned, jakmile jsme je opustili, byli jsme obklopeni sněhovými mraky. Přenocovali jsme v jeskyni vyhloubené ve sněhu, jež chránila nás jen velmi nedostatečně; byl jsem nemocen po celou noc.

Mont Blanc, 7. září. Najde-li někdo tento zápisník, prosím, aby jej poslal paní H. M. Beanové, Ionesborough, Tennessee, Spojené Státy Americké.

Milovaná Hessio, jsme již po dva dny na Mont Blanku, uprostřed strašné sněhové bouře. Zbloudili jsme s cesty a jsme teď v díře vyhloubené ve sněhu ve výši 15 000 stop. Nemám již naděje, že kdy sestoupím. Snad tento zápisník někdo najde a pošle ti jej... Nemáme co jíst; nohy moje jsou již zmrzlé a jsem všecek vysílen; nemohu než psát několik slov... Umírám ve víře v Ježíše Krista a v myšlenkách na lásku k tobě. S Bohem všem. Shledáme se na nebesích. Jos. B. Bean.«

A níže skoro nečitelně:

»Ráno. Zima pořád přenáravná; mnoho sněhu, který padá bez přestání. Vůdcové nejsou na svých místech.«

Denník byl odevzdán americkému konsulovi v Genevě, který dal obsah jeho uveřejnit v novinách – snad pro výstrahu.

Ještě tři oběti vyžádal si Mont Blanc, r. 1874 a 1877 dva cestující a jednoho průvodčího; za jeden celý věk tedy – od těch dob, co poprvé na něj vystoupili – 25 a to dohromady sedm cestujících a osmnáct průvodčích nebo nosičů.

Stará cesta, kterou ubírala se karavana Randallova, byla novým řádem úplně zakázána jakožto nebezpečná a neschůdná, třeba že dříve byla nejschůdnější. Není se tomu diviti: cesty neustále se mění padáním sněhu a postupem ledových mass. – Při počasí pěkném není vystoupení na Mont Blanc namáhavo, ale když Mont Blanc »kouří svoji dýmku«, když »posadí si čepici na hlavu«, jak říkají horalé, pak ať nikdo na něj se neodvažuje! Obyčejně příčinou všech neštěstí bylo, že cestující nechtěli poslechnouti rad zkušených vůdcův a nedbali nestálosti počasí. Než přejdeme kapitoly smutné a hledejme veselejších!

Začínáme s dámami, ač ne vždycky žena kapitol veselých bývá příčinou a původem. Spíš naopak a pro příklady sami nemusili bychom choditi daleko. Ach!... než nechme si tuto látku vhodněji pro lyrickou báseň nějakou nebo pro večerní vzdechy za stálým stolem své restaurace, kam uchylujeme se nejraději z ráje manželského. Pivo má tu dobrou vlastnost, že se po něm tloustne a snadněji zapomíná...

2. října 1865 dvě dámy, miss M. C. Brevoortová a choť průvodčího Sylvaina Coutteta vystoupily na temeno Mont Blanku se dvěma vůdci a dvěma nosiči. Dle dávného zvyku byla nahoře vyprázdněna láhev šampaňského »na zdraví Mont Blanku«, pak byla pořádána čtverylka a po tanci všichni zapěli Marseillaisu. Veselosti bylo tedy dost.

První žena vůbec, která vystoupila (14. července 1809) na Mont Blanc, byla Marie Paradisová ze Chamonix, známá pode jménem la Paradisa. »Byla jsem pouhá služka,« vypravovala později sama prostým svým způsobem; »průvodčí mi jednoho dne povídali: „Půjdemě nahoru, pojď s námi, cizinci budou tě pak chtít viděti a dají ti něco.“ To mne přimělo, že jsem šla s nimi. Na Grand Plateau nemohla jsem již jíti dále, byla jsem všecka nemocna a ulehla jsem do sněhu. Dýchala jsem jako slepice, když jim je horko. Podali mi rámě s obou stran a táhli mě; ale na Červených Skalách už to nikterak nešlo a povídala jsem; „Ficha moa dans une eravasse et alla ou vo voudra!“ (Hod’te mne do nějaké propasti a jděte si, kam chcete!) – „Musíš jít až nahoru“ odpověděli mi průvodčí. Vzali mne, tahali, strkali a nesli mne, až jsme konečně přišli na temeno. Jsouc nahoře neviděla jsem již jasně, nemohla jsem již ani dýchat ani mluvili, povídali mi, že bylo úzko na mne se dívat.«

Marie těžila ze svého pokusu nejen slávu, nýbrž, jak předpovídali její průvodčí, také peníze. Od těch dob totiž upravila si spekulativní Marie stánek v lese des Pélérins, na úpatí Mont Blanku, prostřela na mech bílý ubrus a nabízela vracejícím se poutníkům prosté, však chutné zákusky: bílý chléb, mléko, máslo, vejce a ovoce. »Ah, to je Marie du Mont Blanc!« volali průvodčí, a cestující rádi u ní se zastavovali a jedli, poslouchajíce její nelíčené vypravování.

Marie Paradisová byla domácí; první žena cizí, která tutéž věc podnikla r. 1838, byla Francouzka, slečna d'Angeville, čtyřiačtyřicetiletá. Provázel ji vůdce Desplans a Josef Maria Couttet, který, když byli nahoře, pravil k neohrožené cestovatelce: »A teď, slečno, musíte jít ještě výše než Mont Blanc!« při tom oba průvodčí vyzvedli ji na svoje ramena.

Od těch dob počet vystupujících dam stále se množí a není teď velikou vzácností.

Jsou lidé, kteří i několikrát (až desetkrát) podnikli výlet na Mont Blanc, ke průvodčím ovšem nehledě; z těch mnozí více než dvacetkrát byli nahoře.

Mladému potomkovi slavného Saussura, Horacovi de Saussure, bylo 14 let, když r. 1873 na Mont Blanc vystupoval, a slečně Alině Loppé 16 let. Když tato s otcem a průvodčím svým byla již na temeni, dohonila je jiná karavana, mající v čele markýza de Turenne, starce dvaasedmdesátiletého, nejstaršího, který na Mont Blanc došel. – Příklad zvláštní odvahy podala sl. Isabella Stratonová, která vystoupila se svým synovcem a s průvodčími Janem Charletem, Sylvainem Couttetem a nosičem Michalem Balmatem v nejprudší zimě, 31. ledna 1876. Teploměr ukazoval – 24 °C.! »Vyhlídka byla nade všecko očekávání krásná,« vypravovala miss Stratonová. »Vystoupila jsem nahoru v létě již třikrát; ale dosud nikdy neužila jsem dokonale toho divadla. Nesmírné spousty sněhu, nahromaděné na svahu italském, rozmnožovaly přenáramně velikolepost scenerie.« Karavana zůstala půl hodiny na temeni a vrátila se 1. února do Chamonix, tak že ztrávila plné čtyři dny a čtyři noci na ledovcích! – F. Morshead udělal dokonce závodní jakýsi běh na Mont Blanc a v knize cizinců na Grands Mulets napsal 21. července 1864 tuto poznámku: »Vyšel ze Chamonix dnes ráno o půl jedné v noci, došel na vrchol Mont Blanku v 10 hodin 10 minut, vrátil se sem (na Grands Mulets) v 1 hodinu 12 minut po poledni. Bez vůdce a bez nosiče.« V půl páté byl zpět v Chamonix, provedl tedy celý výlet v neuvěřitelně krátkém čase 16 hodin i se zastávkami. – Podobných příkladů dovíte se v Chamonix několik; – ale praktického účelu takové extravagance nemají docela žádného.

Bylo také několik výprav uměleckých. Malíři E. T. Coleman, Gabriel Loppé a Adams-Reilly byli nahoře nejednou; Aug. Bisson přinesl roku 1861 první fotografické snímky temene.

Člověk nedostal se však samotem do těch výšin pustých; mnozí z cestovatelův a zejména průvodčí brali a berou s sebou psy, kteří vydrží vystupování dosti dobře. Dáma jedna vzala s sebou holubici a pustila ji na vrcholku; ubohý pták padl bez vlády k zemi a nemohl ani pokusiti se o let v řídkém vzduchu.

Než vraťme se již do údolí, které teď, v posledních letech, stalo se cílem až 15 000 cizinců ročně. – V Chamonix můžeš vytrvati několik týdnův a nikdy té krásy přírodní se nenasytíš. A požitek ten značně je usnadňován: na všechny strany, i na vysoké kopce pohodlné cesty jsou upraveny nebo průvodčí jsou pohotově. Sice nebylo tomu vždycky tak, a když 26. srpna 1810 císařovna Josefa navštívila Chamonix a chtěla viděti »ledové moře«, bylo jí a desíti osobám jejího průvodu přiděleno 68 vůdcův a předvoj pionérů razil pohodlnou cestu houštinou. Teď každé dítě pohodlně dostane se na Montanvert. Tenkrát byla tam jen prostá chýže pastýřská a pastýř, pohostivší tehda císařskou karavanu vedl jakousi knihu hostí, do níž císařovna prý napsala:

»Ah! je sens qu'au milieu de ces grands phénomènes De ces tableaux frappants, de ces terribles scènes Tout élève l'esprit, tout occupe les yeux; Le coeur seul un moment se repose en ces lieux.«

Několik roků po té jiné Veličenstvo přišlo do Chamonix, ale již ne s takovou slávou: sedm neděl po pádu prvního císařství v bouřlivé jedné noci bývalá císařovna, šťvaná Marie Louisa prý klepala u dveří jedné chatrče a marně prosila o nocleh...

Nevím, kterak popisovati krásu, tu nevýslovnou krásu velikolepých hor a údolí Chamoniského, a tam, kde vlastně bych měl počítí, končím. Nedělám si z toho veliké svědomí, neboť ani umění, na které lidé píšíci nemohouce s místa tak rádi se odvolávají, mnoho tady nesvede a té krásy nevystihne. Snad některou jednotlivou partii malíř dovedl by obsáhnouti, některý vrch, kus ledovce, ale celé moře ledovcové, veškeren ten řetěz od bílých temen až dolů k zeleným lukám a to všecko tak rozmanitě a velikolepě myslím asi sotva, tuze sotva.

Z těch přemnohých procházek a výletů ze Chamonix na jeden malý nejvíce vzpomínám. Jak za časného rána jsme vyšli na Montanvert... Už půldruhé hodiny jsme stoupali, zvolna a klidně předhánějíce se s velkým sluncem, které také neustále stoupalo výš. Jen s tím rozdílem, že slunce se nezastavilo, my však ano, hned v malém tom chaletu Chapeau, ve kterém vedle obligátní kořalky, mléka a jahod, jež tuto prodávají za groš ne právě malý, ukazují také – kamzíka ve chlívku. Vidiš to, Bedřichu, přece jsi kamzíka uhlídal, arciť zuboženého, až k pláči.

Výš a výše stromy řidly... Z dálky, po tříhodinné pouti, kynul nám veliký dvoupatrový dům, krásný hôtél, který přes to svoje vzácné pohodlíčko je velkou prosaicnou kaňkou do této

studené, velebné přírody, které vévodí červenavé skály Aiguille du Dru. Ve velkém dřevěném stavení, jistě už přes 2 000 metrů nad mořem, je útulně a pěkně – jako kdekoli jinde v podobném závodě první třídy, ba vysokými cenami ještě tato epitheta lze stupňovati. Budova je ovšem všechna ze dřeva, aby tam bylo tepleji, třeba že jenom v saisoně je obydlena a užívána. Před hôtelem na lavičce sedě přehlédněš veškeru krásu, která před sto padesáti lety uchvátila cestovatele anglické...

... Scházíme dolů, k Pierre des Anglais, doděláváme tam nevím už po kolikáté dnešní snídání a narazivše si na podešve želízka, aby nohy se nám neklouzaly, přecházíme asi kilometr široký ledovec, Mer du Glace, hořejší část obrovského, nesmírného vodopádu, který jakoby najednou byl zmrzl. Ale ani nebylo potřebí naší opatrnosti: led byl skoro rovný, a přes trhliny průvodce nás nevedl.

Jenom na druhé straně, na pravém břehu, na veliké skalnaté a kamenité moréně je poněkud úzkostlivěji, zejména tam, kde skála skoro kolmo padá dolů. Vysekali tam na tak zvaném Mauvais-Pas úzkou pěšinku, která byla by nebezpečnou, kdyby se nebyli postarali zároveň o příslušné zábradlí, na které chodec může pověsiti svou závrať.

Konečně přejdeme i tudy, a pak zase hluboko do lesů pořád a přece dál, a nikomu z nás ani nenapadne dívati se na hodinky a pospíchatí domů. V tom čistém, jasném vzduchu tak pěkně se žije a únavy ani nepocítíš; vystupuješ na kopce několik hodin a to s rozkoší, a pořád jen bys chtěl jíti dál...

Jindy zas lezli jsme na Flégère a Brevent, na Pavillon de la Pierre pointue, a jenom Mont Blanc sám zůstal nám svou vyhlídku dlužen: Bedřich byl by na to nestačil, ačkoli se kasal na to velmi odhodlaně.

Musil se spokojiti jenom s návštěvou a přechodem přes velké balvany ledovce des Bossons. A přestal býti tak velkým hrdinou, když viděl hrůzné ty kolosy a hluboké trhliny v nich, pak široširé, zasněžené pláně nad nimi, v nichž nebylo kouska života. Jen přec je divno, jak o něco hlouběji, kde ledovec do údolí se dere, po obou jeho stranách vysoko jest ještě temná zeleň lesův a jasný smaragd lučin a pastvisek, z jichž hlubin jen slabě zaznívají zvonce pasoucích se krav...

Sedávali jsme každého večera v zahradě nevelikého sice, ale pěkného a útulného hôtelu Couttet a těšivali se z té rozkoše, kterou poskytuje tady příroda. Zahrada obrácena je k Mont

Blanku, který visí vám takořka nad hlavami a uprostřed stojí veliký dalekohled k volnému použití hostí, kteří sem se uchylují a pozorují karavany nahoru putující.

Když slunce za protější hory zajde, v údolí nastane klid a ticho a jen jasný hlas večerního zvonku zaznívá tím mírem. Nebe jest čisté a vzduch průhledný tak tuze, že viděti docela zřetelně i na ta nejvyšší temena, a zdá se, že bys kamenem dohodil tam, kam musil bys jíti nejméně půl hodiny. Ptáčkové ve stromoví ulehli, jen sem tam nějaké štěbetání, snad nějakého opožděného záletníka, a na lukách vysokou travou porostlých zacvrčí cvrček po chvíli; taky snad nemůže usnou anebo cvrčí ze spaní. Arva skáče přes kameny odtud nedaleko, ale okolní domy tlumí její hukot, který doráží k nám jen temně a jako z veliké dálky a přece příjemně, jako když veliké nějaké melodrama hudba doprovází. Údolí halí se víc a více ve večerní šero, ale naproti, zrovna před námi, sněhové vrchy ještě v záři zlata slunce plají jako obrovské, velikánské pochodně a srážejíce lesk svůj do temného údolí zápasí pořád vítězně s klesajícím večerem. Divná podívaná na ty nekonečné, široké spousty sněhu a ledu, na závěje sta metrů vysoké, srázné stráně ledové a zející propasti – a v tom velikém, pustém světě ani jednoho živého tvora, ani jedné duše živé, všude pusto a prázdno jako v myslí děvčete, když hoch je opustil... Prý někdy motýl, který z dola daleko se odvážil, pořád výš a výše letí, jako by neznámá rozkoš nějaká vábila jej do toho čistého, jasného prostředí; letí pořád, až znenáhla vzduchu se mu nedostává, až je nad bílým sněhem a bělost snad oslepuje slabé jeho zraky, led zimu dýše na jemná křídla, nikde pestrého květu, na němž by odpočinul, nemůže již dál a padá vysílen a zmírání na studené půdě. Draze svou zvědavost a odvahu zaplatil!

Jednou také celý houf vlaštoviček našli na ledě, až nedaleko nejvyššího vrcholu; jen několik rázů křídla bylo by je přeneslo na druhou stranu pod teplé nebe italské a byly by bývaly zachráněny; bezpochyby že nějaký vítr jedním rázem je smetl k zemi: leželiť ubozí ti ptáčkové všichni vedle sebe tak, jako by v letu najednou byli zmrzli.

Nic není tam nahoře, ani známky života, a i ten železný kříž, který Napoleon I. na temeno Mont Blancu dal postaviti a který tam byl zaražen co nejpevněji, vichřice smetla jako stéblo slámy.

Sněžná temena zářila ještě, když temnota již vystupovala až do polovice vrchů; ale zářila teď už slaběji a lesk jejich přecházel do červena. Slunce, které za horami, na planině, už už chýlilo se za obzor, obrazilo poslední svoje paprsky na zelených, průhledných spoustách ledovcových a ty hrály teď všemi barvami skvostně jako dýmáky na koruně vládce a pána

světů. Vidávali jsme často žhoucí Alpy se břehů jezera genevského; tady byli jsme docela na blízku a viděli jsme ten čarokrásný zjev hned z první ruky. Stíny z údolí vystupovaly výš a výše a začaly už taky haliti sněhy, které byly nejnižší, Grands Mulets, Petit Plateau, a blížily se poznenáhlu k Aiguille de Saussure, Grand Plateau, k Dômu du Gouter a Rochers des Bosses... Mont Blanc svítil nejdéle, až najednou shasl, jako když svíčku sfoukne.

Pak temno všude bylo a na vysoké obloze jen tmavé zůstaly obrysy těch hor.

A za chvíli zas bílá rozlila se po nich záře, bílá jako stříbro, a divně barvila sněhy a ledy zelenavé... Měsíc vyšel... Mrtvý klid tam nahoře zdál se býti ještě mrtvějším, tím víc, když světlo pořád bylo stejné a neměnilo se...

Bylo už pozdě, tuze pozdě, myslím, že se chýlilo k půlnoci, když posledně seděli jsme na lavičce před pavillonem v zahradě. Mluvili jsme málo, Bedřich jen občas nějakou otázku prohodil nebo žádal vysvětlení toho kterého úkazu, jenž byl mu nápadným nebo neznámým.

Pak opřel hlavu o moje rameno a usnul; bylť skoro ještě dítě.

Tři dny v horách Jurských

V pensionatě Château de Lancy nastaly prázdniny.

Zkoušky, které záležely v tom, že žáci nic neuměli, profesori se zlobili a ředitel psal výborná vysvědčení, odbyly se beze zvláštního kravalu a školní rok ukončen parádním představením tělocviku a šermu před sezvanými hostmi z Lancy a známými notabilitami, většinou konsuly cizích mocností, z blízké Genevy. Kdyby tělocvična byla bývala ještě prostrannější, urození chovanci byli by si přivedli koně, a hosté s potěšením musili by uznati, kterak mladí pánové pokračují u vzdělání a vychování. Dávati správné pobídky, uměti dobře měnit nohy koňovy v trysku, traversovati na polo i cele jsou beze vší pochyby věci pro lidstvo přenáramně důležité, a všecko ostatní, dějepis, zeměpis, přírodovědy, fysiku, matematiku, ano i filologiam sanctissimam směle můžeme pokládali za nic, jen když nesedíme na koni jako občanský paragraf. Býti nejlepším jezdcem v armádě vynese mnohem více řádův a poct nežli sta

probdělých nocí, učených pojednání, velikolepých vynálezův a jiných skutků dobrých a rozšafných.

Bylo začátkem července a větší část chovanců se rozprchla: někteří, mezi nimi také Leurs Altesses Khédiviales, egyptští princové Abbas-bey a Mehemed-Ali-bey, odejeli domů, jiní, počtem asi dvaceti pěti, podnikli ve průvodu dvou profesorů, jichž upřímně jsem litoval, prázdninový »grand voyage« po Švýcarsku a severní Itálii; někteří posléze, asi osmnáct, strávili těch pět nebo šest neděl feriálních v pensionátě, k malé potěše těch, kteří bujnou tu mládež měli na starosti. Byl s nimi kříž, když byli zaměstnáni učením, jak teprve když knihy oficiálně směly váleť se pod stolem a upadnouti v nezasloužené zapomenutí! Aby alespoň na chvílku měl oddech, starý ředitel Monsieur Haccius rád jim povolil malý výlet ve průvodu pana Montgomeryho, profesora angličiny na ústavě, a svého syna, majitele známého vaccinalního ústavu švýcarského, mladého, intelligentního agronoma, kterému, třeba že byl Němec, všeobecně říkali po anglicku Mr. Charles.

Z dobré známosti pozvali také mne, tehda dlícího v těch krajích, a tak na svých potulkách dostal jsem se i do Jurských hor a v krátkosti vypovím, jak to tam vypadá a co jsem viděl, připomínaje, že toho, co jsem neviděl, je více.

Mimo zmíněné pány byli v naší společnosti jakožto chovanci pensionátu dva princové němečtí, dva princové egyptští, synovcové chedivovi, a ještě asi pět Egypt'anů krve poněkud méně modré, ale modré přec, pak dva Řekové, jeden Němec, jeden Turek, syn známého generála z bitvy u Šipky, který věda, že jakožto Čech také po německu smluviti se dovedu, slovy »Bi gec?« rád se mne tázával, jak se mám; pozdě teprve uznamenal jsem, že on tak hanebně ten krásný jazyk, pro který my tolik bojujeme, komolí; – pak dva Francouzi a dva Američané, vesměs hoši a mladíci od dvanácti do osmnácti let. Potom také mladá paní Charles k nám se připojila, a jenom proto tak nezdvořile o ní naposled se zmiňuji, že teprve v poslední chvíli se rozhodla k té pouti. Však nejvíce urozenosti dodával nám lokaj pro případné služby nám přidělený.

Časně ráno – nevím již, ve který den to bylo – stará Madame Haccius sháněla a křičela po celém domě, jen aby se zdálo, jak vřele pečuje o všechny svoje svěřence vůbec a o každého zvláště. Prošedivělé její kudrlinky litaly sem tam, a kdyby sluhové všechny její rozkazy přesně byli vykonávali, ze Château de Lancy ten den nebyl by zůstal samou zvráceností ani kámen na kameni. Dva veliké breaky měly nás odvézti k přístavišti do Genevy, ale většina z účastníků, nemohouc již snést ten křik a to láni, vytratila se napřed pěšky, tak že v

ohromných těch vozích odjela konečně jen útlá Mme. Charles, kterou v sedadle nebylo skoro ani vidět, Mr. Charles a princ Hussein, který odcházel do hor v bálových lakýrkách a – v noční košili. Nelhu nic! Proto měl vyhrnutý límec od kabátu, třeba že bylo teplé letní ráno. Ale tak to je, když člověk má maminek buď mnoho nebo žádnou, a není, kdo by o prádlo pečoval; v harému patrně jiné věci mají na starosti než mužské denní košile. Mme. Haccius ve přílišné horlivosti ovšem nemohla si všimnouti toho nedostatku, ježž zpozorovali jsme, když už náprava nebyla možná.

— — —

Když ponejprv přijížděl jsem přes Pont de l'Arve alejí des Acacias ze Genevy do Lancy a po levici rozkládaly se mi prahory alpské, jichž svěží dojem z celého Švýcarska právě jsem si přinášel, ani jsem si příliš mnoho nevšiml – jak hned z první kapitoly bylo lze uznamenati – těch mírných, horských vln po pravé straně, z nichž nejvyšší nemnoho naši Sněžku přesahuje, a kdyby tehda někdo se mne byl tázal, jak se mi líbí ty zelené svahy, byl bych zeptal se kde a jaké? –

Teprve znenáhla učil jsem se znáti Juru, a když vyjížděli jsme koňmo do okolí, volívali jsme jen k vůli blízkým horám Jurským Ferney nebo Divonne, třeba že k Mont Salèvu, do St. Julien a na druhém břehu jezera cesty byly mnohem lepší.

Z Arvského mostu v Genevě vidíš obě horstva nejkrásněji: alpský Mont Salève docela blízko, v trhlině jeho, mezi velkým a malým jeho vrchem prokukuje skvostně bílý Mont Blanc a proti němu, právě na druhé straně Jurská Dôle a ostatní temena, v létě a v podletí jenom v nejvyšších místech pustá, ale beze sněhu, nížeji zelenavá buď tmavě porostlými lesy nebo šťavnatě bujnými pastvinami. Z aleje des Acacias ovšem všechny vrchy splývaly v jediné táhlé pozadí a teprve od Ferney nebo Divonnu rozpoznávali jsme docela zřetelně rozmanitá údolí, četné stráně příčné a jednotlivé pahorky.

Palubu salonního parníku »Mont Blanc« naše chasa zabrala skoro celou a stálo to práci, aby si pod vedením Francouze Alexandra Bougearela, veselého Marsiliána, který prvním býval mimo školní lavici, poslední v ní, z několika zde přítomných cestujících Angličanův a Němců netropila šašky pro obecné pohoršení starých, pro obveselení mladých. Ale nádherné divadlo brzo spoutalo i tu lehkou, mladou krev, a sotva že zahruli jsme kolem náspu des Pàquis a dumná kathedrála svatého Petra začínala ustupovali do pozadí, hošící usedali jeden po druhém

na sedadla palubní a mlčky dívali se na vznešenou přírodu, která i bez těch vzpomínek, které tady k ní se vízí, zaujme všecku duši tvou...

Jen Alexandrovi přec to nedalo a tomu anglickému lordu, když kukátkem díval se na Alpy, položil obratně plochou dlaň před skla, což na straně jedné trpké rozhořčení, na straně druhé upřímný chechtot vyvolalo.

Nevím, jen proto-li, že na březích jezera Lémanského jsem prožil nejkrásnější chvíle školometského života svého, modrý Léman ze všech jezer Švýcarských je mi nejmilejší, nebo je-li nejkrásnější objektivně. Skoro je pravda, že vždycky, když díval jsem se přes roubení parníku nebo ještě více z tiché loďky, v jejíž latinskou plachtu mírný vítr dul tak, že tiše jako labuť po hladině vodní spěla – cosi táhlo mne dolů do jasné, průhledné jeho tůně, a jenom pomyslení, že bych přišel o funus, muziku při něm a o tu písničku »In Paradisum deducant te Angeli« zachránilo mne od sebevraždy. Zdálo se mi, že v nebesích se vznáším, když modrá obloha klenula se nade mnou a vody stejně krásně modré tiše rozkládaly se pod námi. Zvolna rozvínoval se velkolepý obraz alpských velikánův a jeden za druhým vystupoval za malým Mont Salèvem, jako když na divadle mniši-statisti vylézají z kulis, až veškeren řetěz sněhobílých hor v jezeře se shlížel...

To na levém břehu. Na pravém hned za Genevou řada mírných svahů počíná a podél azurového jezera táhne se až k Lausanne a zvedá se zvolna a lehce ku patě Jury. Až ku Versoix jsou při břehu skvostné vily a zámky bohatých Genevanů, mnohé z nich ještě z minulého věku. Skoro ke každé z nich pojí se nějaká upomínka interese buď jenom místního neb i širšího, i historického, a nebylo by nesnadno čtenáře vypravováním toho nuditi. Zejména zámky vaadtské dovedly by povídati divné kroniky. Bývali časové, kdy páni jejich, baronové vaadtští, tady byli vším a že, jako u nás bývalo de jure, a de facto snad ještě namnoze je dosud, ubohý sedláček jen podle jejich písťalky poskakoval. Teď je jinak, chvála Pánu Bohu, a lépe, mnohem lépe: dřívější pan baron je právě tak jenom Monsieur jako dříve jeho robotník a jen tenkrát, když sedlákům upřímně rukou potřese a v krčmě sklenku vína s nimi popije, může nadíti se, že snad bude zvolen do obecní rady, aby o silnicích a cestách svým hlasem pomáhal rozhodovati.

Jsme v pokušení přidati k tomu chvalořeč o té šťastné zemi, kde mezi vládu a lid nestaví se lesklých bodáků, kde – ach, kde je tak mnoho pěkných věcí, až na to opilství vaadtských sedláků.

Zatím co vzdycháme, jsme v Ouchy, přístavišti lausannském, pak v nádraží, odkudž za malou chvíli odjížděli jsme do Jurského městečka Vallorbe.

Již se strany jezerní dobře viděti, jak vesnice vaadtské terasovitě stoupají k horám Jurským. Teď projížděli jsme drahou ten země kus, z počátku viničný, úrodný, prosycený silnou vůní révovou, potom již méně smavý a veselý: vinná réva dále než při břehu jezera nedaří se a pahorky pokryty jsou tady černými lesy a pastvinami známé barvy. Přes to je prý tady bohatý lid, pyšný trochu na svoji burgundskou minulost, o které mimo jiné svědčí ještě zbytky starého zámku Orbského z těch dob, kdy Orbě bývalo hlavním městem Malého Burgundu. Avšak státní právo této části vaadtské již jen v nejasných upomínkách žije a pochováno mezi staré haraburdí; ta pýcha jest jenom slabý odlesk dávno zapadlého slunce tyranství. Město Orbe, dokud bývalo na cestě mezi Burgundem a Itálií, bývalo stanicí velmi důležitou; potom klesalo a teď černé jeho zdi vypadají smutně a staré věže kostelní melancholicky, nehodíce se ani ke svému okolí, ani do krámu nám.

»Jíte rád pstruhy, příteli?« ptal se mne Mr Charles ještě na nádraží v Lausanne.

»Ach, Bože, nade všecko! Chcete-li, ochotně království vám za pstruha slíbím, ale nedám – jen sem s ním, dostanete-li nějakého v restauraci.«

»Tak rychle nemohu, bohužel, posloužit, ale račte míti strpení, za krátko se vám jich dostane snad až do omrzení, jak se obávám. Nebo náš výlet bude vlastně honbou na pstruhy, chceme-li užiti toho nejlepšího, co Jura podává. Začneme zrovna nejproslulejším ve Vallorbe, a chci právě telegrafovat tamějšímu hôteliérovi, aby pro naši karavanu dal přichystati oběd, jehož menu určuji napřed potud, pokud pstruzi nesmějí na něm chyběti. Srozuměn?«

»Úplně, Mr. Charles, jenom račte, prosím, poznamenati, aby pan hôteliér nemíchal nám do vína vody, to že sami si uděláme.«

»Bud'te bez starosti, pan Malet je vlastně náš rodák, je z Bernex, tedy skoro také z Lancy a můj dobrý známý, ručím tedy za oběd v každém ohledu výborný.«

Do hôtelu »de Genève« ve Vallorbe, příjemném to městečku horském, jež nevypadalo by asi tak nově a čerstvě, kdyby před několika lety nebylo z pola vyhořelo a teď znova zase vystavěno, naše mládež přihrnula se jako bouřka a poplašila nemálo několik starých zdánlivě panen a asi dvě nebo tři rodiny, které v čítárně hôtelu užívaly zdravého venkovského

vzduchu. Pan Malet již pro nás připravil zvláštní síň jako jídelnu, v níž dlouhý, pěkně upravený stůl stenal více pod tíží talířů než několika těch misek s dessertem.

Bylo již poledne a sotva jsme se trochu upravili, zasedli jsme k Vallorbským pstruhům, které vybavují v mé duši vzpomínku krásnou i smutnou poněkud; krásnou proto, že ani v lázních Divonnských podobných jsem nejedl, a smutnou proto, že co bývalo, už není...

Pan Malet, poněvadž je nejen hostinským, nýbrž také majitelem veliké pily a zvláště rozsáhlého chovu pstruhů, je také mairem Vallorbským. Velmi ochotně nabídl se nám doprovodit nás nejdříve do těchto svých závodů, pak ku pramenům Orby; odtud slíbil, že dá nám vůdce do hor, abychom ještě dnes doraziti mohli do Le Pontu. – Vybrali jsme se teď pěšky krajem horským, ale docela jinačím, než nedaleko nás je ten divoký alpský svět. Rozsáhlé lesy, tak jako ohromný tmavozelený koberec, pokrývají stráně hor mírně se pnoucích a jenom balvany erratické, tu a tam roztroušené, jako by rozstříknuté, svědčí, že příroda zde také mohutně pracovala kdysi. Však s prací dřívě byla hotova než v Alpách, nebo Jura je útvarem starším, jak dověděl jsem se od lidí mnohem učenějších sebe. Borovice Jurská je prý nejkrásnější z celého Švýcarska; spadající větve, hustě osazené jehličím, rozšiřují se k zemi, jako by nazpět toužily k ní, což nepochopuji, když v celém okolí je tak krásně a když ptáci celý den v těch temných lesích prozpěvují. Kdežto ve vysokých Alpách všude je klid, mír a velebné, až hrozné ticho, tady všude je život, mírný, půvabný i tam, kde stoje na vysokém pahrbku široko daleko nevidíš vesničky, leda opuštěnou salaš. Arci jenom o létě mluvím, neboť vím, že kdybys, čtenáři, v tuhé zimě na tom pahrbku stál, kolem se rozhlížeje, nadšené tyto hymny o životě Jurském neprozpěvoval bys ani ty, ani já. – Ale také rozměry svými mnohem menšími a rozlohou Jura od Alp značně se liší. Že nemá ani věčného sněhu ani ledovců, pověděli jsme. Temena Jurská nekončí se nikdy ve srázné, špičaté jehly skalnaté, zůstávající jen okrouhlými pahrbky, dostupnými snadno. Alpy na pohled jsou smělé, odvážné, samá klikatina jehel a špiček, – svrchní část Jurských hor dává konturu slabé vlny, jen volně k nejvyššímu vrchu vystupující; v Alpách, když z dále se na ně díváš, každý kopec o sobě a pro sebe do hůry se klene; kopce Jurské pěkně splývají jeden do druhého, jeden ke druhému se tulí, jako by to byla veliká obec milenců. Porovnání je nevhodné potud, pokud vrchů tulících se k sobě tady je více než dvě a duším milujícím tak jako uzenkám ne nadarmo říkáme párek, ana každá třetí ve společnosti jejich jest nade vši míru zbytečná.

Ode hlavního hřbetu horského oddělují se po jihovýchodní straně menší v úhlu pravém a k nim ještě nižší stejně se pojí, tak že horstvo tady jaksi pravidelně je rozvětveno; po straně

druhé zase nižší řetězy paralelně k vyšším se druží, tvoříce dlouhá, krásná údolí a údolíčka. Není zde náhlých, strhaných forem, odvážných obrysů, vyčnívajících skal a závratně vysokých sloupů, nýbrž jen dlouhé stráně a vrchy, jako by dlouhou prací vodní otřelé a uhlazené, jen někdy prorvané průsmykem, kterým horská cesta se vine. Údolí nejsou příliš hluboká a větry jimi volně proudící čistí a chladí vzduch, což nám zvláště teď v plném létě bylo vítáno. Sic kraj je trochu jednotvárný, ale to snad jen proti těm přerozmanitým útvarům alpským. Je pravda, že když díváme se s vysokého některého bodu Jurského na celé pohoří, vidíme všechny pahrbky jako gigantické vojsko pěkně seřazené, ztrácející se v modravé dáli, ale zase ten celek a ta jednotvárnost činí dojem grandiosně přísný. Alpy jsou bujné, pitoreskní, velikolepé, příroda Jurská je proti nim jemná, půvabná a mírná.

Poněvadž údolí Jurská nejsou tak omezena a zkoncentrována jako doliny alpské, i obyvatelstvo v nich nemělo ode dávna svého originálního rázu; tam nevyvíjely se tak individuální kantony, a údolí volná, otevřená přijímala snáze cizí vliv, v údolích rozkouskovaných, od sebe oddělených malé hloučky žily a žijí dosud o samotě a pro sebe; spokojeně ve své místní svobodě nehrájíce skoro žádné úlohy politické. Půda zde však neposkytuje mnoho – vedle lesů jen něco pastvisek – zabývají se tedy více průmyslem než hospodářstvím a ve Vallorbe řeka Orbe pohybuje nesčítelným množstvím kol, koleček, pil a kladiv.

Ale tentokrát nezbývalo mnoho času na cestopisná badání: uvádím jen tak, co z povídání pana Maleta jsem pochytil, když s patrnou pýchou prováděl nás po svých pěkně upravených závodech, při čemž opravdovým zázrakem žádný z hochů ani o ruku ani o prst nepřišel.

Všude lezli. – Potom lesem došli jsme asi za půl hodiny ku pramenům Orby, jedné z nejkrásnějších partií Jurských.

U paty ohromné, kolmé skalní stěny silný proud vody na světlo boží se dere, tvoře hned široký potok, šumí a šumí skákaje přes balvany, jež prolámal, cestu skalou si kleště. A voda čistá je jako křišťál a jako dívčí duše, když její majitelka ponejprv jde do bálu; proniká sem z jezera de Joux několik set stop, výše a dále v horách položeném. Kolem stromoví se sklání a také šumí věčně krásnou svoji píseň.

Ale nekaždý v tom lesním koutě k poesii se kloní. Toho příklad. Návodem milého bratra svého Paul Bougearel v pěkném místě tomto tím zchladil si žáhu asi dávno živenou na Mistru Montgomerym, který darmo snažil se tajnosti anglické elokvence neposednému

Francouzovi v paměť vstúpili, že teď jako náhodou překotil do vody veliký plochý balvan, o který se opíral, tak že tento sletěl právě před nos profesoru, nahýbajícímu se nad potok, hledajícímu tam pstruhy a netušícímu nic. Kámen zaplašil pstruhy a utlumil veškeru kantorskou zvědavost rázem; a poněvadž voda promočila snadno lehký letní oděv, bylo z toho gaudium nesnadno ztajované.

O kus dále podél Orby pan Malet měl svoje nádržky k výchově pstruhů. Těmto lépe rozumím chutně upraveným, buď s majonésou nebo jen tak na sucho s máslem, než nádržkám, ve kterých ryby ty se chovají, rostou, rozmnožují a tučnější; ale podle rozsáhlého výkladu, kterým pan Malet svoje ukazování provázel, nebylo nesnadno souditi, že se nalézáme před nějakým zázrakem moderního rybaření. Utvrdili mne v tom pstruzi, jež měli jsme k obědu a již tuto také původ svůj vzali. Pstruzi rozdělení jsou v nádržkách podle stáří tak, že pěkně tady lze stopovali veškeren jich vývoj, kterému při čerstvé horské vodě, sváděné sem z Orby právě narozené, daří se velmi dobře.

Rozloučili jsme se s panem Maletem, jehož tady naposledy ještě zdvořilým poděkováním zvětňuji, doporučuje ho za ochotu jeho krajanům svým k dalšímu obtěžování, – pak svěřili jsme se průvodčímu, který měl nás zavésti přes Dent de Vaulion k jezeru de Joux do vesničky Le Pont, kde chtěli jsme jíst pstruhy znova a pak přenocovati. Bylo již půl čtvrté odpoledne a k cíli byli bychom měli jen asi dvě hodiny, kdyby náš průvodčí byl cestu znal. Poznali jsme však již pozdě, že my vlastně musíme vésti jej. – Společnost mimoděk seskupila se po různu a zvolna kráčeli jsme neschůdnou lesní cestou. Jen ob čas mýtina nějaká poskytovala širšího rozhledu po údolí klidném a tichém v odpoledním letním slunci... Krásné ty procházky horské! Cesta ubíhá zvolna sic, ale přec, když noha opírá se tu o kámen, tu o vyčnívající pařezy, ale musí mít člověk na to dobře kované šněrovací boty a nesmí dělat fešáka v bálových lakýrkách jako nebohý potomek krve královské Hussein, kterého k tomu všemu soudruhové beze všeho respektu strčili do studené, sic nehluboké Orby, a který teď nějak zamlkle oddával se slastem ferialního výletu. Límeč od kabátu pořád měl nahoře, třeba že nemrzlo. Ostatní hoši skákali jako bujní býčkové hned přes cestu, hned přes pokácené stromy, opírajíce se o své dlouhé alpenstoky, bez umdlení těch mladých údů. Náhodou vždycky nějak nešťastnou připleťl se ten který k vážnému profesoru angličiny a při tom nerad, velmi nerad dlouhou hůl mu podrazil.

Pořád šlo to lesem, až konečně zvonky libozvučné, zdaleka slyšitelné, zvěstovaly pastviny. Stáda hovězího dobytka nedala se rušiti v přežvykování a ohřívala se na sluníčku, mírném zde

v té výši. Paní Charles přála si navštívit salaš, kterou viděli jsme z dálky, tu poetickou salaš horskou, se střechou nízkou, omšenu, obloženou velikými balvany, aby vítr někdy celou ji neodnesl, kolem které skupilo se tak dojemně několik telat. Jemná mysl mladé dámy kreslila si tak pěkně útulek krásných pastýřek a švarných pastýřů, ano i navrhovala, abychom tam přenocovali, ona že spokojí se s dolejší světnicí, a všickni chovanci prosili o nocleh v seně, který sliboval příležitost k nekonečnému skotačení. Mr. Montgomery protestoval silně: nemohl si představit nocování jinde než v sleeping-roomu; beztoho cítil, že v hôtelu Le Pontském bude postrádati obvyklého svého komfortu, třeba že zavazadlo svoje, které s ostatními bylo povozem posláno napřed, vším možným opatřil.

Jak pěkně salaš vypadá z daleka nebo na obrázku, tak nehezky vyhlíží uvnitř. Čím více blížili jsme se k ní, tím více musili jsme dávat pozor na cestu a přeskakovati stopy bravu, veliké, rozplesklé a silně zapáchající, snad za příčinou příliš vonné, kořenné píce. A když jsme konečně vstoupili do malé předsínky, Mme. Charles již vytahovala parfumovaný šátek a jeden Egypt'an vyjádřil se o stavu atmosféry slovy docela nesalonními řka, že to tady smrdí. Mimo zápach i špíny všady bylo hojně, a pastýřku s modrýma očima, sněhobílou košilkou a čistými sukničkami, jak je vidáme o šibřinkách, nebylo ani možno do tohoto prostředí si představit. Také místo ní vyšel salašník, starý, usmolený chlap, který se svým druhem stejného kalibru ve světničce si byl hověl. Podivně se ušklíbl, co že tady chceme, ale když Mr. Charles zdvořile mu vysvětloval, »že jsme se přišli podívat na výrobu sýra«, těšilo ho, že společnost tak četná počítává právě jeho, a pobízel dále. Zklamání z tváří našich vyčísti nedovedl. – Od předsíně v levo byly veliké chlévy, kam dobytek v noci nebo za deště se uchýloval, v pravo přišlo se do jakéhosi vysokého sklepení, kde robily se sýry; avšak z přípravy neviděli jsme mnoho, vlastně nic, než ve velikém krajáči sýrový koláč již hotový. Vedle sklepení ještě malá komůrka sloužila za skladiště mléka a sýra. Zároveň za jídelnu a ložnici. Sednouti nebylo nač, leda na chatrné, nečisté lůžko a tak pili jsme podávanou smetanu stojíce a přikusující bílý houbovitý chléb a sýr, zatím co salašník měl přednášku o hovězím dobytku vůbec a Jurském zvláště.

Madame Charles chuť přenocovati tady již přešla, tak že po krátkém odpočinku a posilnění stoupali jsme dále na Dent de Vaulion. Kdybychom byli šli bez průvodčího a řídili se přirozeným instinktem horských cestovatelů, byli bychom snáze a dříve došli svého cíle; ale již jsme napověděli, že kamarád, který nás vedl, popletl nám všecko a hodnou chvíli bloudili jsme neschůdným lesem, než jsme se dostali na pastvinu, odkud již bylo lze viděti temeno jednoho z nejvyšších pahorků Jurských. Zatím už slunce schylovalo se k západu.

Čím stoupali jsme výše, tím hošici stávali se tiššími; stoupání, zvláště tak nerozumné, jako oni je prováděli, přece unavovalo a co chvíli některý sedl, že počká raději, až se vrátíme. Zblouditi už jsme nemohli, hoši mohli tedy dobře čekat.

Na vrch vysoký 1486 metrů přišli jsme, právě když zapadalo slunce, osvěcujíc na východní straně skvoucí obraz, který skýtal se udiveným zrakům, osvěžuje jako kouzlem umdlené tělo. Zraky stápěly se v čarokrásném nekonečnu. Lac Léman skoro celý jako veliké, temně modré zrcadlo šířil se u paty hor alpských a mezi břehem, který od Jury jej dělí, sem tam lehká loďka s bílou plachtou volně plula po něm a opožděný parník širokou zanechával po sobě brázdu; v dále v posledním záblesku mihotala se savojská jezera du Bourget a d'Annecy, od nich pak v levo úchvatný byl pohled na celé moře Alp od Sv. Gottharda až k horám francouzské Dauphine. Jako spící, bílí obrové vypadaly odtud a Mont Blanc mezi nimi majestátně vynikal. V Genevě říkají, že obrysy jeho podobají se ležící hlavě Napoleonově, a teď opravdu zdálo se mi, jakobych tahy lidské v obrovských těch konturách rozeznával. Kolem něho celý štáb starých, zešedivělých generálů, jejichž ledovce třpytily se jako lesklé řády na jejich zkamenělých prsou. Nebo jako ohromné město vypadají ty Alpy, město o tisíce, tisíce věžích a báních, rozlehlé do nesmírna, že oko jich ani přehlédnouti nemůže. A v rozkoši přeletělo dále v pravo, přesmyklo se přes Jurský hřbet, na kterém jsme stáli, a zadívalo se k západu, kde zase Jurská jezírka obrážela v sobě zlatou západní oblohu. Zrovna u paty Dent de Vaultion, skoro 500 metrů pod námi Lac du Joux zrcadlil na svém povrchu temné lesnaté stráně, a o něco dále Lac des Rousses a na protější straně veliká hladina jezera Neufchatelského. Všecky ty vody vynikaly jako drahé kameny mezi zelením a bílými, zasněženými vrchy; mezi tím města a vesničky pod námi mizely buď úplně, buď jevily se jako drobné skupinky malinkých domečků; jen Genevu nejlépe jsme rozeznávali. – Dále na západ a k severu mírná vysočina Bourgogne a Franche-Comté táhla se do nedozírama daleka.

Slunce zapadlo docela a večerní páry vystupovaly z jezer halíce jen údolí v jemný šedivý plášť. A teď znova viděli jsme ten čarokrásný zjev, kterak Alpy vzplály novým žhavým leskem, zjev, který vídali jsme často v Bernu, pak v Genevě a v Chamonix, ale nikdy tak tuze krásně jako zde. A protože to tak tuze krásné bylo, popisovati to nebudeme práci si polehčující; neboť to se musí vidět, a, milý čtenáři, spokojen-li nejsi, jdi a podívej se na to. Potom velebiti budeš nejen přírodu Alpskou, ale také pisatele, že nekaňhal o ní zbytečně. Pokud to již učinil, buď shovívavým a odpusť.

Obdivovali jsme na vzájem to podívání, jeden druhého na ten který zjev upozorňující. Mladí pánové, kteří sem došli, odpočívali na sporém trávníku, který tu a tam z holého povrchu prokukoval, ti nejbujnější lezli ještě na stožár, který kdosi sem dal vztyčiti.

»A což, Mr. Montgomery, jak vám se líbí ten rozhled, není-liž překrásný?«

»Yes, very beautiful,« bylo to jediné slovo, kterým Agličan dovedl se obdivovati.

Za malou hodinku, již za temna, ocitli jsme se v Le Pontu, kde v hôtelu »Truite« měli jsme již napřed objednanu večeři a nocleh.

Také tady pstruhů bylo hojně a po pstruzích mísy čerstvých lesních jahod.

Le Pont jest malá vesnička při břehu jezera de Joux, které tady odděleno je náspem a mostem od jezera Brenetského, mnohem menšího. Z tohoto vylévá se voda trychtýřovitými otvory a řítí se do hlubiny. Po jednodenné cestě vyniká pak o 230 metrů hlouběji jakožto pramen Orby u Vallorbe, kde už jsme byli. Nedaleko jezera pak jsou lednice, veliké a rozsáhlé to dřevěné boudy, ve kterých led po celé léto se udržuje a dle potřeby rozváží. Však k vůli němu stavějí teď dráhu z Le Pontu do Vallorbe.

Druhý den hochům pěšky nějak se nechtělo, ale velcí také mnoho neodporovali, abychom zjednali žebřinový vůz; vešli jsme se naň všichni a jeli nepohodlně sic, ale veseleji než v nejpohodlnějších landaurech údolím de Joux.

Údolí de Joux jest asi jedno z nejširších Jurských a dojistá i z nejpůvabnějších, s tím svým jezerem osamělým a říčkou, která je protéká vlévajíc se do jezera. Dříve kraj býval divoký, opuštěný. Ve středověku mniši Premonstráti založili u jezera opatství a jali se trochu vzdělávati půdu, ale ovšem obyvatelstvo rozmnožiti nedovedli neb alespoň nemohli a neměli, a údolí zůstávalo osamoceno pořád. Teprve když Bernští páni sekularisovali mnišské opatství, obyvatelstvo vzrostlo a brzo rozdělilo se ve tři obce, po nichž brzo následovaly jiné. Trochu málo ječmene, žito a oves dávaly to živobytíčko, jabloň a třešně, dozrály-li, také dessert k nedělnímu obědu. Postupem času však to nedostačovalo a chudáci ohlíželi se po lepších pramenech a vydatnějších, zejména když počátkem XVIII. věku veliká část lesů zničena byla ohněm a kraj zchudl ještě víc. Jako ve Vallorbe obrátili se i tady na průmysl a jali se robiti nože, břitvy a také ručnice, později, snad po příkladě Savojska a Genevy, oddali se hodinářství a 1748 byly prý první hodinky zhotoveny v údolí Jouxském. Avšak nepředčili práci ani genevskou, ani savojskou, třeba že průmysl od těch čas tam velice se zdokonalil.

Také blahobyt vzrostl a, jak jsem se dověděl, i sedláci pijí šampaňské a selky nosí v neděli a ve svátek turnýry. – Než přes to Genevané chválí velmi pracovníky a dělníky odtud příšle pro jejich pracovitost a přičinlivost; turnýra také ještě není nic tak zlého, jinak veškero naše slabší pohlaví nestálo by za groš, což netvrdím.

Pěknou vozovou cestou jeli jsme údolím, nejprve podél pravého břehu jezera kolem starého opatství, pak u paty pravých stráží. Tady jen ob čas potkali jsme nějakého vesničana buď pěšky nebo s károu, nikde cizince, nikde červeného Baedekra. Kdo pak také z toho proudu cizích lidí, již přes Švýcarsko se valí, vzpomene si na hory Jurské!

A přece je zde tak milo a půvabno! – Za veselého zpěvu a zábavy člověk ani nepozoroval, že vůz žebřinový není tím nejpohodlnějším prostředkem dopravním, zvláště když dva silní koně před ním ostře klušou a vůz přes kameny tancuje jako loď po vlnách rozčeřeného moře, a mořské nemoci každý mohl býti blížek i byl.

Seděl jsem vedle Jussufa-beye, asi 18letého snědého hochy, černovlasého a očí černých s jasně bílým bělmem, typu prononcovaně afrického, však přece rozdílného od jiných Egyptanů. V Lancy připravoval se on a jeho dva mladší bratři na studie technického učiliště Montpelliérského, kam na přes rok měl odejít. Nebyl jsem mu cizincem a sdílně mi teď vypravoval divnou svoji historii, o níž už dříve bratr jeho něco mi povídal. Děd jeho Sidi Muhamed býval císařem marokánským, skutečné Veličenstvo. Po smrti dědově otec s bratrem znesvářili se o nástupnictví, každý jiné právo předstíraje; otec Jussufův byl posléze poražen a z vlasti jsa vyhnán uchýlil se do Egypta, kdež místokrál Ismail laskavě přijal jej i ohromné jeho bohatství, kterým za ztrátu trůnu byl odškodněn. Khediv Jussufova otce – jméno jeho vypadlo mi z chatrné paměti – oblíbil sobě prý velmi, ale později ukázalo se proč. Dvořané Ismailovi rozuměli dobře svému pánu a ve slabé chvíli, když místokrál byl podnapilý, dali mu podepsati ortel smrti ubohého vyhnance a konfiskační listinu jeho statků, což asi bylo věcí hlavní. Bez váhání sebrali nevinného ubožáka a utopili jej v Nilu. Když Ismail z opice se probral a o té ničemnosti se dověděl, dal se prý do pláče a zuřil, že jej tak oloupili o nejmilejšího přítele – ale, šelma, vinníky nepotrestal a bohatství odpraveného všecko nechal pro sebe.

Teprve nynější Tefik ujal se opuštěných sirotkův a jejich matek (každý z hochů totiž z jiné matky se narodil) a na svoje útraty dává chlapce vychovávat. Jussuf-bey i vedle dědičného prince egyptského, Abbasa-beye, syna Tefikova, požíval mezi Egyptany žijícími v Lancy

zvláštního jakéhosi respektu a úcty. Však byl také z nich ze všech nejrozumnější a nejmírnější.

Ve vesnici Les Brassus, již na francouzské půdě, jsme obědvali v malém, ale pěkném a čistotném hôtele de la Lande – zase pstruhy. Za hôtelem vonný trávník na pokraji lesa více vábil nežli čítárna Brassuské čtenářské besedy, kam nás zvali. Jen ze zdvořilosti prohlédli jsme několik starých čísel L'Illustration a Journalu pour rise, zapsali se jim do knihy hostí asi sedmi různými jazyky a pak honem ven do stínu hustého jehličí k odpolednímu spánku, který měl býti hromadným, ale nebyl. Mladá krev není na to, a hoši raději šimrali Mistra Montgomeryho dlouhými travinami po nose a kníru, neuznávající ani u něho nezbytnou potřebu tohoto způsobu lenošení.

Z Les Brassus vede k průsmyku de la Faucille a odtud dolů přes Gex do Genevy pěkná silnice, kterou stavěl Napoleon I. a jež dříve bývala nejpřímějším spojením Genevy s Paříží. Víc a více pronikali jsme teď z údolí do hor, které co krok byly divočejší a zpustlejší. Docela blízko byli jsme temeni Dôly, která pro vysoký svůj podstavec zdála se velmi nízkou. Zvonce bravu a skotu vyznívaly řidčeji a z dálky, a jenom nízké stromy jehličnaté roubily svahy, zde již příkré. Slezli jsme s vozu, dílem abychom ulehčili koním, dílem že věru bylo příjemnější jíti pěšky po silnici, která doposud je ve stavu vzorném. Čím výše jsme vystupovali, tím lépe rozvínovalo se před námi celé údolí Jouxské, – ještě dále až k Ste. Claude. Geneva, jezero genevské a Alpy byly ovšem zakryty docela, ale objevily se nám najednou a rázem, když dostoupili jsme cíle dnešní své pouti, průsmyku de la Faucille, na němž malá hospůdka měla nám poskytnouti nocleh. Byla to však nesnáz pro společnost tak četnou, tentokrát neohlášenou, a hospodyně sháněla dlouho, než přivedla všecko do pořádku. Starosti její se uměnšily, když mladší pokolení nevyžadovalo každý pokojík se salonem, jako to chtěl Mr. Montgomery.

Hostinec v průsmyku de la Faucille vyniká svým patronem, hostinským, který je sběhlý malíř a řezbář. Pracemi svými okrášlil jídelnu, která vypadá jako malá výstava. Arci obrazy tady rozvěšené jsou spíše mazby než malby, jinak sotva jejich původce sklenky by roznášel a do sklepa pro sýra chodil; jenom veliký obraz na průčelní straně jídelní síně svědčí o tom, že pan patron nadání měl, ale že ho nedbal. Obraz představuje pohled na Mont Blanc a Genevu s hory Col de la Faucille, která ke průsmyku přiléhá, pohled, který z veliké části již z průsmyku samého zrakům se skýtá. Zvláště osněžené vrcholky Mont Blanku a jeho druhů, pak ledovce odtud viditelné byly provedeny velmi pečlivě, ano i uměle; ostatní byla práce povrchní.

Dlouho do noci bavili jsme se venku. Průsmyk je tak úzký, že poskytuje místa jenom silnici, hostinci a několika málo vedlejším stavením; hned proti hostinci strmí skalní balvany vrchu ne příliš vysokého, jehož zlezení ponechali jsme si na zítřek. Hoši honili se po balvanech a zraky nás rozumných stápěly se znova pohledem na jezero genevské a hory kolem něho, ozářené měsícem...

Col de la Faucille byl poslední stanicí malého výletu horského. Časně z rána, po malé snídani, vyšli jsme a asi za hodinu byli jsme na jeho vrcholu. Vrchol nejvyšší, švýcarský, La Dôle, měli jsme po levici, nejvyšší francouzský, Crêt de la Neige (1720 metrů) po pravici; bystré oko Američana Jamesa vypátralo v jedné rozsedlině Dôly ještě sníh, ten však během července a srpna jistě sejde! Na sporém trávníku rozložili jsme plaidy a svrchní kabáty, pokud kdo jaký měl, a v letní rozkošné přírodě odbývali jsme druhou snídani, kterou sluha přinesl za námi...

Když kolem desáté hodiny jsme se vrátili a chystali se již na cestu, malý princ Ali, klučík třináctiletý, poněkud připitomělý, dal se do řvaní, že ztratil portmoné. Nedal jinak, nežli že cestou na Col de la Faucille někde mu vypadla, což by nebylo divu, když měl ji v náprsní kapse kabátu, který potom svlékl, používaje ho jakožto oháňky proti soudruhům všelijak jej škádlícím. Asi tři druzi, Egypťané, šli nazpět hledat s ním. Teprve když tak po hodině viděli jsme hochy vraceti se s nepořízenou a Aliho řvoucího doposud, Alexandr vytasil se s tím ztraceným pokladem, jež cestou sám náhodou byl našel. Profesorská výtka teď již mnoho nepomohla, ale portmoné utišilo alespoň žalostný nářek rozlítostněné krve místokrálovské. Bylo v něm rovných 45 centimů.

Nevadilo nic, že jsme se tak pozdrželi. – Šli jsme teď zase pěšky silnicí Napoleonovou, která vine se několika silnými záhyby až dolů ku městečku Gex; asi v prostřed vrchu je při silnici fontána, které také říkají Napoleonova, poněvadž prý sám velký císař z ní se občerstvoval, avšak nevím, kdy a při jaké příčině.

V Gexu čekaly na nás již objednané povozy genevské, ale teprv pozdě odpoledne, po obědě a posledních pstruzích jsme odjížděli. V údolí genevského jezera po celé tři dny právě minulé bylo prý přenáramné horko; my v horách nic o tom nezvěděli. – Rozdělili jsme se do povozů, princové ze S.-L. a já vsedli jsme na tilbury, chtějíce ještě malou zajíždkou do lázní Divonnských navštívit ruskou baronku de G. Ale paní baronka s oběma dcerami byla na procházce a před kurhausem, pod mohutným platanem seděla jen stará princezna Gagarinová. Poněvadž dobrá ta dáma nijak nedovedla nahraditi mým druhům – neboť o mne, starého

kocoura, tady neběželo – společnost obou mladých fešných Rusek, brzy jsme se poroucheli a ve Fernex, sídle starého filosofa francouzského, dohonili jsme ostatní uprášené výletníky.

Madame Haccius uvítala svoje chovanečky jako kvočna kuřata, čili případněji jako kvočna mladé kachny, které vyseděla omylem a které, kdykoli jen mohou, utekou jí někam, kam ona za nimi nemůže.

Kousek Savojska z ptačí perspektivy

Mont Salève! – Kolikráte vídal jsem tu jeho mohutnou, velikou silhouettu, kolikráte díval jsem se z terasy zámku de Lancy na jeho táhlé, příkré stráně, které, když jasno bylo a vzduch vlhký, nasycený parami, zdály se tak blízko, že bys byl ruku vztáhl po modravých enzianech, po temně zeleném rhododendronu, které rozplíženo slunilo se na jeho vrchu... Když blížili jsme se se strany švýcarské k protestantskému Římu, rozloženému tak velebně při březích Rhône u jejího výtoku z jezera Lémanského, Mont Salève z dálky ztrácel se mezi velikány savojských Alp, že ani nebyl k rozeznání. Pak víc a více a výše vystupovaly jeho široké kontury, až z blízka zakryl docela všecko svoje majestátní pozadí a stál před námi jako veliká El-Kantara, zavírající přístup k savojským skvostům.

Kolikráte vystupovali jsme úzkým hrdlem skalním »par la grande Gorge« na jeho téměř a rozhlíželi se po tom krásném, čarokrásném kraji! Čarokrásném a svobodném... A když oklikou kolem Petit-Salèvu jeli jsme koňmo do Monnetier a pak na dlouhý, široký hřbet Grand-Salèvu, naše koně třeba znaveni dvouhodinným stoupáním, jako by v nevýslovné rozkoši frkali a vdychovali do sebe ten vzduch čistý, nezkažený, plný jemného ozonu, zaržáli vesele a bez pobídky dali se do trysku přes zelené, měkké a pružné pastviny, rovné jako stůl. Krávy, které tady přežvykovaly šťavnatou trávu, dívaly se velikýma, vlhkýma očima svýma, co se děje, a některý mladý bejček, vida ten divoký cval, povídal si v duchu, co že by se také trochu neproskočil, vyhodil zadníma nožkama, vyhoupl se neúhledně do výšky, ale několikrát se zamotal a dál to nešlo. Pak svěsil hlavu a přemýšlel, co toho nezdaru mohlo asi býti příčinou.

Mont Salève celý patří k Savojsku, ale s představou Genevy ho neodloučíš. Také s druhé strany Geneva má cizí dekoraci, kus jurských hor a daleko vzadu, mezi Alpami a Jurou, gorges du Rhône; z toho však republikánům hlava nebolí a bohdá nikdy bolet nebude, neboť sen mého mladého druha z těch dob a z těch krajů, který jen bojovné plány kul a ze Salèvu dělostřelecké operace na Genevu řídil, sotva kdy se uskuteční. Dojista ne, pokud savojsští hokynáři budou zarážet podle svých pivních bud' švýcarské vlajky na francouzském území, jimiž dosud lákávají genevské výletníky. – Vycházky Genevanů na Mont Salève od těch dob, kdy Saussure odtamtud ponejprv pojal tu svou velikou lásku k Alpám, staly se jaksi historickými, a já vždy s uctivostí vzpomínal jsem na toho starého, učeného pána nejen nahoru stoupaje, než i probíraje se ve ztuhlých listech jeho popisů, starých sice už více nežli sto let, ale přece ne zastaralých.

Z temene Mont Salèvu Alpy rozkládaly se před námi šmahem jako obrovské, zkamenělé moře...

Byl jsem také kdysi kvartánem a učil se moudrosti non scholae sed vitae, jakž profesori nás přesvědčovali pořád, ale docela přesvědčiti nikdy nedovedli. Mimo mnohé jiné věci užitečné i neužitečné také vědu zeměpisnou hleděli nám přístupnou učiniti.

»Jak že rozkládají se Alpy po zemích rakouských?« tázal se mne pater Benedikt, hubený piarista, zažloutlých tváří a černých, jízlivých očí, ze kterých na nás drobotinu vždycky jen blesky hněvu a zlosti sršely, ale nikdy paprsek lásky a dobrotivosti se nesnesl. Vykládal jsem rozložení Alp po zemích rakouských do nejmenších podrobností tak, že dosud se divím, jakou náhodou jsem se tomu tenkrát tak dobře naučil; spolužáci divili se také, neboť podobným věcem u mne nebývali zvyklí. – Pater Benedikt mlčel, poslouchal a jen kroutil očima. Já bláhovec jen za dobré znamení jsem si to vykládal a teď teprve úzkostlivý jazyk se mi rozvázal, s jednoho hřbetu horského na druhý skákaje jako by nic; z ochoty ještě výšku každé znamenitější hory jsem přidal, až posléze s velikým triumfem u Vídeňského lesa jsem skončil, důstojné finále slovíčkem optime dixisti od patera Benedikta očekávaje.

»Sedni, puer nequam, nic neumíš,« zahřměl však pater Benedikt mimo všecko očekávání, maloval do černého katalogu dvojku, a já již tenkrát okoušel trpkost zklamaných illusí.
»Calbare, jak rozkládají se Alpy po zemích rakouských? «

Vojta Calbar byl můj soused po pravici. Officielním jeho zaměstnáním bývalo strkati zbytky tužek na lavice vyvolaných špičkou vzhůru, objednávatí uzenkáře pod okno naší třídy a mezi

respiriem vytahovali zásoby horkých po provázku nahoru, kouřiti viržinka v hodinách neúředních a činiti se nemocným, když nebyl »fajn den« a na programu bývalo něco jiného než němčina a později také filosofická propaedeutika, kteréž jediné předměty nepřiváděly ho z rovnováhy, poněvadž při těch profesor vždycky mluvil sám: z nás beztoho slova kloudného by byl nedostal a takto alespoň zlosti a trápení si ušetřoval. Avšak učiti se a uměti, patřilo u Vojty k zaměstnání neoficiálnímu.

»Alpy – a sice –« začal Vojta, jemuž, »a sice« z pravidla pomáhávalo z největší nouze, pokud totiž sousedi nenapověděli nebo z knihy vyčisti se nedalo, »– rozkládají se, a sice šmahem...«

»Bene dixisti, Calbare, optime, sedni si. Ovšem, šmahem rozkládají se Alpy po zemích rakouských...« liboval si pater Benedikt a teď následovalo ještě pohnutlivé kázání, jež brzo stupňovalo se ve hromobití a bouřku na mne puerum infelicem adresovanou. Já však již neposlouchal, slzy mocně draly se na venek a pomáhaly přemítati o štěstí, které jediné vynechané slovíčko »šmahem« odfouklo jako lehký průvan lesklou bublinu mydlinovou.

Dobráka Vojtu jeho neočekávaný eminenc také překvapil. Po hodině obrátil se chudák ke mně jako lítostivý hříšník a povídal:

»Prosím tě, Jiříku, nehněvej se na mne, já za to nemohu, já to tak začal číst.«

A osud byl smířen.

Pater Benedikt strašiti nepřestával, ani když jsme se s tou jeho statistikou mocnářství rakouského dřeli jako nechci říci co. Jakým tenkrát učili jsme se věcem, jest až k neuvěření; nejen že věděli jsme, čili lépe, měli jsme věděti, kolik je v mocnářství rakouském obyvatel vůbec i zvláště, v každé zemi vůbec, i na čtverečný kilometr zvláště; to by byla věc ještě dost obyčejná, ale také kolik je v každé zemi slepic, hus, koňů, prasat, oslův a volů. Tito poslední zase byli černým mrakem, ze kterého spustil se hustý přívál nadávek a nepěkných slov na moji hlavu, tenkrát ještě kudrnatou.

Tvrdil jsem na danou otázku nesměle, že v Rakousku je oslů 77 865. Nebo to byli volové, už se věru dobře nepamatuji, ale to celkem lhostejno, dobytek jako dobytek.

»Zase nic nevíš, kluku nezbedná! Vid', tyčkrle, bambulku hrát a lítati venku, to dovedeš, ale učiti se statistice, to ne! Procedas ad locum, accipies secundam!«

Bylo tehda z jara, všechno dýchalo novým životem, ptáci z jihu vrátili se, skřiváci jásalí slávu Boží ve vysokém vzduchu, slunce jako by najednou zaplaviti chtělo celou zemi svým teplým leskem, a my opravdu mnohem raději u Smrtků na zahradě dupali trávu, nebo na konci v aleji u židovského hřbitova tropili neplechu, než bychom seděli za stolem u knihy. To byl arci veliký hřích, a proto jsem si počet oslů rakouských spletl a novou dvojku k nesčíslným starým dal připojiti. Nebylo lze jinak, neboť nejbliže vyvolaný kollega, který zatím spornou otázku důkladně prostudoval, přesvědčil mne o spravedlivosti hněvu patera Benedikta. Rakouských oslů bylo 77 866, nikoli 77 865.

Ach, milý pane profesore, teď přepočítáváje rakouské osly a vzpomínaje při tom na vás a vaši metodu, nikdy na toho posledního a nejhlavnějšího osla nezapomenu!

Jako kvartáni přece nebyli jsme staré baby, ale od povídaček, že pater Benedikt místo srdce má kámen v hrudi, k víře nebylo daleko. Že tam má kus pendreku, o tom Vojta pevně byl přesvědčen.

Vždyť přece člověk jen s kouskem citu v těle musí tu mládež milovati, kdyby i nechtěl. Všimněte si jich, těch drobných houfů, když tak z té školy vylítnou jako básníkovy pěnkavy z hnízda, dělejte, jako byste jich neviděli, buďte trochu nediskretními a poslechněte jejich povídání. Všechno je samá škola, samý profesor, samá úloha, praeparace, počítání a jestli je právě po komposici, vedou se prudké hádky, měl-li tam stát konjunktiv nebo indikativ, perfektum neb plusquamperfektum, co vyšlo tomu, co onomu, a hádky nebylo by konce, kdyby primus jí neukončil skromnou poznámkou: »Já dal konjunktiv,« nebo »mně vyšlo tolik a tolik«. Škola a profesor je alfa a omega těch drobných tvorů; co mu profesor říkal nebo neříkal, říci měl nebo neměl, to všechno do podrobná od nich uslyšíš. Ti starší trochu rázněji si odlehčují, někdy dost nelichotně pro svoje otcovské přátele; o tom pomlčme raději.

Však kam bychom to takhle došli, rozprávající dále navinuté nitě starých zašlých let? Do Savojska jistě ne. A věru divu není, že jsme se trochu zařekli: vždyť všečen život náš je také cestováním, někdy dost klopotným, těžkým...

Tož tedy rozhlédněme se po jednom kousku savojského kraje, asi po tom, který vidíme s nejvyššího vrcholku Mont Salěvu od Arvy až k jezeru du Bourget, kteréžto však již v právo za horami se skrývá. Odtud vidíme jen ještě lac d'Annecy hluboko v horách, zasazený jako drahokam mezi vysoké, Červenavé skály... A jen zde mezi těmi menšími horami zůstaneme:

tam v levo, kde bílý řetěz Mont Blancu a jeho starých druhů je pokryt věčným sněhem a ledem, již nepolezeme.

Jméno Savojska patřivalo dříve celé části království sardinského, jež rozkládalo se po západním svahu jižních Alp; od r. 1860, kdy Francii připadlo, jen asi polovici téhož území, které tvoří teď dva departementy: Savojsko a Savojsko Horní, ve kterém jsme. Za prvního císařství jmenoval se tento departement i s Genevou du Léman, které jméno snad lépe by mu slušelo než jméno staré anektované provincie, když už ani starý Mont Blanc nemohl mu býti kmotrem. Divno dost, že hora, nejen zde, ale ve vší Evropě nejvíce vynikající, nedala mu názvu, který určitěji by jej rozeznával od departementu jižně sousedního.

Veškerá ta spousta Šedivých kopcův a zelených údolí dříve docela jinak vypadala. Lidé mnohem věrohodnější, než jsem já, prostý turista, povídají, že ten kus země od jurských hor přes Rhône až do Ainského kraje, pak až k Vienně a daleko přes Grenoble bylo jediné, souvislé moře alpských ledovců; také mapky na dotvrzenou toho vykreslili, a já nemám, proč bych těm pánům dobré vůle nevěřil; ostatně množství erratických balvanů, na které co krok narazíš v údolích Rhône a Isery, ryhované skály, místy i hluboce prohlubované, dokazují nejsnáze i laikovi pravdivost toho, co se mu k věření předkládá.

Kam teď se poděly všechny ty sněhy a ledy! – Po čase proměnily se ve veliká moře, která pořád menšila se a menšila, a teď jen dvě krásné stopy po nich zbyly, dvě jezera... Do dnes příroda proměnila studené, hrozné pouště v utěšený horský kraj, na který dívaje se – když přemýšlíš o té tisíci-, statisícileté práci – teď modliti se naučíš, jestliže dříve jsi neuměl...

To všecko stalo se, a my nic o té námaze nevíme... U nás v Kostelci, když rozvodněná Orlice utrhne kus louky u Karasova kouta, vodák honem s tím běží nahoru k pánům a pobouří celé město, ten jinak klidný, roztomilý koutek mé domoviny. Na omluvu vodákovi i těm ostatním služič, že nepočítají tak jako příroda léta na tisíce, ale že často po krátkých několika desítkách už je odnášejí na hřbitov ku svaté Anně.

Přes to, že ledovce odtud již dávno vymizely a jen na malý kousek kolem Mont Blancu se zúžily, přece jen asi třetina povrchu celého departementu pokryta je půdou, ze které Savojan žije. I z každé jiné hory savojské, nemusí to býti právě Mont Salève, vidíš, kterak mezi osetým polem dole a holými skalami nahoře rozkládají se pastviny vonných, jemných travin, kteréž postupem nikoli neznámým přeměněny jsouce na mléko, máslo a sýr, tvoří veškero bohatstvo Savojanů. Neboť tito zabývají se skoro výhradně klopotným hospodářstvím a

chovem bravu a skotu; průmyslu jenom ve větších městech se daří. Hlavně hedvábnictvím se tady živí, dodávající zboží továrníkům a obchodníkům Lyonským, pak hodinářstvím, jež zase Geneva podporuje a udržuje. Škola hodinářská v Clusech je tuším i v cizině známa. – Číselné doklady o počtu dělníků, továren, ceně vyrobeného zboží mám po ruce z let 1875, tedy trochu zastaralé, a proto jimi svoje povídání špikovati nechci. Snad nikdo proto kamenovati mne nebude. – Obyvatelstvo Savojska Horního klidněji žije než v Savojsku sousedním, které drahou Mont-Ceniskou stalo se veřejnou cestou, po níž všechen obchod mezi Itálií a Francií se ubírá. Chudičké zdroje přece však nemohou uživiti všechny děti těch hor, a mnohé z nich již za mlada opouštějí domov a po světě hledají chleba, často způsobem dosti trudným, jak obecně známo z pohádky o hochu savojském. Tímto svým emigrantstvím vzbudili pozornost již i za oceánem, jakož dokazuje ona Američanka, která vstupujíc v Annecy na malý parník povídala svému společníku, také kostrbatému Američanovi:

»It is singular. I have not yet seen a savoyaod boy!«

Jméno »savoyard« znamená ve Francii již všeobecně každého takového malého výdělkáře, ať odkudkoli přišel. Pan Hudry Menos páčí sumu, kterou Savojané ročně domů přinášejí, na 5 milionů franků. Jak to spočítal, nevím. Trošku divné mi to je, proto že já z ciziny jakživ nic nepřinesl, leda nové dluhy.

Nízké Alpy, Patits Alpes, které táhnou se od nejvyšších vrcholků, řekněme od Isery až k Rhône, bují krásou všech alpských krajů: mezi holými, suchými a rozervanými skalami v úchvatném kontrastu vidíš čerstvá, zelená údolí a hojné potoky, jichž vodopády rozstříkují vláhu po všem svém okolí. Petits monts de Savoie, o nichž dodáváme, že jsou vápenného a křídového útvaru, abychom přece také něco učeného řekli, nedosahují ani z polovice výšky Mont Blanku: Salève je 1380 metrů vysoký a z těch, které ze Salèvu rozeznáváme, mají Voirony 1486, špičatá la Dent d'Oche 2225, la Tournette 2357 a Semnoz, Savojský Rigi, 1704 metry. Jako na Mont Salève, tak i na Semnoz chtějí vystavěti pohorskou dráhu, několika lidem pomoci při tom k penězům a svůj kraj zhyditi prósou kouřící lokomotivy.

Štěstí nebo náhoda nám přála, že poznali jsme ty končiny ještě netknuty, a poněvadž jen z jara a v prvním létě, někdy i v zimě jsme sem zacházeli, ani cizinci putující údolím arvským do Chamonix nebo zpět nepřekázeli nám ani my jim. Ale do těch vesnic, kde jsme bývali, zabloudili by beztoho sotva.

Jezero d'Annecy není daleko tak veliké jako Lac Léman a není tak velkolepé jako jezero vierwaldstaedtské, ale půvabné je neskonale, tak půvabné, že popisovati je nikterak nedovedu, leda bych z Theurieta opisoval. Ale kdybych jako ti Savojané 5 milionů domů byl přinesl, nerozpakoval bych se dlouho a zase bych se tam vrátil žítí život mírný a spokojený. V horách žije se tak tuze klidně a tiše, a když na jaře a v létě všechno se zelená, utěšeně. Za to nemohu zapomenouti na ten obraz mrtvého bezživotí, jaký skýtaly ojedinělé domky v horách Dauphiné uprostřed zimy: v údolí Ebronu, ověnceném kol do kola horami, tehda docela zasněženými, bylo opravdu jako po vymření...

Jako Lac d'Annecy není než zbytkem dřívějších velikých vod, tak snadno může se stati, že zmizí docela, a duše přírody a jejích krás milovné budou mít po radosti. Průměrná hloubka jeho jest jen 30 metrů, největší 62 metry (jezera genevského něco přes 300 metrů) a místy je tak mělké, že v něm našli stopy kolových staveb. Ani nemusí být člověk geologem a pozná, že jižní cíp, kterým probíhá teď potok Eau Morte, je zanesen tak jako jezero genevské u Villeneuve, a že jezero d'Annecy druhdy až Bůh ví kam se rozkládalo. Výtoky jeho, zvané thioux a ústící do řeky Fiery, jsou původu umělého a byly prý zřízeny k čistotě města Annecy a hnaní jeho mlýnů. Jimi mnoho vod neproteče, jezera ubývá aspoň velmi pomalu; na druhé straně přibývá vody také málo z několika těch nevelikých bystřin.

Město Annecy, dřívější caput hrabství Genevského, pak majetek vévodů Savojských pro Genevany neblahé paměti a posléze králů sardinských, je teď chef-lieu departementu, nad kterým se vznášíme. Posadilo se právě na to nejpříhodnější místo u jezera, kde nejméně překážek staví se v cestu volné komunikaci, jako všechna ostatní větší pojezerní města alpská: Kostnice, Bregenz, Curych, Luzern, Interlaken, Geneva atd., všecka dominují se svého stanoviště příslušným vodám při jejich výtoku. Vesnička Annecy-le-Vieux leží na místě, kde rozkládalo se město bývalé. Našli tam také nějaké zbytky římské; známoť z Caesara de bello gallico, že tento muž i tady se potloukal, a to dosti důkladně, jakož citáty doložití bych mohl, kdybych určitěji se na to pamatoval: ale my studenti tenkrát pro samé praeparace ke věci ani jsme nepřišli. – Annecy mimo drahý hôtel Verdun nevyniká ničím zvláštním, ovšem nepřihlížeje k té pěkné poloze, k tomu okolí a vhodné příležitosti, pokládati je za středisko studijních i nestudijních vycházek. Zevní ráz je takový jako u všech savojských měst: tak trochu dumný a ponurý. Chovají zde úctu k velikánům svého kraje; chemikovi Bertholletovi, rodáku Talloirskému odtud nedaleko, vystavěli pěkný bronzový pomník a Sommeillerovi, jednomu ze stavitelů tunelu Mont-Cenického, budují také památku. Že v Menthoně na pravém

břehu jezera narodil se r. 923 sv. Bernard, zakladatel kláštera a hospice Svatobernardské, dlužno také tady připomenouti.

Tříkrát za den malé parníčky vyjíždějí z Annecy a za tři hodiny projedou do kola celým jezerem ne delším 11 kilom. a širokým nejvýše kilometrů 3 1/2 vroubeným stromovím, vinicemi a lukami. Mnohem raději najímali jsme malou loďku, nabrali zásob a za teplého odpoledne vydali jsme se na vodní pouť po klidné hladině. Místy přistali jsme a vystoupili na skalnatý nebo travnatý břeh a mlčky dívali se na velebné kopce, porostlé buky a hustými lesy, v nichž posud potuluje se medvědí zvěř, na mohutný Semnoz a vysokou Tournettu, která shlíží se v modravých vodách, které byly tiché, nehybné: neboť ani větřík, který přes temena vrchů se přenášel, tak hluboko k nim nedosáhl; mlčky naslouchali jsme, jak komáři bzučeli a někde nedaleko potůček po skalině skákal a šuměl spěchaje dolů... Potom jsme pili víno a jedli studené maso, šunku a koláče.

Cesta z Annecy k jezeru du Bourget údolím Fiery jest jednom z nejmalebnějších v Savojsku. Fiera na mapě i ve skutečnosti je říčka docela malá, ale přes to plete a prodírá se skalami a úzkými soutěskami, jak jen nejsilnější proud by dovedl. Přichází ze Charvinu na rozhraní obou departementů savojských, a hned při svém počátku jsou ještě slabý potok, silnější ovšem, když na horách sněhy tají, tvoří malebný vodopád de la Balme de Thuy. – Stavitelům dráhy z Annecy do Aix-les-Bains défilé du Fier dala mnoho práce: mezi stanicemi Lovagny a Marcellaz-Hauteville, vzdálenými jen 6 kilometrův od sebe, musili zřídit deset mostů viaduktových a dva tunely. Nedaleko Lovagny jsou proslulé gorges du Fier, úzký průlom skalní 90 metrů hluboký a 300 metrů dlouhý, kterým Fiera se žene řečištěm z 10 metrů až na 4 zúžením. Tento kus divokosti, jenž přirovnání k soutěskám Švýcarského Trientu dobře by snesl, dlouho byl nepřístupný a neznámý, až roku 1869 sestrojili tady visecí galerii, dřevěný most ke stěnám skalním přilehlý, vznášející se 27 m. nad modrozeleným jícnem. Z jara a v létě rozvodněná bystřina vystupuje až skoro k samé galerii a naplní soutěsku třeba v několika hodinách; tak je úzka. Ano ve výši galerie rukama obou skalních stěn dotknouti se můžeš.

Sotva že Fiera vyprostí se z pevných těch skalních pout, ztrácí pyšnou svou samostatnost a spojuje své studené vody s Rhônou: její obrovská práce k ničemu nebyla platná než potěšiti zvědavce, skýtati látku k obrázkům malovaným i psaným a pozlobiti ingenieury.

Jezero du Bourget, tuším největší francouzské, bylo by krásné, i kdyby Lamartine jakživ je nebyl opěvoval; tím však jeho krásy staly se obecným majetkem všech lidí, kteří pro poesii mají jen trochu smyslu. Lac du Bourget měří 41 čtv. kilom. a je tedy skoro dvakrát větší než

lac d'Annecy, které má jen 25 kilom. plošného obsahu; průměrné hloubky má 80 metrů. Za takových okolností nikdo nebude pochybovat, že také má více vody a kdežto lac d'Annecy, Rýn anebo Rhône vyprázdnily by se ve 4 nebo 5 dnech, na jezero du Bourget a jeho 3 miliardy a 280 milionů kubických metrů vody řeka stejně veliká 9 až 10 dní by potřebovala, jak z jedné francouzské geografie jsem se dověděl. Francouzi dost důkladní nejsou: Němec by těch 4 nebo 5, 9 nebo 10 najisto nesnesl a snad na hodinu věc by vypočítal, arcit' v tom bezpečném domnění, že nikdo toho zkoušeti nebude. – Prostor, který jezero teď zaujímá, mizí také proti té spoustě, kterou zajímalo dříve. Výtok jen 4 kilometry dlouhý spojuje je s Rhônou: patrně již z toho, že bývaly časy, kdy obě vody bývaly jedno. Ten kus země mezi nimi je teď močál a bahno, prairies tremblantes, smutné a prázdné, leda porostlé rákosím, v němž hejna divokých kachen...

Když projížděl jsem tudy do Culozu po dráze, kterou Bůh ví jak mohli tady vystavěti, seděla se mnou v coupé paní jakási s holčičkou, která dívala se z okna po celou cestu; ale jakmile s obou stran nebylo vidět nic než močály a zdálo se, že půda pod nohama se tratí, děvčátko volalo úzkostlivě choulíc se k mateři:

»Maman, j'ai peur!«

Močály de Chautagne – z latinského calida stagna – a de Lavours bývaly tedy částí jezera, ale Rhône, vlekoucí s sebou spousty kamení, písku a naplavenin, rozdělila tyto vody a proměnila je v bahniska, první v levo, druhé na pravo.

Břehy jezera du Bourget jen tehda, když přirovnáváme je k ostatním jezerům alpským, nejsou krásny s dostatek. Ale jen lac du Bourget má svůj táhlý, šedivý Mont du Chat, který když z večera vrhá svůj stín na hladinu jezera, mohutně odráží se od rozervaných skal protějšího břehu, jimiž dráha pracně se prodírá. A na úpatí horského Goliáše, mezi zelení stromů staré omšené opatství Haute-Combe zrcadlí se ve vodách. Hroby knížat domu sayojského. Co vyvedli tak důležitého, že tělesné ostatky celá legie mnichův opatruje a stěhne? Nevyvedli nic, nevyunikli ničím – ale byli knížata. Proto nikoho nenaplní podivením, že kaple, v níž odpočívají, za revoluce byla nejdříve trošku zpustošena a pak prodána. Později, v letech 1824 až 1843, kaple i pomníky v ní zase opraveny; od koho, už opravdu nevím.

Starořímské Aquae gratianae jsou nyní Aix-les-Bains, sirté lázně, v nichž ročně 12 000 nezuživcův a mimo ně i zdraví švindléri různého druhu hledají zdraví nebo jiné věci. Kdyby před lázeňskou budovou nestála brána Campanova, are de Campanus, vypadající sice jako

starořímská porta triumphalis, ale nejsoucí než jakýmsi pomníkem ze 3. nebo 4. věku, ani bychom se v lázních nezastavili, prchající raději tam, kde není samý hôtél a samý cizinec. Jako v každých lázních, máte i tady kurhaus, kasino nechvalně proslulé hazardními hrami, jež však teď již jsou zde zapovězeny, zahradu pro koncerty, vily roztroušené až Bůh ví kam, atd. Když se tam kdysi anglická královna zotavovala, vypadalo to v Aix spíše jako v Hydeparku.

Nevzletěli jsme tak vysoko, abychom dohlédli do Chambéry, hlavního města druhého departementu savojského; beztoho již lac du Bourget znamenal okliku – ale kdo jednou do Savojska se dostane, musí vidět, o čem Lamartine tolik krásného napovídal.

Kdykoli loučili jsme se s luzným obrazem, na který odpolední slunce sypalo celou spoustu zlatých paprskův, a dříve než sestoupili jsme k malému Salèvu do Monnetier, vždycky ještě na dlouho zaříváme se na panorama alpské a údolí Arvy, v němž mihotalo se městečko Bonneville a pod námi la Roche, o kterém nezmíniti se, že první zavedlo veřejné i soukromé elektrické osvětlení, do smrti bych sobě neodpustil. Byl jsem opravdu všecek omámen, vida v tomto zákoutí pohorském výzkumy nejnovější v praktickém užití. A já byl tolik na to pyšen, že v Praze neosvětlujeme ulice petrolejem!

V levo i v pravo, kam oko dohlédalo, roztroušeny byly vesničky savojské. Jak často a jak rád se na ně rozpomínám, na ta stěsnaná, úzká stavení, z nichž mnohé, tak neúhledné, přece chová v sobě tolik útulných světniček a všude tolik boдрých obyvatel. Neustále zní mi v uších to úsečné: »M'sieur! c'va bien toujours?« jak vinaři a sedláci pozdravovali na setkání, a vzpomínám, jak ochotně nabízeli místo ve svých vozících, když nás potkávali na vycházkách, i jak laskavě vyhovovali všem žádostem neskromného cizince. To savojské lahodné »Mais oui, alors« bylo odpovědí na každou... Ještě pořád vidím, kterak garde-champêtre, obecní policajt po česku, a listonoš o pouti ve Veyrier spolu se prali tak důkladně, že po několik dnů po tom oba zastavití musili úřadování a k vůli zotavení vzíti dovolenou.

Za letních večerův otevíral jsem nízké okno své světničky a poslouchával slavičí zpěvy, mezi něž mísilo se pořád stejné šumění vody v obecní kašně zrovna pod naším stavením. Když slavík přestal, voda šuměla ještě pořád... Je v tom nevýslovně mnoho poesie, v šumění vody, padající do vody zas.

A mnohou šťastnou chvílí prožil jsem mezi vámi, savojské chaty!